

SYYYTÄ SUOTTA VAI LIIAN MYÖHÄÄN?

Huostaanottojen institutionaalinen raja, syyt ja lasten sijoitushistoria

ANU VIRTANEN

Tampereen yliopisto, Pori

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu – tutkielma

Huhtikuu 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

VIRTANEN, ANU: Syyttä suotta vai liian myöhään?

Pro gradu –tutkielma, 77 s, 1 liites

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tuija Eronen

Huhtikuu 2015

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää huostaanottojen institutionaalista rajaa, huostaanottoihin johtaneita syitä ja huostaanotettujen lasten aikaisempaa sijoitushistoriaa. Tutkimuksen aineistona on erään eteläsuomalaisen keskisuuren kaupungin vuosien 2009–2014 aikana tehdyistä huostaanottopäätöksistä ja hakemuksista hallinto-oikeuksille (n=152) kerätyt tilastotiedot. Tutkimuksen lähestymistapa on määrällinen ja aineisto on analysoitu käyttäen apua SPSS-tilasto-ohjelmaa. Aineiston analysoinnissa on käytetty muun muassa ristiintaulukointia.

Tutkimuksessa etsitään vastauksia siihen, minkä ikäisiä lapsia on vuosien 2009–2014 aikana otettu huostaan ja mistä syistä sekä vaikuttaako lapsen ikä huostaanottojen syihin. Lisäksi haetaan vastauksia kysymyksiin, millaisia sijoitushistorioita lapsille on muodostunut ennen huostaanottoa ja vaikuttaako lapsen ikä aikaisempiin sijoituksiin.

Tutkimuksen teoriaosuudessa käsitellään lastensuojelua instituutiona ja institutionaalisen rajan käsitettä sekä lasten instituutionaalista polkua lastensuojelussa. Teoriaosuudessa tuodaan esille myös tilastoinnin erityisyyttä lastensuojelussa.

Tutkimuksen keskeisempänä tuloksena on, että huostaanotot kohdistuivat erityisesti 13 – 17-vuotiaisiin lapsiin. Yleisin peruste huostaanotoille oli vanhemmuuden ongelma. Ikäryhmittäin tarkasteltuna vanhemmuuden ongelma oli yleisin peruste niin ala- kuin yläkouluikäistenkin huostaanotoille, kun taas pienempien lasten eli vauvojen ja päiväkotikäisten huostaanottoja perusteltiin eniten vanhempien päihdeongelmilla. Tutkimuksen perusteella voitiin todeta, ettei huostaanottojen institutionaalista rajaa ylitetty kovin helposti eikä huostaanottoihin ryhdytty syyttä suotta. Lähes kaikilla lapsilla oli aikaisempaa kodin ulkopuolista sijoitushistoriaa ja yli puolet lapsista oli jouduttu sijoittamaan kiireellisesti ennen huostaanottoa.

Avainsanat: Lastensuojelu, tilastointi lastensuojelussa, institutionaalinen raja, huostaanotto

University of Tampere

School of Social Sciences and Humanities

VIRTANEN, ANU: Without reason or too late?

Master`s Thesis, 77 pages, 1 appendix page

Social Work

Supervisor: Tuija Eronen

April 2015

The purpose of this Master`s study is to clarify the institutional boundary in out-of-home care, reasons behind the care orders and previous placement history of children taken into care. This study is based on care order statistics and applications to Administrative Courts (n=152) in one of southern Finland`s mid-sized city during years 2009 – 2014. The method of this Master`s study is quantitative and the material has been analyzed with SPSS statistic software. Cross tabulation has been used in analyzing this material.

This study focuses on finding answers to what aged children have been taken into care, both for what reasons and if the child`s age has had an impact on the reasons behind the care orders during years 2009 – 2014. Furthermore the study investigates what kind of out-of-home care history these children have before the care order and if the child`s age has had an impact on the earlier placements decisions.

The theoretical part of this study examines Child Welfare as an institution, institutional boundary and children`s institutional path as Child Welfare customer. Also the Child Welfare`s special statistics are studied.

One of the main results of this study is that the care orders given have been especially focused on 13 to 17 year old children. Most common reason for taking a child into care is a problem with parenthood. Considering in age group point of view problems with parenthood are the most common reasons for children taken into care in primary and junior high school aged children in Finland whereas smaller children are taken in care due to intoxication problems of parents. According to this study the institutional boundary was not easily crossed nor was the care orders made without a reason. Almost all of the children studied had been taken into care outside home before and over half of these children had to be taken into care urgently before the care order.

Keywords: Child welfare, institutional boundary, taking into care, care order

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lastensuojelu instituutiona	4
2.1	Lastensuojelun historia instituutionäkökulmasta	5
2.2	Lastensuojelun institutionaalinen kehitys lastensuojelulakien kontekstissa	8
2.3	Lasten institutionaalinen polku lastensuojelussa.....	12
2.3.1	Lastensuojelutarpeen selvityksen kautta avohuoltoon	12
2.3.2	Avohuollon asiakkaana	13
2.3.3	Avohuollosta huostaanoton kautta sijaishuoltoon.....	17
2.4	Lastensuojelu tilastoina	19
2.5	Yhteenvedo.....	22
3	Päätöksenteon moninaisuus huostaanottoasioissa	24
4	Tutkimuksen toteuttaminen.....	29
4.1	Metodologinen viitekehys	29
4.2	Tutkimusmenetelmät	30
4.3	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	31
4.4	Aineiston esittely	32
4.5	Aineiston käsittely ja analyysi.....	35
4.6	Tutkimusetiikka.....	37
5	Huostaanottojen erityispiirteet vuosina 2009–2014.....	39
5.1	Huostaanottojen määrät	39
5.1.1	Hakemukset hallinto-oikeuksille.....	40
5.2	Huostaanotettujen lasten iät.....	41
5.3	Huostaanottojen syyt	44
6	Huostaanotettujen lasten sijoitushistoria.....	51
6.1	Sijoitukset avohuollon tukitoimena.....	53
6.2	Kiireelliset sijoitukset.....	54
6.3	Aikaisemmat sijoitukset ikäryhmittäin.....	55
7	Johtopäätökset ja pohdinta	58
	Lähteet.....	64
	Liite 1	73

Kuviot ja taulukot

Kuvio 1. Huostaanotot vuosittain.....	39
Kuvio 2. Huostaanotot ikäluokittain	42
Kuvio 3. Huostaanotot ikäryhmittäin.....	43
Taulukko 1. Huostaanottojen syykoodit	34
Taulukko 2. Huostaanottojen päätöksenteko	41
Taulukko 3. Huostaanottojen syyt	45
Taulukko 4. Huostaanottojen syyt ikäryhmittäin.....	46
Taulukko 5. Aikaisemmat sijoitukset.....	51
Taulukko 6. Avohuollon sijoitukset.....	53
Taulukko 7. Kiireelliset sijoitukset	54
Taulukko 8. Aikaisemmat sijoitukset ikäryhmittäin	56

1 Johdanto

Huostaanotot ja niiden perusteet ovat olleet esillä monissa julkisissa keskusteluissa viime vuosina ja lastensuojelun sosiaalityö on joutunut sitä kautta kiivaan arvostelun kohteeksi. Julkisuudessa esillä olleet tapaukset ovat edustaneet omalla tavallaan huostaanottotapauksien ääripäitä, sillä surullinen Erika-tytön tapaus on nostanut esiin arvostelun siitä, ettei huostaanottoihin ryhdytä tarpeeksi ajoissa eivätkä sosiaalityöntekijät tee mitään, kun taas internetissä levinneet videot huostaanottotilanteesta ovat herättäneet kysymyksen huostaanottojen mielivaltaisuudesta. Keskusteluissa on jopa esitetty väitteitä siitä, että väärin tehty makaronilaatikko voi johtaa lapsen huostaanottoon tai on yritetty vierittää syy passiivisen lastensuojelun niskoille, kun äiti ajaa itsensä ja lapsensa linja-auton alle epätoivoisessa perhetilanteessa. Vaitiolovelvollisuudesta johtuen sosiaalityöntekijät eivät ole kyenneet esittämään omia näkökulmiaan yksittäisissä tilanteissa.

Huostaanottojen ei pitäisi tapahtua mielivaltaisesti eikä spontaanisti, vaikka julkisuudesta sellaisen käsityksen voi saada, sillä sosiaaliviranomainen on velvollinen perustelemaan huostaanottopäätöksen. Hallintolaki ohjaa hallintopäätösten käsittelyprosessia. Huostaanottopäätöksistä on laadittava päätösasiakirja, joka on annettava asianosaisille myös tiedoksi muutoksenhakuohjeineen. (Laaksonen ym. 2011, 48–49.)

Huostaanotettujen ja muilla tavoin kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärä on kasvanut vuosittain 2000-luvun alkupuolella, mutta kasvu on pysähtynyt vuonna 2012 ja pysynyt vuonna 2013 edellisen vuoden tasolla (Lastensuojelu 2013). Yhteiskunnan muuttuessa myös huostaanottojen syyt muuttuvat vuosien saatossa. Huostaanoton syiden tarkempi tutkiminen on tärkeää, jotta tilanteita voidaan ennakoida paremmin niin avohuollon tukitoimia kuin laitos- ja perhehoitoa kehittämällä. Huostaanottojen tilastoinnin heikkouden takia huostaanottojen syistä tiedetään vähän (Pekkarinen 2011, 62).

Lapsen institutionaalista asiakkuutta kuvaa asiakastietojärjestelmien tieto, kuten päätökset, asiakaskertomukset ja asiakassuunnitelmat. Järjestelmän merkinnät kuvaavat sosiaalityöntekijän tulkintaa lapsen elämäntilanteesta. (Huuskonen, Korpinen, Pösö, Ritala-Koskinen & Vakkari 2010, 651.) Tarja Pösö (2010) viittaa institutionaalisen rajan käsitteellä niihin tilanteisiin, joissa lastensuojelu julkisena järjestelmänä puuttuu vanhempien ja lasten välisiin yksityisiin suhteisiin, ja joissa valikoidaan lapset lastensuojelun asiakkuuteen ja myöhemmin asiakkuuden aikana eri

toimenpiteisiin. Institutionaalinen raja käsittää ne kohdat, joissa lain mukaisten päätösten ja ratkaisujen myötä erilaiset institutionaaliset asemat ja tehtävät muuttuvat. Tällöin lapsen ja organisaation välinen suhde muuttuu esimerkiksi avohuollon asiakkuudesta huostaanotoksi. Tilanteet lasten ja lastensuojeluinstituutioiden välillä eivät kuitenkaan ratkea ainoastaan lastensuojelulain asettamien rajojen avulla, vaan päätökset tehdään moninaisten eettisten ja moraalisten näkökulmien viidakoissa. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti institutionaalista rajaa avohuollon ja huostaanoton välissä.

Pohtiessani pro gradu – tutkimukseni aihetta ja menetelmää päädyin valitsemaan kvantitatiivisin menetelmin tehtävän tutkimuksen siitäkin syystä, että suurin osa graduista tehdään sosiaalityössä kvalitatiivisin menetelmin haastatteluaineistoa käyttäen ja tästä suuntauksesta halusin ehdottomasti poiketa (ks. Mäntysaari 2006, 137; Alasuutari 2001, 159). Haastattelut eivät ole muita aineistoja merkityksellisempiä tutkimusaineistoja, vaan myös muilla keinoin voidaan saavuttaa käsitys yhteiskunnallisesta ilmiöstä, sillä tutkijan tehtävänä on aina tulkinnan tekeminen tutkimusaineistosta riippumatta (Alasuutari 2001, 160). Tutkimusaiheeni muotoutui siitä tosiasiasta käsin, että minulle tarjottiin mahdollisuutta käyttää valmiiksi kerättyä, mutta osittain hyödyntämättä olevaa aineistoa.

Tämän pro gradu – tutkielman tarkoituksena on selvittää huostaanottojen taustoja yhden kaupungin huostaanottopäätösten perusteella ja siten vastata julkisuudessa esitettyihin kysymyksiin ja väitteisiin huostaanottojen perusteista. Tarkoituksena on tuoda esiin tarkemmin huostaanottojen instituutionaalista rajaa, niitä syitä, joilla rajan ylittämistä perustellaan, sekä lasten sijoitushistoriaa. Tutkimuksessa vastataan kysymyksiin, minkä ikäisiä lapsia on otettu vuosien 2009–2014 aikana huostaan ja mistä syistä sekä vaikuttaako lapsen ikä huostaanoton syihin. Lisäksi tutkimuksessa etsitään vastauksia kysymyksiin, millaisia sijoitushistorioita lapsille on muodostunut ennen huostaanottoa ja vaikuttaako lapsen ikä aikaisempiin sijoituksiin. Huostaanottoja ja niiden taustoja ei tutkimuksessa tarkastella lapsikohtaisesti, vaan ikäryhmittäin.

Huostaanotto on lastensuojelun toimenpide, jossa vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta siirretään yhteiskunnan vastuulle. Sen takia on mielestäni perusteltua pohtia huostaanoton kriteerejä instituution näkökulmasta ja selvittää, mitkä syyt aiheuttavat huostaanottoja. Heinon (2013) mukaan käytännöt lasten sijoituspoluista eroavat kunnittain. Kaikkien ratkaisujen taustalla ei ole pelkästään lasten tarpeet, vaan sijoituksia ohjaavat myös palveluiden tarjonta ja saatavuus. (Emt, 88.) Vaikka aineistoni koostuu vain yhden kaupungin tiedoista, antavat tulokset pohdinnan aihetta

huostaanottojen syihin myös laajemmin. Lisäksi toivon kyseisen kaupungin kykenevän hyödyntämään tutkimustuloksiani esimerkiksi palveluiden tarjonnan kehittämisessä.

Aihe on ajankohtainen huostaanottojen syiden ja taustojen ollessa mediamyllerryksen kohteena, mutta myös siksi, että uusi sosiaalihuoltolaki tulee muuttamaan lapsille ja perheille tarjottavia palveluita niin lastensuojelun avohuollossa kuin jo ennen lastensuojelun asiakkuutta. Jatkossa lastensuojeluasiakkuudet vähentynevät pidemmällä aikavälillä ja toivottavasti uusi palvelutarjonta kykenee vastaamaan lasten ja perheiden tarpeisiin oikea-aikaisemmin.

Käsittelen tutkimukseni teoriaosuudessa lastensuojelua instituutiona, lasten institutionaalista polkua lastensuojelussa erityisesti siirtymävaiheiden näkökulmasta sekä lastensuojelua tilastoiden valossa. Lisäksi luvussa kolme pohdin päätöksenteon moninaisuutta. Luvussa neljä käsittelen tutkimukseni toteuttamista esittelemällä tutkimuksen metodologisen viitekehyksen, tutkimusasetelman sekä kuvaamalla aineistoa ja sen käsittelyä. Luvun lopussa tuon esille myös tutkimuseettisiä näkökulmia. Luvussa viisi esittelen tutkimustuloksia liittyen huostaanottojen erityispiirteisiin ja luvussa kuusi tuon esille lasten aikaisempia sijoitushistorioita. Päätän tutkimukseni johtopäätöksiin ja pohdintaan.

2 Lastensuojelu instituutiona

Instituutio on käsite, jolla on merkitystä ihmisten toiminnan määrittelemisessä ja järjestämisessä. Instituutiot välittävät erilaisia arvoja ja normeja yhdenmukaisesti asianosaisille ja ihmiselämään kuuluukin jatkuva institutionaalisten rakenteiden ylläpitäminen ja uudistaminen. Nykyään lasten ja nuorten elämää kehystävät useat instituutiot, joista osa on väljiä ja huomaamattomia, toiset taas tiukastikin minuutta määritteleviä toiminnantiloja. Lapsuuden institutionaalinen polku etenee muun muassa neuvolan, päivähoidon ja koulun kautta muodostaen samalla erilaisia sidoksia muihin toimijoihin ja epävirallisiin instituutioihin. (Pekkarinen & Vehkalahti 2012, 12–14.)

Lastensuojelu puolestaan on instituutionaalinen lain, julkisen hallinnon ja kansalaisten välinen käytäntö, jossa sosiaalityöntekijät joutuvat ottamaan kantaa, ohjaamaan ja valvomaan eri tavoin sellaista lapsuutta ja perhe-elämää, joka on kiistanalaista tai ongelmallista yleisten sosiaalisten ja kulttuuristen odotusten mukaisesti. Lastensuojelussa tarkoituksena on tehdä arviota siitä, ovatko lapsen ja perheen ongelmat sen kaltaisia, että ne vaikuttavat lapsen kasvuun, kehitykseen ja hyvinvointiin ja että niihin voidaan kohdentaa lastensuojelun tukitoimia lapsen edun mukaisesti. Lastensuojelussa tehtävät arviot ovat tapauskohtaisia ja ne jakavat lapset instituution asiakkuuteen ja sen ulkopuolelle. (Pösö 2010, 324–325.) Tästä seuraa usein myös se, että lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ovat useiden eri lastensuojeluinstituutioiden asiakkaina asiakkuutensa aikana. (Eskonen & Korpinen & Raitakari 2006, 21). Madeleine Cocozza (2007) on tutkinut valikoitumista lastensuojelun asiakkaaksi suodattamis-käsitteen kautta, jolloin valikoituminen tapahtuu ikään kuin suodattamalla. Tällaista suodattamista tapahtuu tutkimuksen mukaan asiakkuuden eri vaiheissa. Lastensuojelujärjestelmien tarkoituksena ei ole ainoastaan minimoida vaaroja lasten elämässä, vaan maksimoida heidän hyvinvointinsa perheen yksityisyyden sekä aikuisten ja lasten erilaisten oikeuksien keskellä (Munro 2002, 1).

Seuraavissa alaluvuissa esittelen ensin lastensuojelun historiaa instituutionäkökulmasta ja jatkumona sille lastensuojelun institutionaalista kehitystä lastensuojelulakien näkökulmasta. Siinä yhteydessä tuon lyhyesti esiin myös uuden huhtikuun 2015 alussa voimaan tulleen sosiaalihuoltolain vaikutuksia lastensuojeluun ja lastensuojelulakiin. Näiden jälkeen käsittelen lastensuojelun institutionaalista polkua lastensuojelutarpeen selvityksestä sijaishuoltoon sekä esittelen lastensuojelua tilastoinnin valossa, mikä on oman tutkimukseni kannalta merkityksellinen näkökulma. Lopuksi kokoan lyhyesti yhteen lastensuojelua instituutiona.

2.1 Lastensuojelun historia instituutionäkökulmasta

1600-luvulla Ruotsin vallan aikana patriarkalisessa perhejärjestelmässä lapsista huolehdittiin yhteisöissä, mutta niihin kuului myös epävirallisia turvaverkostoja, kuten naapuriyhteisöt ja kummit. Järjestelmässä oli puutteensa etenkin kaupungeissa, joissa asui paljon yksinäisiä naisia lasten kanssa. Kaupunkien slummialueet ja niiden kerjäävät lapset synnyttivät ensimmäisen lastenkodin eli kuritus- ja lapsihuoneen, tosin vain Tukholmaan. Lastentaloon otettiin kaikkein turvattomimmat, mutta työkykyiset kerjäläislapset, koska talo toimi samalla myös pakkotyölaitoksena. Kyseinen lastenkoti jäi tuolloin kuitenkin ainoaksi lajissaan ja samanaikaisesti luotiin koulujärjestelmää puhdistamaan kaupunkikuvaa kerjäläislapsista. Koulujärjestelmä toimi sosiaalisen kontrollin ja moraalikasvatuksen toteuttajana. (Pulma 1987, 12–14, Harrikari 2004, 23.)

Yhteiskunnan lastenhuolto huolehti alkuvaiheessaan kaupunkiköyhälistön, pääosin yksinhuoltajien, lapsista tarjoten leipää, työtä ja kristillistä kasvatusta. 1730-luvun irtolais- ja palkollislainsäädännössä määriteltiin lastenhuollon periaatteet; mikäli jollakulla oli enemmän lapsia kuin hän pystyi elättämään, tuli lapset sijoittaa lastenkoteihin siihen asti kunnes he itse pystyisivät itsensä työllään elättämään. Koska lastenkoteja ei ollut, oli määräys hyödytön. Palkollissäännön palvelupakko ja laillinen suojelu pureutui kuitenkin myös lasten tilanteeseen, sillä niiden mukaan myös talonpoikien lasten oli lähdettävä säätyläisten työvoimaksi, mikäli heitä ei tarvittu kotitilalla. Tällä tavoin huollettavaksi otettu turvaton lapsi ei saanut jättää isäntäänsä ennen kuin hän oli työllänsä maksanut ylläpitonsa takaisin, mikä käytännössä tarkoitti sitä, ettei lapsi voinut jättää isäntäänsä ennen täysi-ikäisyyttään. Isännän tehtävänä puolestaan oli kohdella lasta kristillisesti ja tarpeen mukaisesti ruokkia ja vaatettaa tämä. Turvattomien lasten huolto oli osa köyhäinhoitopolitiikkaa ja liittyi sen myötä työvoimapolitiikkaan. (Pulma 1987 14–15.)

Ensimmäisten väestötilastojen myötä myös suhtautuminen lasten huollon järjestämiseen muuttui, sillä väkiluku oli pelättyä pienempi ja lapsikuolleisuus luultua yleisempää. Lastenhuollosta tuli poliittinen ongelma, kun lapsikuolleisuuden taloudellinen merkitys ymmärrettiin silloin heikon talouden Ruotsissa. Tavoitteena oli saada lastenkoteja kaikkiin kaupunkeihin ajatuksella ”mahdollisimman paljon mahdollisimman pienen kustannuksin”. Koska alle vuoden ikäisten lapsikuolleisuus oli korkein, suunniteltiin lastenkotien tärkeimmäksi asiakaskunnaksi ensin juuri heidät. Lastenkotien tärkein tehtävä olisi lasten hengen välitön pelastaminen ja lasten kasvettua työkykyisiksi (6-8-vuotiaaksi) tulisi heidät laittaa talonpoikien tai käsityöläisten huolehdittaviksi. Samaan aikaan seurakuntapapistojen tehtäväksi langetettiin valitustyön tekeminen sen eteen, etteivät

lapset, valtakunnan yhteinen omaisuus, tulisi pilatuiksi ja tuhon omiksi puutteellisen hoidon vuoksi. Edellä esitetty optimistinen suhtautuminen lastenkoteihin muuttui kuitenkin nopeasti, sillä jo 1750-luvulla ymmärrettiin, ettei pienten, alle 2-vuotiaiden lasten paikka olisi laitoksissa, vaan äideille ja muille lapsista huolehtiville aikuisille tulisi järjestää tukea lasten hoitoon. Vastaavasti ajateltiin, että yli 10-vuotiaat lapset piti päästää jo laitoksista pois. Yli 14-vuotiaiden lasten tilanteisiin ei katsottu olevan tarpeellista puuttua. (Pulma 1987, 15–16.) Lastenkodit toimivat tuolloin oleellisina lastensuojelua instituutiona edustavina laitoksina, suhtautuminen niihin oli kuitenkin ristiriitaista ja muuttui nopeasti.

Ensimmäisenä ”lastensuojelulakina” voidaan pitää 1760-luvulla annettua hospitaali- ja lastenkotiasetusta, jossa määrättiin myös turvattomien lasten huollosta. Painopisteenä oli kotona tapahtuvan hoidon tukeminen. Laitosten yhteiskunnalliset kustannukset ja lasten tarpeiden huomioiminen olivat etusijalla. Samoihin aikoihin saatiin myös Suomen ensimmäinen lastenkoti Suomenlinnaan, sillä Suomenlinnan rakentajien lapsia jäi orvoksi ja lapsikuolleisuus oli korkea. (Pulma 1987, 18–19; Harrikari 2004, 23.) Tässä vaiheessa voidaan nähdä laajemman institutionaalisen näkemyksen syntyneen, kun tukea aloitettiin antamaan myös koteihin.

Oleellisena ajallisena etappina lasten suojelemisessa on ollut vuoden 1852 vaivaishoitolaki, jossa ensisijaisuus oli turvattomilla lapsilla ja jossa ikäraja nostettiin 16 vuoteen asti. Nämä turvattomat lapset tuli sijoittaa ensisijaisesti opetukseen erikoistuneisiin laitoksiin ja kasvatusisäntien valinnassa huomioitiin pitkäaikaisen sijoituksen tärkeys. Samoihin aikoihin säätyläis- ja porvarispiireissä yleistyi hyväntekeväisyystoiminta. Yhdistykset perustivat kouluja ja sijoittivat turvattomia lapsia säätyläiskoteihin. Myös diakoniatyön aloittamisella oli merkittävä roolinsa lasten hoidossa, sillä vuonna 1867 perustetussa Helsingin diakonissalaitoksessa huolehdittiin köyhälistökortteleiden turvattomista lapsista ja näin sairaalan lastenosaston yhteyteen syntyi myös lastenkoti. (Pulma 1987, 29–31, 38, 43–44; Ihalainen & Kettunen 2011, 16, 18.)

Teollistuminen ja kaupungistuminen toivat tarpeet kunnalliselle lastenhoitojärjestelmälle 1800-luvun loppupuolella, kun elettiin niin kutsuttua työväenkysymysten aikaa. Työpäivien pituudet ja matala tulotaso vaikeuttivat lasten hoitoa ja huolenpitoa. Turvattomien lasten huollon päämuotona oli elätehoito vaivaishoitoasetuksen mukaisesti. Lasten sijoitusperiaatteet määriteltiin taloudellisin perustein, sillä se, joka otti pienimmän korvauksen, sai turvattoman lapsen hoitaakseen. Tilastotiedot koottiin aina vuoden viimeisen päivän tilanteen mukaan, joten oikeaa todellisuutta ne eivät kuvanneet. Kasvatus nähtiin ratkaisuksi nostaa ihmiset alhaisista sosiaalisista asemista, mitä

toteuttamaan syntyi kansakouluaate. Huutolaislapset oli toinen aikaa kuvaava käsite, joka liittyi elätehoidon sijoitusten alhaisiin kustannuksiin ja niistä syntyneisiin ihmisarvoa loukkaaviin ”ihmismarkkinoihin”. Lain mukaan oli kuitenkin sallittua antaa lapset vähitellen korvausta pyytävälle, kunnes vuonna 1892 kuntien ohjesääntöihin kirjattiin määräykset elätekotien valinnasta ja erityisesti lasten osalta mahdollisimman pitkästä hoitosuhteesta. Ajan hengen mukainen ”mediakohu” huutolaislapsista nousi 1910-luvulla työväenlehistöstä jopa ulkomaisiin lehtiin asti kunnallisen köyhäinhoidon epäkohtiin liittyen. Tapaukset lasten ja mielisairaiden huonosta kohtelusta osoittautuivat osin joko yksipuolisiksi tai suurennelluiksi, mutta joidenkin osalta päädyttiin käräjille asti. (Pulma 1987, 64–72; Ihalainen & Kettunen 2011, 18; Harrikari 2004, 29; Forsberg 1998, 29.)

1900-luvun vaihteessa viranomaisten syyt puuttua lasten elämään olivat joko lasten turvattomuus tai pahatapaisuus ja tuolloin puhuttiinkin turvattomista, laiminlyödyistä ja pahantapaisista lapsista ja nuorista. Syytä puuttua lasten elämään tilastoitiin tosin kaupungeissa maaseutua paremmin. Erilaiset avun tarvitsijat aiheuttivat myös erilaisille hoito- ja auttamismuodoille, mikä synnytti tarpeen erityisosaamisesta ja siten sosiaalityön koulutuksesta. Aikaa väritti myös siirtolaisuus, jonka perusteella huolehdittiin esimerkiksi vuonna 1900 yli 150 lapsesta. Lastensuojelun kehittymiselle oleellisin käänne oli kuitenkin vuonna 1902 asetettu suojelukasvatuskomitea, jonka pyrkimyksenä oli juuri turvattomien ja pahantapaisten lasten vanhempien kasvatusoikeuden ohittavien pakkokasvatuslakien luominen. (Pulma 1987, 80–84, 105–107, Harrikari 2004, 31; Juhila 2006, 24.)

Kunnallisia vaivaistaloja käytettiin myös lasten sijoituksissa vastaanottokoteina 1900-luvun vaihteessa. Lastenkoteja perustettiin nopeaan tahtiin 1910-luvulla, sillä ensimmäisen maailmansodan takia sopivien sijaiskotien löytyminen oli hankalaa. Tämä johti siihen, että viranomaisten vastustuksen laitoshoidon kohtaa oli pakko vähentyä. (Pulma 1987, 73.) Yksi lastensuojelun institutionaalista rajaa kuvastava määritelmä asetettiin lasten pahantapaisuuden ja rikollisuuden väliin, sillä aikaisemmin alaikäiset lainrikkoajat oli sijoitettu vankeinhoitohallituksen alaisiin kasvatuslaitoksiin. Vähitellen 1900-luvun alussa nähtiin lainrikkojen ja pahantapaisten lasten sijoittaminen samoihin laitoksiin mahdolliseksi. (Harrikari 2004, 33–34.)

Suomen itsenäistyessä vuonna 1917 maata runnoi taloudellinen ja sosiaalinen kurjuus sodan jäljiltä. Muutaman vuoden päästä tapahtui elpyminen, jonka jälkeen suurena sosiaalipoliittisena tavoitteena oli yhteiskuntaluokkien erojen kaventaminen. Samoihin aikoihin kannettiin huolta suurista määristä sotaorpoja. Lastensuojelulla oli sosiaalipoliitikassa suuri asema 1920-luvun alkupuolella. Oppivelvollisuuslain perusteella kunnat velvoitettiin järjestämään varattomille lapsille ruokailu- ja

vaateavustuksia ja alaikäisten työssäkäyntiä säädettiin asetuksella. Tätä ennen koulunkäynti oli kansakouluasetuksesta huolimatta loppunut pitkiin koulumatkoihin ja rahanpuutteeseen. (Pulma 1987, 123–130; Forsberg 1998, 29–30.)

Ensimmäistä varsinaista lastensuojelulakia edelsi suojelukasvatuskomitean jälkeen lastensuojelukomitean nimeäminen ja komitean mietintö ”yhteiskunnallisesta lasten ja nuorison suojelusta”. Tärkeä rooli lastensuojelun kehittämisessä oli yhteispohjoismainen yhteistyö ja Lundin julkilausuma, jonka mukaisesti lastensuojelutyötä kehitettiin. Varsinaisen lastensuojelulain valmistelu koki kuitenkin vastoinkäymisiä, kun lainvalmistelulautakunta katsoi, etteivät valtio, kunnat ja työntajat kykenisi toteuttamaan lakia siinä määrin, mitä laki vaatisi. Monien mutkien, arvostelujen ja lakiesitysten jälkeen ensimmäinen lastensuojelulaki vahvistettiin vuonna 1936, niin että se astui voimaan vuonna 1937. Samaan aikaan käytännön lastensuojelussa näkyi 1930-luvun alun lama ja myös keskiluokkaisten perheiden turvautuminen yhteiskunnan apuun. Tällöin myös kansalaisjärjestöjen tarjoaman avun merkitys korotus, kun valtio ja kunnat joutuivat vähentämään lastensuojelumenojaan. (Pulma 1987, 142–155; Paavilainen 2012, 74.)

2.2 Lastensuojelun institutionaalinen kehitys lastensuojelulakien kontekstissa

Vuonna 1937 voimaan astui siis ensimmäinen lastensuojelulaki (1936/52), jonka tärkein anti oli huostaanottosäännösten luominen. Lain mukaan lautakuntien tehtävänä oli järjestää tarpeellista lastenhoitoa ja kasvatuksen neuvontaa, perustaa kotikasvatusta tukevia ja täydentäviä laitoksia ja ennen kaikkea ryhtyä toimenpiteisiin, mikäli lapsi oli huollon tarpeessa. Huollon tarpeen saattoi aiheuttaa se, että vanhemmat olivat kuolleet tai hylänneet lapsen tai lapsi esimerkiksi ruumiillisen sairauden, tylsämielisyyden tai aistiovallisuuden takia tarvitsi erityistä kodin ulkopuolella annettavaa hoitoa ja kasvatusta, jota vanhemmat eivät kyenneet tai halunneet antaa. Syynä saattoi olla myös se, etteivät vanhemmat esimerkiksi sairauden, ymmärtämättömyyden tai juoppouden vuoksi antaneet lapselle tarpeellista hoitoa tai kasvatusta, lasta pahoinpideltiin kodissa tai häntä uhkasi siellä hengen, terveyden tai siveyden menettämisen vaara. Lapsi saattoi myös omasta tai vanhempiansa syistä rikkoa sopimattomasta ansiotyöstä säädettyjä säädöksiä, laiminlyödä oppivelvollisuuslain mukaisen koulunkäynnin taikka käytöksellään rikkoa koulun järjestystä vastaan eikä olla koulun kurinpitokeinoin ojennettavissa. (Pulma 1987, 156.) Ensimmäinen lastensuojelulaki määritteli ensimmäistä kertaa lastensuojelun instituutiona luoden sille rajat ja reunaehdot. Laki antoi lautakunnille oikeuden ja velvollisuuden paitsi tukea lasten ja perheiden elämää, myös velvollisuuden

puuttua siihen. Laki sääteli ensi kertaa myös sitä, minkälaisiin lasten tilanteisiin puuttuminen yhteiskunnallisesti oli tarpeen.

Ensimmäinen lastensuojelulaki (1936/52) oli voimassa lähes viisikymmentä vuotta, jona aikana koettiin monia muutoksia niin koko yhteiskunnassa kuin lastensuojelussakin. Lainsäädännön ja sosiaalityön koulutuksen kehittymisen myötä korostui lastensuojelussa juridishallinnollinen ote, jolloin painottui lakien ja pykälien soveltaminen ja kirjaaminen. Näiden rinnalla tarvittiin myös taitoja asiakkaita kohtaamiseen. (Juhila 2006, 35–36.) Lain valmistelun vuosikymmeniä väritti erityisesti keskustelu pakkohoidosta ja laitostamisesta ”Pakkoauttajat” -artikkelikokoelman ja ”Noutajat” -tv-ohjelman sysäyksestä ja ”Marraskuun liike” – yhdistyksen myötä (Pulma 1987, 238–239; Harrikari 2004, 45). 1970-lukua kuvasi sosiaalihuollon perhekeskeisyys ja työskentelyä ohjasi lasten oikeudet (Harrikari 2004, 48; Pulma 1987, 244). Samanaikaisesti urbaanin elämäntavan kasvu lamaannutti maaseutuja etenkin nuoremman väestön osalta. Lasten ja perheiden ongelmat näkyivät lähinnä kaupungeissa elintason kasvaessa; päihteiden käyttö lisääntyi ja mielenterveysongelmat kasvoivat. (Ihalainen & Kettunen 2011, 16–17.) Uuden lastensuojelulain valmistelu oli alkanut jo 1950-luvun loppupuolella, mutta lopulta marraskuussa 1982 sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asetti toimikunnan lain laatimista varten. Lain säätäminen eteni vauhdikkaasti, sillä tavoitteena oli saada se voimaan yhtä aikaa muun muassa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain kanssa vuoden 1984 alusta. (Pulma 1987, 234, 244–246.)

Vuoden 1983 lastensuojelulakia (1983/683) kutsuttiin lapsen edun laiksi, koska se asetti nyt lapsen edun vanhempien oikeuksien edelle. Näin lastensuojelu instituutionakin nähtiin lapsen etua ajavaksi. Kun nykypäivänä tarkastellaan vuoden 1983 lastensuojelulakia, tehdään se tämän päivän institutionaalisista lähtökohdista käsin. Koska tarkoituksenani on pohtia lastensuojelua erityisesti institutionaalisen rajan käsitteen kautta, esittelen seuraavaksi myös kyseistä vuoden 1983 lakia lyhyesti painottaen institutionaalisia rajoja ja lain puutteita.

Vuoden 1983 lastensuojelulaissa ei määritelty erikseen mitään lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta. Lain neljännessä luvussa avohuollon tukitoimista todettiin ainoastaan, että sosiaalilautakunnan on ryhdyttävä toimenpiteisiin viipymättä, mikäli kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä taikka jos lapsi tai nuori käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. (Lastensuojelulaki 1983/683, 12 §.) Kyseisen lain puitteissa arviointia tehtiin eri tavoin ja sekalaisin kriteerein eri puolilla maata. Koko arvioinnin käsite oli ongelmallinen ja merkitsi eri toimijoille eri asioita. Tuolloin ei yhtenäisesti määritelty edes sitä, kuka on lastensuojelun asiakas ja

mistä asiakkuus alkaa. (Heino 1997, 376–377; Möller 2005, 6.) Yhtenäisten käytäntöjen puute oli tehnyt lastensuojelun työskentelystä ja arvioinnista hämärää ja vaikeasti kuvattavaa eikä työn sisältö ollut aina selvää työntekijöille itselleen, saati asiakkaalle tai yhteistyökumppaneille. Asiakkaille oli epäselvää, mitä asiakkuus tarkoittaa ja mitä heiltä odotetaan. Asiakkuuden aikana ei välttämättä tarkkaan tiedetty, mitä asiaa pyritään muuttamaan ja minkä asian parissa työskennellään (ks. Möller 2005, 6; Tulensalo & Muukkonen 2005, 309–310.)

2000-luvun alkuvuosina käytiinkin keskustelua siitä, miten paljon lastensuojelutyössä lapsen tilanne välittyi vanhempien kertomana. Lastensuojelun tärkein tehtävä oli taata lapselle turvallinen, hoitava ja suojaava kasvuympäristö, mutta silti lapsen omaa kokemusta ja näkemystä omasta tilanteestaan ja omia toiveita oli arvostettu liian vähän. (Möller 2004, 9.) Lisäksi lapsi ja lapsilähtöisyys olivat 2000-luvun alkuvuosina eniten kiinnostusta herättäneitä aiheita lastensuojelun sosiaalityön kentällä. Mielenkiinto oli myös lasten yksilöllisessä huomioimisessa ja kohtaamisessa. Kymmenen vuoden takaisen laman jälkeen esille oli noussut suuri yhteiskunnallinen huoli lasten asemasta ja pahoinvoinnista asettaen uusia vaatimuksia lastensuojelulle. (Forsberg & Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5.)

2000-luvun alkupuolella alkoi paljon erilaisia kehittämishankkeita, joista yhtenä oli vuonna 2001 Helsingissä alkanut Kohtaavaa lastensuojelua-hanke. Sen lähtökohtana oli ollut sosiaalityöntekijöiden itsereflektion kautta syntynyt halu kehittää omaa työtään paremmin lasta huomioivaksi. Sosiaalityöntekijät halusivat työskennellä enemmän ja systemaattisemmin asiakkaina olevien lasten kanssa, lapsia kohdaten. Hankkeessa kehitetyn tilannearvion tarkoituksena oli pysähtyä kohtaamaan lapsi ja vanhemmat. Tavoitteena oli kuulla lapsen kokemuksia arjestaan sekä selvittää lapsen elämään liittyviä vaikeuksia, vahvuuksia ja voimavaroja lapsen itsensä ja vanhempien kanssa. Lapsen tilanteen selvittämisen tarkoituksena oli arvioida lapsen avun tarve. (Muukkonen & Tulensalo 2004, 1–2; Tulensalo & Muukkonen, 2005, 304–310.)

Lastensuojelun kehittämisohjelman väliraportissa vuonna 2005 puolestaan tuotiin esille, että lastensuojelun arviointiprosessit olivat silloin hyvin työntekijä- ja tapauskohtaisia, työskentely oli ollut valtaosin puhepainotteista eikä uusia lapsen osallisuutta tukevia työskentelymenetelmiä ja välineitä ollut saatu käyttöön. Pahimmillaan tämä oli johtanut siihen, että lapsi oli jäänyt ilman turvaa ja suojaa tilanteessa, jossa hän olisi tarvinnut niitä ja jossa lastensuojelulla olisi ollut velvollisuus niitä tarjota. (Oranen 2006,4.)

Hallituksen esityksessä (252/2006) uudesta lastensuojelulaista ehdotettiin määräämään sidotusta lastensuojelutarpeen selvityksestä lastensuojeluasiakkuuden alkaessa. Tämä kohta hallituksen esityksestä perustui muun muassa edellä mainittuun Mikko Orasen (2006) työryhmän raporttiin. Kyseessä oli tarve jämäköittää lastensuojelun avohuollon työskentelyä lastensuojelutarpeen selvitystä koskevilla säännöksillä. Selvityksen tarkoituksena on vaikuttaa siihen, että lapsi ja perhe saisivat oikea-aikaista ja vaikuttavaa tukea. Hallituksen esityksessä tuotiin esille myös lastensuojelutarpeen selvityksestä eli niin kutsutusta alkuarvioinnista kentältä saatuja hyviä kokemuksia, sillä sen avulla oli pystytty systematisoimaan lastensuojelun avohuollon työskentelyä ja lapsen näkökulman huomioon ottamista siinä. Myös vanhemmat olivat suhtautuneet myönteisesti alkuvaiheen tilannearvion tekemiseen. (HE 252/2006, 85–86.)

Vuoden 2007 uusitun lastensuojelulain (2007/417) tarkoituksena oli siirtää lastensuojelun painopistettä ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukeen ja lastensuojelun avohuoltoon sekä tehostaa kaikkien osapuolten oikeusturvaa. Laki korostaa erityisesti lapsen, mutta myös hänen läheistensä osallistumisen ja kuulemisen tärkeyttä sekä painottaa lastensuojelun oikeudellista perustaa. Lain säätämisen tavoitteena on ollut yhtenäistää lastensuojelun käytäntöjä paikkakunnasta riippumatta sekä lisätä viranomaisten yhteistyötä perheiden tukemisessa ja tarkentaa kunnan velvollisuuksia lastensuojelussa muun muassa lastensuojelusuunnitelmalla. (Taskinen 2010, 10.)

Lastensuojelun asemaa instituutiona muutti huhtikuun alusta 2015 voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki, sillä sosiaalihuollon järjestelmää uudistettiin sisällöllisesti ja rakenteellisesti (Haverinen, Kuronen & Pösö 2014, 9). Osa aikaisemmin lastensuojelulain mukaisista avohuollon tukitoimista voidaan jatkossa myöntää asiakkaille sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina ilman lastensuojelun asiakkuutta. Kansalaisten oikeudet palveluihin korostuu uudella tavalla palvelutarpeen arvioinnissa (Emt. 10). Sosiaalihuoltolaki (2014/1301) tulee muuttamaan myös lastensuojelulain pykälää. Näiden muutosten myötä myös lastensuojelun institutionaalinen raja tulee muuttumaan, sillä lakimuutos tulee vahvistamaan peruspalveluita ja vähentämään korjaavien toimenpiteiden, kuten lastensuojelun tarvetta, ja samalla madaltamaan tuen hakemisen kynnystä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015,1).

2.3 Lasten institutionaalinen polku lastensuojelussa

Tässä alaluvussa kuvaan asiakaslapsien institutionaalista polkua lastensuojelussa. Pidän lastensuojelutarpeen selvitystä ensimmäisenä institutionaalisena porttina lastensuojeluun ja avohuoltoon. Toisena institutionaalisen rajan kannalta oleellisena määrittelyn ja päätöksenteon vaiheena käsittelen siirtymistä avohuollosta sijaishuoltoon. Esittelen lastensuojelulain sisältöä ennen lakimuutosta, koska tutkielmani aineiston pohjana olevat päätökset on tehty ja aineisto on kerätty ennen uuden sosiaalihuoltolain (2014/1301) ja lastensuojelulain (2007/417) muutosten voimaantuloa. Tuon kuitenkin lyhyesti esiin sosiaalihuoltolain mukanaan tuomia muutoksia oleellisimmilta osilta.

2.3.1 Lastensuojelutarpeen selvityksen kautta avohuoltoon

Lastensuojelutarpeen selvityksen tarkoituksena on arvioida lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti. Tarkoituksena on selvittää lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat asiat. Lisäksi on selvitettävä myös lapsen vanhempien kasvatuskykyyn vaikuttavat seikat, kuten vanhempien sairaudet ja mahdolliset henkilökohtaiset ongelmat, kuten päihde- tai mielenterveysongelma sekä taloudelliset edellytykset vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta. (Räty 2010, 222.) Ohjeistuksesta käy nopeasti ilmi, että selvitys on hyvin laaja kokonaisuus. Lapsen elämän kokonaisuus koostuu monista pienistä palasista. Kaikki elämän osa-alueet vaikuttavat toisiinsa ja koko kokonaisuus on hahmotettava, jotta jonkinlaiseen lopputulokseen asiakkuuden jatkumisesta voidaan tulla.

Lastensuojelutarpeen selvitys on yhteinen prosessi lapsen ja hänen huollostaan vastaavien aikuisten kanssa, jolloin kaikkia osapuolia on selvityksen aikana luonnollisesti tavattava. Arviointi ei ole yksinkertainen tehtävä ja koko prosessilla luodaan pohja asiakkaan ja työntekijän suhteelle, jossa myöhemmin mahdollisesti toteutetaan suunnitelmallista sosiaalityötä. Lähtökohtana ovat lapsen tarpeet ja huoltajien kyvyt ja mahdollisuudet vastata niihin. Lastensuojelutarpeen selvityksen tarkoituksena on saada selvyys siitä, tarvitsevatko lapsi ja vanhemmat lastensuojelun tarjoamaa apua tuen ja kontrollin muodossa vai selviävätkö he oman verkostonsa ja muiden mahdollisten viranomaisten avulla. Selvityksen osa-alueina ovat nykyhetken tarkastelu eli lapsen tarpeet ja vanhemman valmiudet vastata niihin juuri nyt, historian selvittely eli miten lapsen tarpeisiin on aikaisemmin vastattu sekä tulevaisuuteen suuntautuvaa ennakointia eli mitkä ovat riskit lapsen tulevaisuuden kannalta ja miten interventiot tai niiden tekemättä jättäminen vaikuttavat ja minkälaisia mahdollisuuksia muutokseen on havaittavissa. Toisaalta lastensuojelutarpeen selvitys voi olla

itsessään jo riittävä interventio perheen tilanteeseen. (Taskinen 2010, 56–57; Rätty 2010, 222; Ojaniemi & Rantajarvi 2010, 219.) Lastensuojelutarpeen selvitys on paitsi ”porttina” lastensuojelun asiakkuuteen myös pohjana koko siitä jatkuvan asiakkuuden luomiselle.

Kun lastensuojelutarpeen selvitys on valmistunut, tulee lapselle ja huoltajalle ilmoittaa lastensuojelun asiakkuuden jatkumisesta tai mahdollisesta päättymisestä. Asiakkuus päättyy siinä tapauksessa, että selvityksen aikana ei ole tullut ilmi mitään sellaista, mikä edellyttäisi lastensuojelutoimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 2007/417, 27§.) Lapsen tarve lastensuojeluun on merkki siitä, että lapsen terveys ja kehitys on vaarantunut niin paljon, ettei perhettä ja lasta voida auttaa riittävästi kunnan peruspalveluiden kautta ja että lapsi ja perhe ovat sen takia lastensuojelun sosiaalityön ja avohuollon tukitoimien tarpeessa (Heino 2010, 53). Lastensuojelussa puhutaan lievimmän riittävän toimenpiteen periaatteesta, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että lapsen tilannetta tulee ensisijaisesti pyrkiä auttamaan avohuollon keinoin ja niin, että lapsi asuu kotonaan. (Taskinen 2010, 69.)

Huhtikuun 2015 alusta alkaen edellä kuvattu lastensuojelutarpeen selvitysprosessi muuttui uuden sosiaalihuoltolain (2014/1301) muutosten myötä niin, että tieto voi lastensuojeluun tulla myös uuden sosiaalihuoltolain perusteella. Suurin ero tulee olemaan siinä, ettei jatkossa lapsen lastensuojelun asiakkuus ala vielä siinä vaiheessa, kun lastensuojelun tarvetta selvitetään. Lisäksi mikäli arvioidaan, ettei lastensuojelun tarvetta ei ole aihetta selvittää, tehdään lapselle palvelutarpeen arviointi siten, kuin sosiaalihuoltolain 36§:ssä säädetään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 9.)

2.3.2 Avohuollon asiakkaana

Lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä, mikäli lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Avohuollon tukitoimien on tarkoitus edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja -mahdollisuuksia. (Lastensuojelulaki 2007/417, 34§.) Muilla lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavilla henkilöillä tarkoitetaan esimerkiksi isoäitiä tai muuta sukulaista, jonka luona lapsi on tosiasiallisesti asunut (Taskinen 2010, 69.)

Avohuoltoa kuvaa erityisesti sosiaalityön neuvova ja ohjaaja rooli sekä asiakkaiden oma aktiivisuus ja osallistuminen palveluiden ja tukitoimien vastaanottamiseen. Tukitoimien vastaanottaminen onkin vapaaehtoista ja edellytyksenä palveluiden järjestämiselle on, että 12 vuotta täyttänyt lapsi ja hänen huoltajansa suostuvat niihin. Tukitoimia voidaan järjestää yksin lapseen kohdistuvina tai siten, että tukitoimia ja palveluja järjestetään koko perheelle tai yksin vanhemmille. (Räty 2010, 260–261.)

Lapsen ja perheen tukemiseksi voidaan lastensuojelun tukitoimena järjestää erilaisia palveluja. Avohuollon tukitoimina tarjottavien palveluiden määrä ja laatu vaihtelee kuntakohtaisesti, sillä lastensuojelun on vastattava paikallista tarvetta. (Taskinen 2010, 71.) Asiakassuunnitelma ja siihen kirjatut tavoitteet korostavat lastensuojelussa tehtävän sosiaalityön suunnitelmallisuutta päätöksenteossa. Avohuollon tukitoimien järjestäminen ei kuitenkaan määräydy ainoastaan asiakassuunnitelman perusteella, vaan asiakassuunnitelmaan kirjatut tarpeet on huomioitava riittävällä tavalla avohuollon tukitoimista päätettäessä, jotta tukitoimilla voidaan pyrkiä asiakassuunnitelmaan kirjattuihin tavoitteisiin. (Räty 2010, 266.)

Myös lastensuojelun avohuollon tukitoimet kokevat huhtikuun 2015 alusta uudistuksen, kun uusi sosiaalihuoltolaki (2014/1301) astuu voimaan. Aikaisemmin avohuollon tukitoimina voitiin lapselle myöntää muun muassa tukiperhe- tai tukihenkilö, perhetyötä tai vertaisryhmätoimintaa (Räty 2010, 265), mutta jatkossa vastaavia tukitoimia voi saada sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina ilman lastensuojelun asiakkuutta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 6). Jatkossa tukitoimia, joista säädetään vain lastensuojelulaissa, on aikaisempaa vähemmän, mutta lastensuojelussa on kuitenkin käytössä samat tukitoimet kuin aikaisemminkin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 10).

Sijoitus avohuollon tukitoimena

Lastensuojelulain (2007/417, 37§) mukaan lapselle voidaan järjestää tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa tai laitoshuoltoa avohuollon tukitoimena joko yhdessä vanhempansa tai huoltajansa kanssa tai mikäli se ei ole lapsen edun mukaista, voidaan hänet sijoittaa lyhytaikaisesti myös yksin. Sijoitukseen vaaditaan kuitenkin lapsen huoltajan ja 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Lisäksi sijoituksen edellytyksenä on, että se on tarpeellista joko lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, lapsen kuntouttamiseksi tai lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavan henkilön sairauden vuoksi. Alle kaksivuotias lapsi voidaan sijoittaa vankilan perheosastolle vanhempansa luokse ja mikäli lapsen etu sitä vaatii voi sijoitus jatkua kolmeen ikävuoteen asti. Vanhemman kanssa tapahtuva sijoitus voi olla

esimerkiksi toisen vanhemman kanssa tapahtuva turvakotisijoitus tai perheen aikuisille annettavaan hoitoon liittyvä sijoitus päihdehuollon yksikköön (Räty 2010, 270).

Kun kyseessä on lapsen sijoittaminen yksin ilman vanhempansa kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena, tulee sijoituksen olla lyhytaikainen eikä lasta saa sijoittaa toistuvasti avohuollon tukitoimena ellei lapsen etu välttämättä vaadi uutta lyhytaikaista sijoitusta. Lisäksi sijoituksesta päätettäessä on sille määriteltävä tavoitteet ja arvioitava sen kesto. Sijoituksen jatkamisen edellytykset ja sen vaihtoehdot on arvioitava kolmen kuukauden kuluttua sen alkamisesta. Arviointi on tehtävä aina kolmen kuukauden välein, mikäli sijoitusta jatketaan. Arvioinnin yhteydessä on selvitettävä myös huostaanoton tarve. (Lastensuojelulaki 2007/417, 37§, 37a§.) Oleellista on, ettei edellytyksiä avohuollon sijoitukselle ole, mikäli lastensuojelulain 40§ mukaiset perusteet huostaanotolle täyttyvät (Räty 2010, 278).

Avohuollon sijoituksen päätöksentekoon liittyvä arviointi ja aikamääreet on säädetty tarkoin lastensuojelulaissa (2007/417). Sijoitusta tehtäessä on sosiaalityöntekijän peilattava lapsen tilannetta huostaanoton perusteisiin ja määriteltävä tavoitteet sijoitukselle. Sijoitukseen liittyvä arviointi on sidottu lain mukaan tiukasti kolmen kuukauden määräaikoihin. Lastensuojelulaista (2007/417) ei kuitenkaan saa vastausta siihen, miten pitkään avohuollon sijoitus voi kestää kokonaisuudessaan ja miten päätöksenteko rakentuu. Pitääkö jokaisen kolmen kuukauden jälkeen tehdä uusi päätös?

Mikäli se huoltajista, jonka suostumukseen perustuen avohuollon sijoitus on tehty, peruu suostumuksensa tai kieltää sijoituksen jatkamisen, on avohuollon sijoitus heti päätettävä ja lapsi kotiutettava. Avohuollon sijoituksen päättyessä lapsi kotiutuu lähtökohtaisesti sen huoltajan luokse, jolla on oikeus päättää lapsen asuinpaikasta. Toisin sanoen sosiaalityöntekijällä ei ole valtuuksia päättää lapsen asuinpaikasta avohuollon sijoituksen jälkeen. (Räty 2010, 276.)

Ohjeistus avohuollon sijoituksen käyttämiseen on ollut ennen huhtikuuta 2015, etteivät lastensuojelulain 40§:n mukaiset huostaanoton edellytykset täyty. Uuden sosiaalihuoltolain (2014/1301) ja lastensuojelulain muutosten myötä voidaan avohuollon sijoitus tehdä jatkossa kiireellisenä, jolloin huostaanoton kriteerit voivat täytyä (Lastensuojelun käsikirja 2015a).

Kiireellinen sijoitus

Avohuollon asiakkuuden aikana lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös kiireellisenä sijoituksena. Lastensuojelussa kiireellinen sijoitus (Lastensuojelulaki 2007/417, 38§) on välttämätön

turvaamistoimenpide, jolla turvataan välittömässä vaarassa oleva lapsi sijoittamalla hänet perhehoitoon tai laitokseen. (Taskinen 2010, 76). Mikäli lastensuojelulain (2007/417) pykälän 40 mukaiset huostaanoton perusteet täyttyvät tai lapsi on muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa, voidaan lapselle järjestää kiireellisesti sijaishuoltona hänen tarvitsemansa hoito ja huolto. Tällöin joko kodin olosuhteet tai puutteet huolenpidossa välittömästi vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään. (Lastensuojelulaki 2007/417, 38§). Tilanne on tällöin aina akuutti eikä tarkempia selvityksiä asiasta kyetä tekemään lapsen etu ja tilanne huomioiden. (Räty 2010, 284.)

Kiireellinen sijoitus on voimassa enintään 30 päivää. Kiireellistä sijoitusta voidaan jatkaa vielä enintään 30 päivällä, mikäli ensimmäinen 30 päivää ei ole ollut riittävä aika lapsen huostaanoton selvittämiseksi. Edellytyksenä kuitenkin on, että tarvittavista lastensuojelutoimenpiteistä ei ole mahdollista päättää ilman lisäselvityksiä eikä välttämättömiä lisäselvityksiä ole mahdollista saada 30 päivässä kiireellisen sijoituksen alkamisesta ja jatkopäätös on lapsen edun mukainen. (Lastensuojelulaki 2007/417, 38a§.)

Lapsen huolenpidosta vastaavien ihmisten ja hänen asuinpaikkansa vaihtuminen toistuvasti on lapsen kehitykselle vaarallista. Tämän takia useita kiireellisiä sijoituksia ei tule tehdä peräkkäin, vaan vaihtoehtoisina keinoina on järjestettävä esimerkiksi läheisneuvottelu, pohtia erilaisia avohuollon vaihtoehtoja tai harkita lapsen ottamista huostaan. (Taskinen 2010, 80.)

Uusi sosiaalihuoltolaki (2014/1301) tuo muutoksia erityisesti kiireelliseen sijoitukseen liittyen, mutta muista lastensuojelulakiin liittyvistä muutoksista poiketen kyseiset muutokset tulevat voimaan vasta vuoden 2016 alussa. Tuolloin kiireellisen sijoituksen ehtoja tiukennetaan niin, että laista poistetaan ilmaisu ”tai muutoin kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa”. Mikäli lapsi tarvitsee muusta kuin huostaanoton perusteista johtuvista syistä tarvitsee jatkossa kiireellistä sijoitusta kodin ulkopuolelle, voidaan se tehdä kiireellisenä avohuollon tukitoimena. Säännös kiireellisestä avohuollon tukitoimesta tulee voimaan uuden sosiaalihuoltolain myötä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 12.)

2.3.3 Avohuollosta huostaanoton kautta sijaishuoltoon

Kun avohuollon tukitoimet eivät saavuta toivottua muutosta lapsen tilanteessa, tulee huostaanotto harkittavaksi. Huostaanotto on viranomaisten voimakasta puuttumista lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen, joten se on myös oikeusturvakysymys niin lapsen ja perheen kuin työntekijöidenkin kannalta. (Taskinen 2007, 49).

Kuitenkaan sille, milloin huostaanottoon tulee ryhtyä ja miten huostaanoton tarvetta arvioidaan, ei lastensuojelulaista eikä lastensuojelun ammatillisissa käytännöistä löydy yksiselitteistä vastausta. Ei ole olemassa yksityiskohtaista mallia, jossa tarkasti ennalta määriteltujen kriteerien avulla pystyttäisiin paikantamaan huostaanoton tarve. Lisäksi lapsen edun arviointi on aina yksilökohtaista. Huostaanottoa arvioitaessa on arvioitava lapsen etua, kasvuolosuhteita, avohuollon tukitoimien riittävyyttä ja lapsen elämäntavan vahingollisuutta. Työntekijälle jää paljon omaa harkintaa ja arvioinnissa on luotettava omaan ammattitaitoon, johon kuuluu myös muiden asiantuntijoiden asiantuntemuksen hyödyntäminen tarvittaessa. Huostaanottoa arvioidessa päätöksenteon tueksi tarvitaan tietoa siitä, voidaanko lapsen kasvu ja kehitys turvata kotiooloissa vai onko huostaanottoon ryhdyttävä. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on huolehtia, että lasta tavataan riittävästi ja kuullaan hänen mielipiteitään riittävän usein. (Lastensuojelun käsikirja 2015b.)

Lastensuojelulaissa (2007/417, 40§) määritellään velvollisuus huostaanoton ja sijaishuollon järjestämiseen:

Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai*
- 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.*

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

- 1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja*
- 2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.*

Huostaanoton tarvetta arvioidessaan sosiaalityöntekijän tulee arvioida niin lapsen kasvuolosuhteita, lapsen elämäntavan vahingollisuutta, avohuollon tukitoimia kuin lapsen etua. Kasvuolosuhteiden arviointi pitää sisällään tiivistetysti lapsen ikätasaisen perushoidon, ymmärtämisen ja tuen sekä kasvuympäristön arvioinnin. Lapsen elämäntavan vahingollisuutta arvioidessaan sosiaalityöntekijän tulee kiinnittää huomio muun muassa lapsen päihteiden käyttöön, rikolliseen tekoon tai elämäntapaan tai muihin edellisiin rinnastettaviin käyttäytymisiin kuten toistuvaan itsetuhoiseen käyttäytymiseen. Avohuollon tukitoimien arvioimisessa tulee selvittää niiden soveltuvuutta, mahdollisuutta ja riittävyyttä kyseisessä tapauksessa. Edellä mainittujen näkökulmien lisäksi huostaanoton tärkeänä edellytyksenä on, että sijaishuolto on lapsen edun mukaista. Jotta lapsen etu toteutuisi, tulisi sijaishuollon olla lapsen tilanteessa käytettävissä olevista vaihtoehdoista paras. Lapsen omilla toivomuksilla ja mielipiteillä on painava arvonsa asiassa. (Taskinen 2007, 50–53). Huostaanotto lastensuojelutoimenpiteenä on itsessään huomattavasti enemmän lapsen elämää muuttava asia kuin pelkkä lastensuojeluasiakkuus, mutta huostaanoton arviointiin ei ole vielä kehitetty yhtenäistä arviointitapaa kuten lastensuojelutarpeen arviointiin. Huostaanottojen syyt ovat aina työntekijöiden tulkinnoista ja moraalisisista ratkaisuista lähtöisin, mikä vaikuttaa myös nykyiseen tilastointikäytäntöön.

Kun mietitään sijaishuoltoa parhaana vaihtoehtona lapsen tilanteeseen, tulee huomioida, että sijaishuoltopaikan on oltava sellainen, jossa lapsen tarpeenmukainen hoito ja huolenpito voidaan järjestää. Sijaishuollon muotoja ovat perhehoito, ammatillinen perhekoti, laitoshuolto tai muu lapsen tarpeiden mukainen sijoitusmuoto. (Saastamoinen 2010, 7.) Huostaanoton tarpeen arviointi on hyvin moninainen prosessi, jossa punnittavana on paljon erilaisia näkökulmia ja tilanteita.

Päätöksen lapsen huostaanotosta tekee johtava viranhaltija, mikäli kukaan asianosaisista eli kaksitoista vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa, ei vastusta huostaanottoa. Huostaanoton valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhdessä toisen työntekijän kanssa. Jotta asianosaisten mielipide huostaanottoasiaan on tiedossa, on ennen huostaanottoa järjestettävä hallintolain 34§ mukaiset kuulemiset. Mikäli joku asianosaisista vastustaa huostaanottoa tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista, päätöksen tekee hallinto-oikeus johtavan viranhaltijan tai hänen määräämänsä viranhaltijan hakemuksesta. (Saastamoinen 2010, 24–27.)

Koska lastensuojelulaki ei määrittele tarkasti sitä rajaa, joka avohuollon ja sijaishuollon välissä on ja päätöksentekoprosessiin vaikuttavat monet eri tekijät, ovat huostaanottopäätöksetkin tilanne- ja

työntekijäsidonnaisia moraalisen arvioinnin viidakossa. Tämän häilyvän rajan ja sen merkityksen ymmärtämisen takia esittelen luvussa kolme lapsen etua, lastensuojelun oikeutusta ja moraalista järkeilyä tarkemmin, sillä lapsen etu ja sen toteutuminen on oleellinen arvointiperuste kaikissa lastensuojelulain mukaisissa toimenpiteissä (Räty 2010, 11).

2.4 Lastensuojelu tilastoina

Kun lastensuojelua kuvataan tilastojen avulla, esitetään usein tietoja asiakasmääristä lastensuojelun avohuollossa ja huostassa olevista lapsista (mm. Heino 2013; Heino & Johnson 2010; Bardy 2004, 192; Heino & Pösö 2003). Nykyinen tapa esittää tietoja lastensuojelusta tilastojen valossa on määrittynyt vähitellen.

Lastensuojelun tilastointia on tehty ensimmäisen lastensuojelulain (1936/52) tultua voimaan vuoden 1936 jälkeen. Tilastointia määritteli vuoteen 1983 asti laki. Lapset ja nuoret jaoteltiin turvattomiin ja suojelukasvatuksen kohteina olleisiin. Sosiaalihallituksen keräämät ja julkaisemat tilastot tuottivat ainakin neljänlaista tietoa. Asiakkaisiin liittyvästä tiedosta esitettiin ikä, huoltajat, toimenpiteet ja niiden syyt. Lisäksi tilastoitiin tietoja toimenpiteistä, laitosten toiminnasta ja alueellisesta kuvauksesta. 1980-luvun uusi lapsen edun lastensuojelulaki muutti tilastointia. Motiivina muutokselle oli luoda sellainen systeemi, jonka avulla voitaisiin seurata lain toteutumista. Tilastoinnin sisältöön vaikuttivat juridiset näkökulmat. Sillä selittyy myös nykyinen tilastointitapa, joka ei ole enää niin yksityiskohtainen kuin aikaisemmin. Tilastointiin tuli kokonaisuutena katkos vuosiksi 1984–1990, jolloin ei kerätty eikä julkaistu lainkaan lastensuojelutilastoja. (Heino & Pösö 2003, 584–585; Alastalo & Pösö 2011, 634–635.)

Vaikka tietojärjestelmien kehittyminen ja tiedon yhtenäistyminen mahdollistavat omalta osaltaan asiakkuuksien seuraamisen niin kuntatasolla kuin maanlaajuisesti, liittyy tilastotiedon tuottamiseen käytännön asiakastyöstä alkaen monimutkainen, mutta samalla tietoa pelkistävä ja muuttava prosessi. Arjen asiakastyössä tuotettu tieto muuttuu yksittäisistä asiakasrekisterimerkinnöistä asteittain väestötason informaatioksi. (Huuskonen & Korpinen & Ritala-Koskinen 2010, 343; Alastalo & Pösö 2011, 637.)

Tällaista väestötason informaatiota tarkasteltaessa voidaan todeta lastensuojelun avohuollon asiakasmäärien kaksinkertaistuneen kymmenessä vuodessa ja vuonna 2007 asiakaslapsia olleen jo yli

60 000 (Heino 2013, 85). Tarkasteltaessa uusimpia tilastoja voidaan todeta kasvun jatkuneen sen jälkeen edelleen, sillä vuonna 2013 lastensuojelun avohuollon asiakkuudessa oli Suomessa jo lähes 89 000 lasta. Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia puolestaan oli 18 000. (Lastensuojelu 2013.)

Tällä hetkellä lastensuojelun asiakkuuksien syiden ja muiden yksityiskohtaisten tietojen puuttuminen valtakunnallisista rekistereistä estää valtakunnallisten tilastotietojen esittämisen aiheista. Valtakunnallisten tilastointien ulkopuolelle on katsottu tarpeelliseksi jättää pois kaikki muu kuin selkeä fakta. Asiakkuuden tai huostaanoton syy on asia, joka perustuu aina sosiaalityöntekijän tulkintaan tilanteesta, eikä näin ollen ole yksiselitteinen tosiasia. Tutkimustarkoituksiin kyseisiä tietoja voidaan koota erikseen lupaa anomalla (Heino 2013, 96.)

Kun tarkastellaan kuntatason tietoja valtakunnallisista tilastoista, on syytä huomioida paitsi tiedonkeruun prosessi, myös se, että lastensuojelun tilastojen kuntakohtaiset vaihtelut selittyvät osittain poliittisella ja organisaatioiden toiminnalla ja johtamisella. Lasten tarpeet eivät ole etusijalla kunnissa toteutetuissa organisaatio- ja palvelurakennemuutoksissa, vaan talouden muutokset ajavat niiden ohi. Pula pätevistä työntekijöistä näkyy myös asiakasmäärien vaihteluissa kuten myös työkäytäntöjen muutokset. (Heino 2009, 200.)

Kansainvälisten tilastojen tarkastelu ei ole lainkaan yksiselitteistä, sillä esimerkiksi länsimaissa on lastensuojelussa nähtävissä kaksi erilaista näkökulmaa. Pohjoismaissa on perhepalvelusuuntautunut työote lastensuojelussa, kun taas esimerkiksi Angloamerikassa on vallalla lastensuojelullinen orientaatio. Lisäksi tilastoihin vaikuttaa se, miten erilaiset palvelut on järjestetty ja millaisilla lainsäädännöillä tilanteisiin puututaan. (ks. Gilbert & Parton & Skivenes 2011.)

Huostaanotoista tehdyt tutkimukset ovat viime aikoina olleet pääosin juridisesta ja vastentahtoisuuden näkökulmasta tehtyjä niin, että kerätyt aineistot ovat hallinto-oikeuksista tai painopiste on muuten ollut oikeuskäsittelyssä (esim. Korpinen 2008, Kataja 2012; de Godzinsky 2012). Lisäksi suurin osa huostaanoton syytekijöiden pureutuvasta tutkimuksesta on tehty aiemman lastensuojelulain (1983) aikana tehtyyn aineistoon pohjautuvaa (mm. Kivinen 1992; Myllärniemi 2006; Hiitola 2008; Saarikallio-Torp, Heino, Hiilamo, Hytti & Rajavaara 2010). Poikkeuksena edellä mainituista on Johanna Hiitolan ja Hanna Heinosen (2009) tekemä tutkimus vuonna 2008 hallinto-oikeuksissa käsitellyistä huostaanottopäätöksistä, mutta siinäkin näkökulma on tahdonvastaisuudessa.

Vaikka huostaanottojen syitä ei ole tilastoitu, on huostaanottojen syistä kuitenkin tehty tutkimusta 2000-luvulla. Huostaanottojen syitä on tutkinut Annina Myllärniemi (2006) tutkiessaan huostaanottojen kriteereitä pääkaupunkiseudulla. Hänellä on ollut tutkimusaineistona lastensuojelun tilastotiedot, huostaanottoasiakirjat, lastensuojelun sosiaalityöntekijöille tehty kysely ja johtavien sosiaalityöntekijöiden haastattelut. Huostaanottoasiakirja- ja kyselyaineistoa Myllärniemi on tarkastellut kvantitatiivisesti, mutta hän on syventänyt tutkimusta laadullisella aineistolla sisällönanalyysin ja tapaustutkimuksen keinoin. Myllärniemen keskeisenä tuloksena on, että huostaanotettujen lasten ikä selittää paitsi avohuollon asiakkuuden kestoa ja aiempia sijoituksia, mutta myös käytettyjä tukitoimia. Myllärniemen mukaan kehityssuunta on selkeä; yhä useampi huostaanotettu lapsi on nuori eli 13–17-vuotias. Myllärniemi tuo nuoriin liittyen esille myös sen, että yhä useampi vanhempi toivoo huostaanottoa. Nuorten tavallisin huostaanoton tarvetta aiheuttava tekijä oli lapsen oma käytös, kun taas alle 12-vuotiaiden lasten yleisin huostaanoton kriteeri oli vanhempien päihteidenkäyttö.

Hiitola (2008) on tutkinut Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla vuonna 2006 huostaanotettuja lapsia huostaanottohetkellä ja sijoituksen jälkeen. Aineisto kerättiin sosiaalityöntekijöiltä kyselylomakkeiden avulla. Hiitolan mukaan huostaanottoihin päädyttiin vain ääritilanteissa.

Tarja Kivinen (1992) on tutkinut lastensuojelun asiakkuuksia vuonna 1987 kerätyllä pitkittäisaineistolla. Aineisto piti sisällään tietoja kaikista kyseisenä vuonna lastensuojelun asiakkaan olleista lapsista, joiden kohdalla sosiaalilautakunta silloisena päättävänä elimenä oli ryhtynyt jonkinlaisiin toimenpiteisiin lastensuojelulain perusteella. Tutkimuksen mukaan yli puolet sinä vuonna asiakkaana olleista lapsista oli ollut elämänsä aikana lastensuojelulain perusteella sijoitettuna oman kodin ulkopuolelle. Kolmas osa heistä oli ollut vähintään kolme kertaa sijoitettuna, toinen kolmas on kahdesti ja loput 40 prosenttia kerran.

Lasten institutionaalisia polkuja huostaanotettujen lasten osalta on tutkinut Tuija Eronen (2013) huostaanoton jälkeen. Tutkimuksen aineistona on ollut lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokoama seuranta-aineisto vuonna 2006 huostaanotetuista lapsista sekä kaksi sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelua. Huostassapito jatkui vain 44 prosentilla tutkimuksessa mukana olevista lapsista viisi vuotta huostaanoton jälkeen, mutta suurin syy huostassapidon päättymiseen oli täysi-ikäistyminen. Vain yksitoista lasta oli kotiutettu tuon viiden vuoden aikana, mutta heistäkin kolme oli jouduttu uudelleen sijoittamaan.

2.5 Yhteenveto

Tässä luvussa olen kuvannut ensin lastensuojelua instituutiona, sen kehitystä ennen lastensuojelulakia ja lastensuojelulakiuudistusten tuomaa muutosta. Lastensuojelu instituutiona on muokkautunut vuosien myötä. Lastensuojeluasiakkuuden ja kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt ovat tarkentuneet ja konkretisoituneet asiakaslapsien muuttuessa turvattomista ja pahantapaisista lapsista niihin, joiden terveys tai kehitys vaarantuu erilaisten mielenterveys- ja päihdeongelmien tai esimerkiksi perheen sisäisten vuorovaikutusongelmien takia.

Yhteiskunnallinen muutos ja ongelmat sekä niiden myötä muuttuvat muut palvelut heijastuvat lastensuojeluun instituutiona. Lasten suojeleminen kuului ensin osaksi köyhäinhoitoa, turvattomien lasten huollosta määrättiin köyhäinhoitoasetuksessa ja muun muassa oppivelvollisuuslaki tuli auttamaan varattomien lasten huoltamisesta. Myöhemmin säädettiin ensimmäinen lastensuojelulaki, jolla eroteltiin erityistä suojelua tarvitsevat lapset muiden tahojen lapsiasiakkaista.

Vähitellen lastensuojelua omana instituutiona on päästy uudistamaan lakimuutosten myötä. Vuoden 1983 lastensuojelulakia kuvattiin lapsen edun laiksi ja vuonna 2007 lakiin saatiin erityinen lastensuojelun asiakkuuden alkamista määrittävä lastensuojelutarpeen selvitys, joka syntyi siitä tarpeesta ja tilauksesta, että lapsi, jonka etuja ajetaan, piti saada tarkastelun keskiöön, etenkin asiakkuuden alkamista selvitettäessä. Oli nähty, ettei aikuislähtöinen työskentely aja lapsen etua. Lapsi on oman elämänsä asiantuntija ja hänellä on sellaista oleellista ja arvokasta tietoa omasta elämästään, jota vain hän itse voi tuottaa.

Lastensuojelun institutionaalinen kehitys ja lastensuojelulain kehitys on määritellyt lastensuojelun asiakkaiden määrää kautta aikojen. Niin suojelua tarvitsevien lasten ikärajojen kuin suojelua aiheuttavien syiden määrittely on muuttunut vuosien saatossa ja samalla raja avohuollon ja sijaishuollon välissä on muuttunut. Eritoten muutokset ovat vaikuttaneet tilastointiin ja tehneet tilastojen vertailun vaikeaksi, ellei mahdottomaksi. Muutokset tilastoiden avulla saatavista asiakasmääristä eivät yksiselitteisesti kerro pahoinvoinnin lisääntymisestä, vaan ennen kaikkea institutionaalisten rajojen uudelleen määrittelemisestä.

Uusi sosiaalihuoltolaki (2014/1301) tulee omalta osaltaan muuttamaan lastensuojelua instituutiona monin tavoin. Näyttäisi siltä, että sosiaalihuoltolain myötä tehdään lisää rajauksia siihen, ketkä ovat lastensuojelun asiakkaita ja ketkä eivät, kun aikaisempia avohuollon tukitoimia tarjotaan nyt myös

sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina. Lisäksi uusi palvelutarpeen arviointi tulee määrittämään tarkemmin, ketkä ovat palveluihin oikeutettuja ja ketkä eivät.

Tulevaisuudessa on myös mielenkiintoista nähdä, miten uusi sosiaalihuoltolaki (2014/1301) tulee muuttamaan tilastoja lastensuojelun asiakasmääristä ja sitä kautta tulkintaa lasten ja perheiden pahoinvoinnista. Uuden sosiaalihuoltolain säätämisen tarkoituksena on ollut vahvistaa peruspalveluja ja madaltaa ihmisten kynnystä hakea tukea ja apua. Tavoitteena on, että lastensuojelun asiakasmäärät vähenevät, kun esimerkiksi perhetyötä ja kotipalvelua on mahdollista saada ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 10.)

3 Päätöksenteon moninaisuus huostaanottoasioissa

Olen edellä esitellyt lastensuojelun institutionaalista kehitystä, lastensuojelulain muotoutumista ja lasten institutionaalista polkua lastensuojelussa. Lisäksi olen kuvannut lastensuojelun tilastointia ja sen tuottamaa epävarmuutta. Tässä luvussa käsitelen sitä kompleksisuutta, jonka sosiaalityöntekijät kohtaavat huostaanotoista päättäessään lakien antamissa raameissa. Kompleksisuus rakentuu lähinnä lastensuojelun oikeutuksesta, lapsen edun arvioimisesta ja moraalisesta järjeilystä, jota työntekijät joutuvat tekemään koko ajan pyrkiessään huomioimaan kaikki näkökulmat päätöksenteossa.

Lastensuojelun sosiaalityö on ongelmanratkaisutyötä, jossa on kyse monenlaisten ongelmien ja ristiriitojen kohtaamisesta haastavissa toimintaympäristöissä (Rostila 2001, 101). Kun lastensuojelun asiakastyössä tehdään lastensuojelulain mukaisia päätöksiä, joudutaan samalla puuttumaan ihmisten yksityisyyteen (Kananoja & Lähteinen & Marjamäki 2011, 174). Laki itsessään ei siis takaa lapsen suojelua, sillä se voi joskus jopa hankaloittaa ja hidastaa sitä kärjistämällä perheen ja työntekijän välistä suhdetta ja vaatimalla vaikeasti toteennäytettävistä seikoista selkeää näyttöä. Laki luo parhaimmillaan puitteet ja rajat toiminnalle, selkiyttää käytäntöjä ja takaa oikeusturvan, mutta se ei välttämättä helpota itse päätöksentekoa eikä poista tilannekohtaisen ammatillisen harkinnan tarvetta. (Sinko 2004, 141.)

Lastensuojelun institutionaaliset käytännöt ovat aina sidoksissa paitsi yhteiskuntaan myös kulttuuriin ja niiden käsityksiin siitä, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Toisessa yhteiskunnassa oikeaksi tulkittu auttaminen voi tarkoittaa liiallista puuttumista muissa kulttuureissa. (Korpinen 2008, 25.) Vaikka kulttuurien sisällä on suuria eroja siinä, mikä on riittävää hoivaa, ovat lapset kuitenkin aina riippuvaisia hoitajistaan kulttuurista riippumatta (Nätkin 2003, 33). On selvää, että aikuisten tehtävä on huolehtia jälkipolvistaan. Etenkin pienen lapsen hengissä selviämisen edellytys on, että hänestä huolehditaan niin fyysisesti kuin henkisesti. (Bardy 2004, 192; Rousu 2007, 18.)

Kun lastensuojelussa työskennellään niin lasten kuin vanhempienkin tarpeiden ja oikeuksien parissa, ollaan erilaisten eettisten jännitteiden keskellä (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 220). Lastensuojelussa on usein vastakkainasettelua niin ihmisten inhimillisen elämän, hädän, huolen, epäonnistumisen kokemusten ja hyvien pyrkimysten kanssa. Lastensuojelun ratkaisuista koko prosessin aikana tekee haastavia niiden moraalinen kantaaottavuus, jolloin eettiset näkökulmat painottuvat. Eroja kunnioittava sensitiivinen etiikka tarkoittaa herkkyyttä tunnistaa ratkaisujen moraalinen tausta ja auttaa tiedostamaan valtasuhteiden vääristymät sekä vie kohti kunnioittavaa yhteistyösuhdetta.

(Laitinen & Väyrynen 2011, 184.) Se vaatii analysoimaan asiakasprosesseja tapauskohtaisesti ja mahdollistaa siten asiakkaan ja hänen tilanteensa yksilöllisen huomioimisen yhteiskunnallisessa kehyksessä. Myös sosiaalityöntekijän on kyettävä analysoimaan omaa toimintaansa suhteessa asiakkaan tilanteeseen. (Laitinen & Kemppainen 2010, 173–175.) Lastensuojelussa tehtävän työn oikeutusta ja arvoja tulee tarkastella jatkuvasti toteutettavien interventioiden voimallisuudesta johtuen (Heinonen & Sinko 2013, 127).

Juha Hämäläinen (2011) toteaa lastensuojelun perheinterventioiden oikeutuksen tarkastelun vaativan huomion kiinnittämistä perheiden itsenäisyyteen, lapsen etuun ja yhteiskunnalliseen hyötyyn, mutta samalla myös lapsen ja perheen sekä yhteiskunnan intressien moninaiseen suhteeseen. Hämäläisen mukaan lastensuojelun oikeutuksesta puuttua perheiden ja lasten tilanteisiin on keskusteltu jo ensimmäisten lastensuojelulakien valmisteluprosesseissa kansainvälisesti. Lastensuojelu yhteiskunnallisena perheiden oikeuksiin puuttuvana järjestelmänä saa oikeutuksen lähinnä lapsen oikeuksista, lapsen edun periaatteesta ja lapsen ihmisarvon säilyttämisestä. Lastensuojelun toimenpiteet ovat perheinterventioita, joilla puututaan perheen yksityisyyteen ja jotka pehmeän paternalismin muotona eivät kuitenkaan vielä loukkaa ihmisen itsemääräämisoikeutta, mutta esimerkiksi huostaanotto puuttuu jo asiakkaiden ihmismääräämisoikeuksiin. Lastensuojelussa on tarkoituksena sekä tukea perhettä että kontrolloida lapsen kasvuolosuhteita, mutta lastensuojelulla on myös tärkeä rooli rakenteellisessa lasten hyvinvoinnin edistämisessä ja sosiaalipoliittisessa lasten kasvuoloihin vaikuttamisessa. Lastensuojelun tukitoimet perheinterventioina voidaan nähdä osana yksityistä elämänpiiriä kontrolloivaa sosiaalipoliittista hyvinvointijärjestelmää. Yhteiskunnallista toimintaa perusteltaessa voidaan vedota yleiseen oikeustajuun, sillä yleisesti ottaen ihmiset hyväksyvät julkisen vallan kontrolloivan lasten kasvuoloja perheessä niin ennaltaehkäisevästi kuin korjaavasti. Lastensuojelun oikeutus ei koske ainoastaan sosiaalityöntekijöiden oikeutta puuttua perheen yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen, vaan se koskee myös siihen, millä perusteella perhe voi odottaa yhteiskunnalta tukea lasten hoitoon ja kasvatukseen. (Emt. 47–53.)

Lastensuojelussa perustellaan monet päätökset ja ratkaisut oikeiksi sen takia, että ne ovat lapsen edun mukaisia. Lapsen etu on kuitenkin laaja käsite, jota käytetään monissa eri yhteyksissä ja jolle ei voida antaa yhtä oikeaa määritelmää. Tarkasteltaessa lastensuojelua instituutiona on lastensuojelulaki (2007/417) toimintaa ohjaava ohjeistus. Lapsen edusta säädetään lastensuojelulaissa pykälässä 4. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on otettava ensisijaisena huomioon lapsen etu. Arvioitaessa lapsen etua on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä

läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, mahdollisuuden saada ymmärrystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon, taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, turvallisen kasvuympäristön sekä ruumiillisen ja henkisen koskemattomuuden, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. (Lastensuojelulaki 2007/417, 4§.)

Käsitteenä lapsen etu ei oikeastaan kerro vielä mitään, vaan on riippuvainen lapsen iästä, kehitystasosta ja koko elämäntilanteesta. (Räty 2010, 11.) Lapsen edun arvioiminen on lastensuojelun kenties hankalin periaate. Lapsen etu ja vanhempien etu voivat myös olla keskenään ristiriidassa. Lapsen edun arvioiminen vaatii asiantuntemusta vauvan ja lapsen kehityksellisistä tarpeista. (Kalland 2004, 119.) Lapsen edun käsitettä voidaan arvioida myös laajemmassa mittakaavassa, sillä lastensuojelun toteuttaminen vaatii organisaatioilta tietoa niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat lasten kasvuoloihin kyseisillä paikkakunnilla, mutta myös yksittäisten lasten ja perheiden kohdalla. Organisaatioilla on erityinen tehtävä tuottaa juuri sellaista tukea, jota lapset yksilöllisesti tarvitsevat. Kunnan lastensuojelulla on viimesijainen vastuu tarvittavien palveluiden tuottamisesta. Tämä asettaa sosiaalityöntekijöille sellaisia tehtäviä ja virkavelvollisuuksia, joiden suorittaminen edellyttää kovia osaamista ja tuntemusta lasten ikään ja kehitykseen liittyvistä erityistarpeista ja siten muiden tieteenalojen tuntemusta. (Rousu 2007, 20; Karttunen & Hietamäki 2014, 328.)

Lapsen etu on tärkeä päätöksentekoon liittyvää harkintaa ohjaava periaate ja institutionaalinen valtuutus lapsen edulle tulee YK:n lasten oikeuksien sopimuksesta (de Godzinsky 2014, 1). Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan lasten oikeuksien turvaaminen on perheen ja yhteiskunnan tehtävä vastavuoroisina suhteina. Lasten ensisijainen kasvuympäristö on perhe ja perheillä on oikeus saada tarvittavaa tukea, jotta he selviävät yhteiskunnallisesta velvollisuudestaan. (Bardy 2013, 64.)

YK:n lasten oikeuksien sopimuksen artikla 3 korostaa lapsen edun ensisijaisuutta, sillä sen mukaan esimerkiksi kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon lapsia koskevissa toimitissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu (Yhdistyneet kansakunnat). Sami Mahkosen (2010) mukaan artikla kolme asettaa tärkeysjärjestyksen asioille, sillä ensin tulee lapsen yksilöllinen etu ja sen jälkeen vanhempien oikeudet, joista on säädetty artiklassa viisi. Lapsen etu voidaan määrittää niin yleisellä tasolla kuin myös abstraktisti, mutta samalla sekä yksilöllisesti että konkreettisesti. Näin olleen artiklan mukaisesti voidaan toimia tietyn lapsen yksilöllisen edun mukaisesti. (Emt., 88.)

Mahkonen (2010) määrittelee lapsen etua myös siitä näkökulmasta, että ensisijainen vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta on huoltajilla, jolloin tarkastellaan tietyn lapsen etua konkreettisessa tilanteessa, joka lastensuojelussakin on yleensä tehtävänä. Lapsen edun täytyessä toteutuvat tietyt perusedellytykset niin, että taloudellinen perusturva on taattu, kunkin perheenjäsenen yksilölliset tarpeet on huomioitu taloudessa, aikuiset tukevat toisiaan, aikuisilla ja lapsille on perheessä oma roolinsa, vanhempien ja lasten välillä on selvä sukupuoliero, riitojen sattuessa tehdään myös sovinto, perheellä ja sen jäsenillä on vuorovaikutussuhteita muihin sekä lapset kokevat tulevansa hyväksytyiksi lapsena, eivätkä ole muille etuja tuottavia toimijoina. Näiden kaikkien edellytysten täytyessä lapsen etu muodostuu niiden summasta. On kuitenkin vaikea määritellä tosiasiallisesti tietyn yksittäisen lapsen etua, vaan helpompaa on miettiä käänteisesti, milloin etu ei toteudu. (Emt., 95.)

Tarja Pösö (2012) korostaa käsitteiden lapsen oikeudet ja lapsen etu eroja sekä erilaista tehtävää lisäämällä käsitepariin vielä kolmanneksi käsitteen lapsen näkökulma. Vaikka lapsen etua voidaan pitää tällä hetkellä lastensuojelussa tärkeimpänä käsitteenä, sillä ei ole mitään yksiselitteistä teoreettista perustaa. Lapsen etua kuvaa tilannesidonnaisuus, sillä yksilöllisten ihmisten tarpeet ja tilanteet määrittävät edun arvioimista edellä esiteltyt moraalisen järkeilyn avulla. Kyseiset kolme käsitettä ovat limittäisiä ja kaikki yhtä erätarkkoja. Pösö erottelee kyseiset käsitteet toisistaan toteamalla, että lapsen etu on hänen oikeus oman näkökulmansa esittämiseen. Lapsen oikeus puolestaan on, että toiminta on lapsen edun mukaista ja hänen näkökulmaansa kuullaan. Lapsen näkökulma taas on välttämätön selvittää hänen etunsa ja oikeuksiensa vuoksi. (Emt., 76–77, 88.)

Lastensuojelussa kohdattavia tilanteita leimaa niiden kiistanalaisuus, jolloin oikea, hyvä ja tavoitteellinen toiminta ei ole itsestään selvää. Näissä kiistanalaisissa tilanteissa työntekijöiden ja asiakkaiden toimintaa ja arvoja nimitetään moraaliseksi järkeilyksi, joka voi olla huomaamatta tapahtuvaa valintojen tekemistä hetkellisten jännitteiden ja arjen paradoksien välillä tai uusia ristiriitaisia tilanteita, joihin vanhat toimintatavat eivät enää sovi. Kyse on ennen kaikkea arvoriistiriidoista ja niiden kanssa kamppailusta päätöksenteossa. (Forsberg 2012, 7, 13–17.)

Esimerkiksi lapsen edun arvioiminen yksilöllisissä ja ainutkertaisissa tilanteissa on sen kaltaista harkintaa, jossa moraalista järkeilyä tarvitaan. Kaikissa tilanteissa ei välttämättä ole yksiselitteistä ymmärrystä siitä, puhutaanko lapsen vai vanhempien edusta tai eri tahojen näkemykset lapsen edusta ovat ristiriidassa keskenään. Toisinaan lapsen etu voi toteutua vain sellaisissa ratkaisuissa, joihin ei ole käytännössä mahdollista päästä. (Pösö 2012, 76–77.)

Lastensuojelussa työn moraaliset ja eettiset jännitteet ovat läsnä arjessa sekä työntekijöiden ja vanhempien kohtaamisissa etenkin jo sijaishuollossa olevien lasten vanhempien kanssa tehtävässä työssä. Niihin liittyy vahvoja tunteita ja eläytymistä järjellä tehtävän päätöksenteon ja harkinnan lisäksi. Työssä ollaan sellaisissa vesissä, joissa inhimillinen haavoittuvuus ja riippuvuussuhteet sekä monet eettiset kysymykset uivat vastavirtaan toisiinsa nähden. (Laakso 2012, 40–42.)

4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni toteuttamista ja tutkimusprosessin aikana tekemiäni valintoja. Aloitan esittelemällä tutkimuksen metodologisen viitekehyksen ja tutkimusmenetelmät. Niiden jälkeen käyn läpi tutkimuksen tavoitteita ja tarkempia tutkimuskysymyksiä sekä etenen aineiston esittelyyn. Aineiston esittelyn jälkeen kuvaan sen käsittelyä ja analyysia. Luvun lopussa käyn läpi tutkimusetiikkaa ja sen perusteella tehtyjä ratkaisuja.

4.1 Metodologinen viitekehys

Tutkimukseni metodologisena viitekehyksenä on kriittinen realismi. Kriittisen realismin kannalta ei ole oleellista, käytetäänkö määrällisiä vai laadullisia tutkimusmenetelmiä (Töttö 2004, 236), joten tutkimukseni tutkimusasetelma soveltuu kriittisen realismin viitekehykseen. Aineistoni on alun perin ollut laadullinen, mutta itse olen saanut sen määrälliseksi muokattuna.

Kriittisessä realismissa näkemys todellisuuteen on laajempi kuin realismissa. Kriittisen realismin mukaan tieteen tutkima todellisuus on ainakin osittain ihmismielestä riippumaton. Tieteen tavoitteena on totuus, mutta sen saavuttaminen ei ole helppoa. (Niiniluoto 2006, 26–27.) Kriittisestä realismista voi olla apua sosiaalityön monimutkaisen tietoperustan kehittämisessä, sillä realismi pureutuu tieteellisen ajattelun perusteisiin. Kriittinen realismi sisältää keinoja sekä sosiaalityön interventioiden tutkimiseen että sosiaalityön vaikutusten analyysiin niin meta- kuin mikrotasollakin. (Mäntysaari 2006; 140, 158, 160.)

Kriittinen realismi on kuin vastahyökkäys postmodernismille, sillä kriittinen realismi lupaa nostaa esiin objektiivisen todellisuuden ja saattaa yhteiskuntatieteet aidosti tieteelliselle pohjalle (Poutanen 2005, 181). Kriittinen realismi korostaa sosiaalisten rakenteiden vaikutuksia ihmisten elämään sekä toimijoiden mahdollisuuksia sosiaalisten rakenteiden murtamiseen ja uudistamiseen (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 184). Tähän kriittisen realismin näkökulmaan nähden huostaanottopäätökset ja niiden taustat soveltuvat mielestäni hyvin tutkimusaineistoksi, sillä huostaanottojen syiden ja aikaisempien sijoitushistorioiden nostaminen näkyväksi auttaa havainnoimaan huostaanottoja laajempänä kokonaisuutena ja paneutumaan siihen, kuinka niitä voitaisiin ehkäistä. Pekkarinen ja Tapola-Haapala (2009) pohtivat kriittistä realismia sosiaalityöntekijöiden päätöksenteossa liittyen siihen, minkälaisen tiedon perusteella sosiaalityöntekijät tekevät päätöksiä ja minkälaisiin

tulkintoihin he päätyvät asiakkaidensa elämänratkaisujen syistä. Heidän mukaansa kriittinen realismi tarjoaa sosiaalityöhön sellaisen näkökulman, jonka avulla keskitytään yksilön ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen eikä ympäristöstään irrotettuun yksilöön. (Emt., 201–202.) Huostaanottojen päätöksentekoon johtaneet syyt kuvaavat tätä edellä mainittua näkökulmaa mielestäni hyvin, koska huostaanottojen syyt vaihtelevat aikakausittain kuten teoriaosuudessa lastensuojelun historiasta ja institutionaalisesta kehityksestä olen tuonut esille. On tärkeää nähdä oman aikansa huostaanottojen syitä ja kohdata lastensuojelun asiakkaiden elämäntilanteet ajankohtaisten yhteiskunnallisten ongelmien valossa.

4.2 Tutkimusmenetelmät

Tämä pro gradu- tutkielmani on kuvaileva, kvantitatiivinen tutkimus. Kvantitatiivisella tutkimuksella voidaan tutkia ilmiöiden yleisyyttä, suuruusluokkia ja tehdä vertailuja. (Alkula & Pöntinen & Ylöstalo 2002, 20–21). Kvantitatiivisen tutkimuksen keskeisiä elementtejä ovat aiemmat teoriat ja johtopäätökset aiemmista tutkimuksista, hypoteesien esittäminen ja käsitteiden määrittely sekä muuttujien muodostaminen taulukkomuotoon ja aineiston saattaminen tilastollisesti käsiteltävään muotoon. Oleellista on myös päätelmien tekeminen tilastolliseen aineistoon perustuen muun muassa tulosten kuvailemisella prosenttitaulukoiden avulla. (Hirsjärvi ym. 2006, 131.)

Tutkimuksen analyysin apuna on käytetty SPSS (Statistical Packages for Social Science) – ohjelmistoa. Aineiston tunnusomaisia piirteitä tuon esille esittämällä tilastollisia tunnuslukuja, kuten moodin ja mediaanin huostaanotettujen lasten iästä. Moodi eli tyyppiarvo on arvo, joka esiintyy useimmin aineistossa. Moodi kuvaa esimerkiksi tyypillisintä lastensuojelun asiakasta iän mukaan. Moodi saa frekvenssijakaumassa suurimman frekvenssin. Mediaani puolestaan kuvaa keskimmäistä havaintoarvoa, jolloin puolet havaintoarvioista on mediaania pienempiä ja puolet suurempia. (Karjalainen 2010, 87–93.) Yhtenä analyysikeinona tässä tutkimuksessa käytän ristiintaulukointia, jolla voidaan kuvata tutkittavan ilmiön eli tässä tapauksessa huostaanottojen syiden jakaumaa ja yleistä tasoa esimerkiksi prosenttijakaumin. Ristiintaulukointi kuvaa selvästi ja havainnollisesti muuttujien yhteyksiä. (Alkula ym. 2002, 175, 189.) Ristiintaulukkoa voidaan kutsua myös kaksiulotteiseksi frekvenssijakaumaksi (Nummenmaa & Holopainen & Pulkkinen 2014, 42).

Koska määrällisen tutkimuksen yhtenä tärkeänä osana ovat johtopäätökset aiemmista tutkimuksista, tulen vertailemaan tutkimukseni tuloksia erityisesti Annina Myllärniemen (2006), Johanna Hiitolan

(2008) ja Tarja Kivisen (1992) tutkimuksiin, mutta aineistojen samankaltaisuuksien takia käytän vertailussa eniten Myllärniemen tutkimusta. Tärkeää on kuitenkin huomata, että kaikkien edellä mainittujen tutkimusten huostaanoton tarvetta aiheuttavat tekijät on luokiteltu toisistaan poikkeavilla tavoilla, joten suoria johtopäätöksiä ei voida tehdä. Esimerkiksi Myllärniemen (2006) tutkimuksen huostaanoton tarvetta aiheuttavat tekijät (vrt. tämän tutkimuksen huostaanoton syykoodit) on eroteltu neljään eri pääluokkaan eli perheen elinoloja ja vanhempien tilannetta kuvaaviksi tekijöiksi, lapsen toimintaedellytyksiin liittyviksi/lapsinäkökulmasta kuvatuiksi tekijöiksi, nuoren ongelmia kuvaaviksi tekijöiksi sekä lastensuojelun asiakkuutta/työskentelyä kuvaaviksi tekijöiksi. Hiitola (2008, 25) on myös erotellut erikseen lapsiin ja aikuisiin kohdistuvia syitä. Tässä tutkimuksessa vertailu aiempiin tutkimuksiin ja johtopäätösten tekeminen perustuu näin ollen tutkijan tulkintaan ja tekee näkyväksi huostaanoton syiden määrittelyn ja luokittelun vaikeutta.

4.3 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tämän pro gradu-tutkielmani tarkoituksena on tarkastella huostaanottoja institutionaalisen rajan näkökulmasta erään keskisuuren eteläsuomalaisen kaupungin osalta. Ensimmäisenä tavoitteenani on tarkastella vuosien 2009–2014 aikana kyseisessä kaupungissa tehtyjen huostaanottojen erityispiirteitä eli tarkastella huostaanotettujen lasten määriä, ikää ja huostaanottojen syitä. Toisena tavoitteena tutkimukselleni on selvittää, vaikuttaako lapsen ikä huostaanottojen syihin. Kolmas tavoitteeni on selvittää kyseisten vuosien aikana huostaanotettujen lasten sijoitushistoriaa eli tarkastella, onko heillä aikaisempia avohuollon asiakkuuden aikaisia kodin ulkopuolisia sijoituksia, kiireellisiä sijoituksia tai aiempia huostaanottoja. Olen kiinnostunut myös siitä, vaikuttaako lapsen ikä sijoitushistoriaan.

Tutkimuskysymykset:

- 1) Minkä ikäisiä lapsia on vuosien 2009–2014 aikana otettu huostaan ja mistä syistä?
- 2) Vaikuttaako lapsen ikä huostaanottojen syihin?
- 3) Millaisia sijoitushistorioita huostaanotetuille lapsille on muodostunut kyseisten vuosien aikana ennen huostaanottoa
- 4) Vaikuttaako lapsen ikä aikaisempiin sijoituksiin?

Hypoteesina tutkimuksessani on, että lapsen iällä on vaikutusta niin huostaanottojen syihin kuin sijoitushistoriaankin. Myllärniemen (2006) tutkimuksen tuloksena on, että huostaanotettujen lasten

ikä selittää niin avohuollon asiakkuuksien kestoja, aiempia sijoituksia kuin käytettyjä tukitoimiakin. Kyseisen tutkimuksen mukaan kehityssuunta on se, että yhä suurempi osa huostaanotetuista lapsista on 13–17-vuotiaita. Pienemmällä lapsilla taas on muita useammin aiempia sijoituksia ennen huostaanottoa.

4.4 Aineiston esittely

Tutkimukseni aineistona ovat erään keskisuuren eteläsuomalaisen kaupungin lastensuojelussa vuosien 2009–2014 aikana tehdyistä huostaanottopäätöksistä kootut valmiit tilastotiedot. Tiedot koskevat huostaanotettujen lasten ikää, huostaanottojen syitä sekä mahdollisia aikaisempia kiireellisiä sijoituksia, avohuollon tukitoimena tehtyjä sijoituksia ja huostaanottoja.

Huostaanottopäätösten ja -hakemusten tiedot oli koottuna valmiiksi Excel-taulukkoihin vuosittain. Huostaanottojen syiden koodaamisen päätösteksteistä yhdeksään syykoodiin on suorittanut kaupungin lastensuojelun johtavat sosiaalityöntekijät. Aineisto on ollut toisin sanoen alun perin laadullinen ja työntekijät ovat muokanneet sen määrälliseen muotoon. Lopullinen aineisto vuosilta 2009–2014 sisälsi 152 huostaanottopäätöksen tiedot. Tutkimustani voidaankin aineiston perusteella kutsua kokonaistutkimukseksi, koska aineisto on pitänyt sisällään kaikkien vuosien 2009–2014 aikana huostaanotettujen lasten huostaanottopäätösten tiedot kyseisessä kaupungissa, mutta laajemmin ajateltuna aineistoni voidaan mieltää otannaksi esimerkiksi huostaanotoista valtakunnallisesti (Metsämuuronen 2001, 37; Nummenmaa ym. 2014, 26).

Kyseisen aineiston erityispiirteet liittyvät oleellisesti sosiaalityön tiedonmuodostuksen ja tilastoinnin prosessiin. Lastensuojelun päätöstenteko vaatii paljon tiedon keräämistä, säilyttämistä erilaisin dokumentein ja asiakirjoin sekä kerätyn tiedon uudelleen hyödyntämistä ja työstämistä päätöksiä tehtäessä. Oleellista on myös se, mitä olemassaolevaa tietoa päätöksentekijä on hyödyntänyt ja mitkä tiedot eivät ole vaikuttaneet päätöksentekoon. (Kääriäinen 2003, 23–26; Laaksonen ym. 2011, 11.) Tällaisen arjen asiakastilanteista tuotetun tiedon analysoinnin kautta rakentuvan uuden tiedon muodostaminen ei kuitenkaan luo kaikkein parhaita tietopohjaa päätöksenteolle, sillä alkuperäiset tilanteet eivät välttämättä enää, etenkin huostaanottopäätöksissä, kuvaa sen hetkistä todellisuutta (Kemppainen & Ojaniemi 2012, 44, 47). Lisäksi asiakirjojen dokumentointiin vaikuttaa sosiaalityön tuen ja kontrollin rooliin liittyvä ristiriitaisuus (Schütze 1996) sekä se, että asiakirjoihin tulee kirjatuksi aina yksittäisten sosiaalityöntekijöiden näkemykset asiakkaiden elämäntilanteista (Fook

2002, 118–119). Lisäksi erityisesti tähän tutkimukseen ja aineiston luotettavuuteen liittyvä näkökulma on aineiston pelkistämisen aiheuttama tiedon epävarmuus (ks. Alastalo & Pösö 2011), jota olen tuonut esiin jo lastensuojelun tilastoja kuvaavassa alaluvussa.

Olen anonut ja saanut tutkimusluvut kyseisestä kaupungista kahdessa erässä niin, että ensin sain käyttööni vuosien 2009–2013 tiedot ja myöhemmin alkuvuonna 2015 sain käyttööni vielä vuoden 2014 tiedot. Koska kyseessä oli vain yhden kunnan tiedot, riitti tutkimusluvaksi kyseiseltä viranomaiselta saatava lupa (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 1999/621, 28§).

Koska huostaanottojen syyt olivat valmiiksi koodattu yhdeksällä eri syykoodilla, kiinnitän tarkasteluni painopisteen lasten ikään syiden yhteydessä. En erottele tutkimuksessani hakemuksia hallinto-oikeuksille viranhaltijoiden tekemistä huostaanottopäätöksistä ellen sitä erikseen mainitse. Olen päätenyt tähän kahdesta syystä. Tarkoituksenani on kuvata huostaanottoa institutionaalisena rajana, jolloin sosiaalityöntekijät ovat päätyneet valmistelevaan huostaanottoa. Tuolloin huoli lapsen tilanteesta on ollut niin vakava, että työntekijät ovat arvioineet huostaanoton olevan lapsen edun mukaista. Tätä näkökulmaa vasten ei oleellisinta ole se, onko huostaanottoon lopulta päädytty oikeuskäsittelyn jälkeen. Aineisto ei myöskään anna vastauksia sille, ovatko mahdolliset avohuollon sijoitukset tai kiireelliset sijoitukset olleet juuri ennen huostaanottoa vai jo hyvissä ajoin ennen sitä. Siitä johtuen aikaisemmista sijoituksista ei voida päätellä sitä, onko lapsi ollut jo valmiiksi laitoksessa ennen huostaanottopäätöksen tekemistä. Aineistosta voidaan varmuudella päätellä ainoastaan, että mikäli huostaanottoratkaisuissa on merkintä hakemuksesta hallinto-oikeuksille, on siinä tapauksessa joku asianosainen vastustanut huostaanottopäätöstä.

Saamassani aineistossa on ollut näkyvissä huostaanottojen syyt ennen lopullista teemoittelua muutamalla sanalla, mikä on auttanut itseäni perehtymään aineistoon paremmin ja ymmärtämään syykoodeihin päätymistä. Esittelen seuraavassa lyhyesti pelkistetyssä taulukkomuodossa (Taulukko 1) alkuperäisiä syitä, joista johtavat sosiaalityöntekijät ovat lopulliset syykoodit muokanneet. En ole koonnut taulukkoon kaikkia tekstimuodossa löytyviä syitä anonymiteetin säilyttämisen vuoksi ja joitakin ilmaisuja olen samasta syystä muokannut. En palaa näihin alkuperäisiin syihin myöhemmissä vaiheissa säilyttääkseni yksittäisten henkilöiden anonymiteetin.

Lopulliset syykoodit	Muutamia selitteitä
Vanhemmuuden ongelma	Vanhemman keinottomuus Kasvuolojen epävakaus Vuorovaikutusongelmat Kiintymyssuhdeongelmat
Puutteet perushoidossa, elämänhallinta	Huolenpidon puute Perushoidon puute Elämänhallinnan ongelmat
Vanhemman päihdeongelma	
Vanhemman mielenterveysongelma	
Perheväkivalta, kaltoinkohtelu	
Jääminen vaille huoltajaa, hylkääminen	Perhesurma Huoltajan kuolema Lapsesta luopuminen
Nuoren rajaton käytös	Rikollisuus Koulunkäytöngelmat Karkailu
Nuoren päihdeongelma	
Nuoren mielenterveysongelma	

Taulukko 1. Huostaanottojen syykoodit

Pohdittaessa aineiston luotettavuutta tulee ottaa huomioon, että aineiston keruu on alun perin tapahtunut manuaalisesti päätösteksteistä Excel-taulukkoon. Mitään erillistä tiedonkeruulomaketta ei työntekijöillä kuulemma ole ollut käytössä, vaan tiedot on syötetty suoraan vuosikohtaisiin excel-taulukoihin. Koska aineistoa ei ole alun perin kerätty tutkimuksellisiin tarkoituksiin, vaan päättäjille tuotettavan informaation pohjaksi, voi aineistossa ilmetä epätarkkuuksia, sillä aineistonkerääjien huomio ei välttämättä ole kiinnittynyt erityisesti tässä tutkimuksessa tarkasteltaviin yksityiskohtiin. Tietojen keräämisessä on voinut käydä myös inhimillisiä virheitä. Syykoodien luominen on todennäköisesti pohjautunut myös johtavien sosiaalityöntekijöiden käytännön työstä saamaan kokemukseen huostaanottojen taustoista. Tämä ilmenee muun muassa syykoodien nimeämisessä, sillä pienten lasten käytökseen liittyvät syyt puuttuvat kokonaan ja kaikki lasten käytökseen, päihdeongelmaan ja mielenterveysongelmaan liittyvät syyt on nimetty etuliitteellä nuoren. Kuitenkin esimerkiksi Myllärniemen (2008) aineistossa huostaanoton tarvetta kuvaavat tekijät on jaoteltu erikseen lapsen ja nuoren ongelmia kuvaaviksi tekijöiksi (Emt. 68).

4.5 Aineiston käsittely ja analyysi

Aineiston käsittelyn aloitin muokkaamalla alkuperäisiä vuosikohtaisia tilastotietoja Excel-taulukko-ohjelmassa yhtenäisemmäksi ja luomalla yhden yhtenäisen havaintomatriisin. Tutkimuksen ulkopuolelle jätin alkuperäisistä tilastoista ne huostaanottopäätökset, joissa päätös oli tehty vain koneteknisin perustein, esimerkiksi kirjoitusvirheen korjaamiseksi. Tähän päädyin sen takia, että huostaanoton todellinen valmistelu oli tapahtunut jo aikaisemmin eikä varsinaista huostaanoton päätösprosessia ja – ratkaisua ollut tosiasiallisesti tehty kyseisenä vuonna. Kyseisiä päätöstietoja oli neljä.

Tämän jälkeen siirsin Excel-muodossa olevat tiedot SPSS-ohjelmaan ja jatkoin aineiston käsittelyä vielä kyseisen ohjelman avulla. Tässä vaiheessa koodasin myös paperille erilaisin värikoodein lasten aikaisemmat avohuollon sijoitukset ja kiireelliset sijoitukset vuosittain. Tämän koodauksen tarkoituksena oli havainnollistaa, vähintään itselleni, ilmiön yleisyyttä. Vaikka SPSS-ohjelmaan siirsin yhden yhtenäisen havaintomatriisin, tein värikoodauksen alkuperäisen aineiston perusteella vuosi kerrallaan, jotta pystyisin myöhemmin tarkastelemaan aineiston siirron onnistumista värikoodauksen avulla. Lisäksi värikoodaus ruutupaperille vei niin paljon tilaa, että käytännön syistä se oli helpoin toteuttaa niin, että jokainen vuosi oli eri paperilla. Paperille piirsin paksun mustan pystyviivan havainnollistamaan huostaanoton institutionaalista rajaa.

Aivan ensimmäisenä aineiston käsittelyvaiheena SPSS-ohjelmassa tarkastelin huostaanottojen frekvenssejä vuositason, jotta samalla pystyin tarkastamaan aineiston käsittelyn ja vuosittaisten tietojen yhdistämisen onnistumista. Alkuperäisessä Excel-tiedostossa oli nähtävissä vuosittaiset huostaanottomäärät valmiina. SPSS-ohjelmasta saadut frekvenssit vastasivat alkuperäisen Excel-taulukon tietoja huostaanottojen määriä vuositason, joten aineiston siirto ohjelmien välillä oli onnistunut. Tarkemmat tiedot huostaanottojen määristä esittelen tulosluvussa.

Aineiston käsittelyvaiheessa päädyin taulukoimaan kaikki huostaanottoratkaisut niin, että erottelin viranhaltijapäätökset ja hakemukset hallinto-oikeudelle toisistaan. Tämän yksinkertaisen jaon tarkastin myös alkuperäisestä Excel-tiedostosta. Tämän tiedon laskin myös käsin alkuperäisestä Excel-taulukkomuodossa olevasta aineistosta, jossa huostaanottotapaukset oli vuosittain eri välilehdillä ja taulukossa oli sarake ”hao” kuvaamassa hallinto-oikeuskäsittelyä. Molempien analyysitapojen tulokset olivat yhteneväiset, mikä vakuutti minut myös aineiston siirron

onnistumisesta ohjelmasta toiseen. Esitellessäni aineistoa ja tuloksia jatkossa käytän näistä kaikista 152 huostaanottotapauksesta ilmaisua ”huostaanotto” tarkoittaen sekä päätöksiä että hakemuksia. Tutkimukseni kokonaisuuden kannalta oleellinen näkökulma ei ole se, ovatko asianosaiset vastustaneet huostaanottoa, joten en erittele aineistosta tulosten esittelyssä hakemuksia hallinto-oikeudelle kuin jossain erikseen mainitsemissani tapauksissa. Tämän ensimmäisen aineiston käsittelyvaiheen tarkoituksena oli lähinnä havainnollistaa aineistosta sitä, miten kaikkien asianosaisten suostumuksella edenneet viranomaisten tekemät huostaanottopäätökset ovat jakautuneet kokonaisuudessa suhteessa hallinto-oikeuksiin menneisiin huostaanottihakemuksiin.

Seuraavassa aineiston käsittelyvaiheessa tarkastelin lasten ikää. Huostaanottojen tarkastelu ikävuosittain ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista, joten jatkoin aineiston käsittelyä ja analyysia muodostamalla ensimmäisenä yksittäisistä ikävuosista ikäryhmiä kuvaamaan paremmin eri-ikäisten lasten määriä. Ikäryhmiin jaottelussa käytin samaa jakoa, mitä Annina Myllärniemi (2006) on tutkimuksessaan käyttänyt eli jaoin lapset ikäryhmiin 0–2 – vuotiaat, 3–6 – vuotiaat, 7–12 – vuotiaat ja 13–17 –vuotiaat. Tämä jaottelu on mielestäni kokonaisuutena hyvin perusteltua, koska siinä on eroteltu ylä- ja alakouluikäiset sekä alle kouluikäiset jaettu vielä erikseen. Esittelen lasten ikäjakaumia tarkemmin tutkimukseni tulososiossa.

Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa siirryin analysoimaan aineistoa tarkemmin SPSS-ohjelmalla. Tutkin myös aikaisempaan sijoitushistoriaan liittyviä frekvenssejä sekä SPSS-ohjelmalla että paperille tehdyin värikoodein. Näiden kahden analyysitavan yhdistäminen auttoi hahmottamaan aineiston määriä entistä paremmin sekä vakuutti aineiston käsittelyn ja analyysitapojen luotettavuuden tuottamalla samat tulokset.

Huostaanottojen syitä analysoin multimuuttujina niin, että huostaanoton syistä tein neljä muuttujaa (syitä per lapsi oli korkeintaan neljä), jotka saivat kukin tarvittaessa arvoja 1-9 (yhdeksän erilaista huostaanoton syytä). Tämän jälkeen huostaanottojen syiden jakaumia tarkastelin käyttäen SPSS:n Multiple Response – toimintoa. Aikaisempien sijoitusten analysointia varten on muuttuja koodattu uudelleen niin, että mikäli lapsella ei ollut aiempia sijoituksia lainkaan, sai lapsi koodin nolla. Jos lapsella oli yksi tai useampi avohuollon sijoitus, koodattiin se numerolla yksi, kun taas yksi tai useampia kiireellinen sijoitus koodattiin numerolla kaksi. Yhdistelmä avohuollon sijoitus ja kiireellinen sijoitus saivat koodin kolme. Aikaisempi huostaanotto koodattiin numerolla neljä ja yhdistelmä aikaisempi huostaanotto ja sen jälkeinen kiireellinen sijoitus saivat koodin viisi.

4.6 Tutkimusetiikka

Tutkimuksen tekemisessä jo ensimmäinen askel eli tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu. Tällöin on syytä ottaa huomioon, kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan ja mikä on tutkimuksen tekemisen motiivi. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2004, 26.) Huostaanottojen syiden tutkiminen on vahva eettinen ratkaisu ja sen olen tiedostanut tutkimuksen teon alusta lähtien. Tarkoitukseni on tuottaa arkaluonteisesta aineistosta kuitenkin sellaista tietoa, jolla pystytään herättämään keskustelua ja pysäyttämään niin työntekijöitä kuin esimerkiksi huostaanottoja kritisoivia ulkopuolisia pohtimaan huostaanottojen taustoja.

Tutkimuksessani tutkimuksen kohteena ovat huostaanotetut lapset ja heidän tietonsa huostaanottopäätösten kautta. Tutkimusaineiston anonymisointi oli kuitenkin valmiiksi suoritettu niin, että tunnistetietoina yksittäisestä lapsesta on vain lapsen ikä. Lasten nimiä tai edes sukupuolta ei ollut tiedoissa. Käytössäni ei ole missään tutkimuksen vaiheessa ollut alkuperäisiä huostaanottopäätöksiä. Tutkimuksen edetessä olen harkinnut luvan pyytämistä myös alkuperäisiin päätöksiin, koska olen mieltänyt valmiin aineiston melko suppeaksi ja kokenut tutkimuksen teon vaikeaksi sen myötä. Tutkimuseettiset näkökulmat ovat olleet kuitenkin yhtenä kriteerinä päätyessäni pitäytymään alkuperäisessä aineistossa (ks. Hirsjärvi ym. 2004, 26).

Tutkimuksessani en tuo esille kaupunkia, josta aineisto on kerätty. Tämän ratkaisun tein heti tutkimussuunnitelmaa laatiessani, vaikka joissakin pro gradu-tutkielmissa vastaavissa tilanteissa kaupunki nimetään ja kaupungin erityispiirteiden esiintuominen voisi tuoda etenkin johtopäätösosiossa parempaa ulottuvuutta ja mahdollisuuksia. En ole halunnut vaarantaa kuitenkaan yksittäisten ihmisten anonymiteettiä tällaisillakaan ratkaisuilla. (ks. Alasuutari 2005, 20.)

Tutkimuseettiset ratkaisut on huomioitu jo syiden koodaamisessa. Esimerkiksi lapsen jääminen vaille huoltajaa ja hylkääminen on yhdistetty yhdeksi syyksi, jolloin yksittäisten tapausten tunnistaminen vaikeutuu niin, ettei tietoa siitä, onko huoltaja esimerkiksi kuollut tai luopunut vapaaehtoisesti lapsestaan, ole saatavilla.

Tutkimusetiikkaa pohtiessani olen pyrkinyt pitämään mielessä Pietarisen (2002, 60–69) näkökulmat tutkimustoiminnan eettisistä vaatimuksista. Ammattitaidon hankkimiseen ja ylläpitämiseen liittyvien vaatimusten mukaan tutkijan tulee kyetä seuraamaan oman alansa kehitystä ja välittämään sitä muille, mihin liittyy oleellisesti se, että hän tuntee muiden tekemää tutkimusta ja hallitsee

tutkimusmenetelmiä. Informaation tuottamiseen liittyvän vaatimuksen tärkein näkökulma on mielestäni juuri tutkimuksen oikeutus eli se, mitä tietoa hankitaan, mitä tietoa tutkija tuottaa ja miten tutkijan tuottamaa tietoa käytetään.

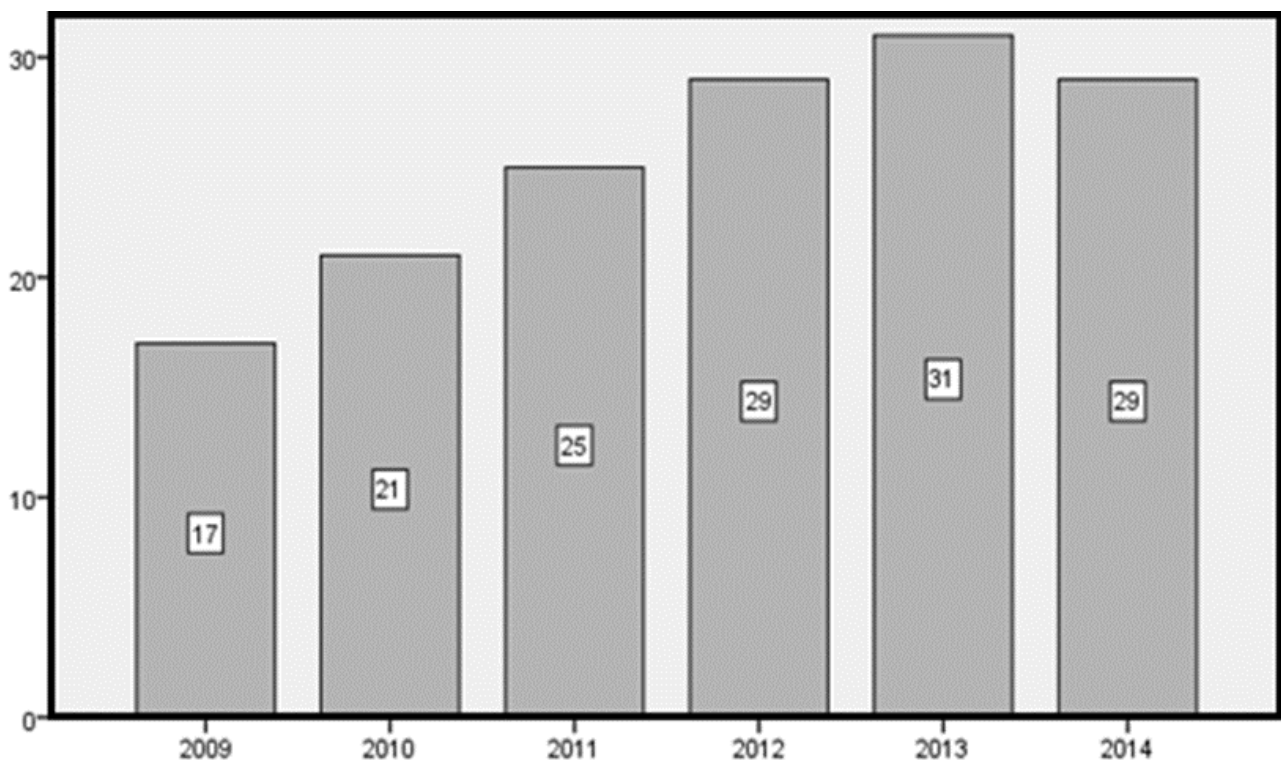
Olen lisäksi huolehtinut siitä, ettei aineisto ole joutunut ulkopuolisten käsiin eikä sitä käytetä muihin käyttötarkoituksiin. Tutkimukseni valmistuttua toimitan sekä alkuperäisen että muokatun aineiston sosiaalitoimeen säilytettäväksi tai vaihtoehtoisesti tuhottavaksi. Annan lisäksi sosiaalitoimelle luvan hyödyntää tarvittaessa jatkossa käsittelemääni aineistoa.

5 Huostaanottojen erityispiirteet vuosina 2009–2014

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tuloksia huostaanottojen erityispiireistä tutkimuskaupungissa vuosien 2009–2014 aikana tehtyjen huostaanottojen osalta. Käyn ensin läpi huostaanottojen määriä vuositasolla, sen jälkeen lasten ikäjakaumia ja kolmannessa alaluvussa tarkastelen huostaanottojen syitä erityisesti eri ikäryhmien näkökulmasta.

5.1 Huostaanottojen määrät

Vuosien 2009–2014 aikana tutkimuskunnassa tehtiin yhteensä 152 huostaanottopäätöstä tai hakemusta hallinto-oikeudelle. On erityisen tärkeää huomioida, ettei määrä kuvasta välttämättä huostaanotettujen lasten määrää, sillä lasten henkilöllisyyttä kuvaavien tietojen ja mahdollisten huostaanottojen lopettamispäätöstietojen puuttuessa, on täysin mahdollista, että päätökset koskevat myös samoja lapsia. Tästä huolimatta käytän myöhemmin ilmaisua huostaanotetut lapset.

Kuvio 1. Huostaanotot vuosittain

Huostaanotot tai hakemukset hallinto-oikeudelle ovat kasvaneet tasaisesti ja nopeasti vuodesta 2009 vuoteen 2013 asti. Tätä kuvastaa se, että vuonna 2009 huostaanottoja on tehty 17 kappaletta, kun taas

vuonna 2013 vastaava luku on ollut jo lähes kaksikertainen eli 31. Vuonna 2014 huostaanottojen määrä on laskenut taas vuoden 2012 tasolle eli 29 kappaleeseen. Näyttääkin siltä, että vuonna 2013 vuosittaisten huostaanottojen määrässä on saavutettu yhdenlainen huippu.

Tarkasteltaessa vuosittaisia huostaanottomääriä voidaan peilata tietoja lasten ja perheiden hyvinvointiin, sillä uusien huostaanottojen määrä kuvastaa monin tavoin lasten ja perheidenkin pahoinvointia. Vaikka huostaanotot usein kohentavat lasten elinoloja nopeasti, ei vanhempien tilanteisiin tule nopeita muutoksia. (Heino & Johnson, 2010, 266.)

Tästä näkökulmasta tarkasteltuna Kuvio 1 ilmentääkin lasten ja perheiden pahoinvoinnin lisääntyneen merkittävästi tutkimusvuosien aikana. Syitä huostaanottojen sekä lasten ja perheiden pahoinvoinnin lisääntymiseen on syytä etsiä kuitenkin jo edeltävien vuosien tapahtumista. Kyseinen kaupunki on yksi monista kuntaliitoksen vuonna 2009 kokeneista Suomen kunnista. Kun otetaan huomioon kuntien ja yksittäisten työntekijöiden erilaiset tavat tehdä päätöksiä ja tulkita lastensuojelulakia, on väistämättä pohdittava, vaikuttaako huostaanottomääriin uuden organisaation myötä työtapojen muutos. Onko huostaanottojen raja erilainen eri kunnissa?

Edellä mainitut huostaanottojen määrät kuvaavat kyseisten vuosien aikana tehtyjä uusia huostaanottoja, joita valtakunnallisista tilastoista ei löydy eriteltynä, joten vertailua valtakunnallisiin tietoihin ei voida tehdä. Kuitenkin valtakunnallisten tilastojen mukaan huostaanotettujen, ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen, lasten kokonaislukumäärä on kasvanut vuosittain 2000-luvun alkupuolella, mutta kasvu on pysähtynyt vuonna 2012 ja pysynyt samalla tasolla vuonna 2013 (Lastensuojelu 2013). Tietojen valossa on kuitenkin oletettavaa, että vuosittain tehtyjen uusien huostaanottojen määräkin valtakunnallisesti on kasvanut. Tutkimuskaupungin tiedot huostaanottojen määristä noudattelevat näin olleen valtakunnallista muutosta.

5.1.1 Hakemukset hallinto-oikeuksille

Edellä esiteltyihin huostaanottojen kokonaismääriin sisältyy sekä asianosaisten suostumukseen perustuvat viranhaltijapäätöksinä tehtyt huostaanottopäätökset että asianosaisten vastustuksesta hallinto-oikeuteen menneet hakemukset.

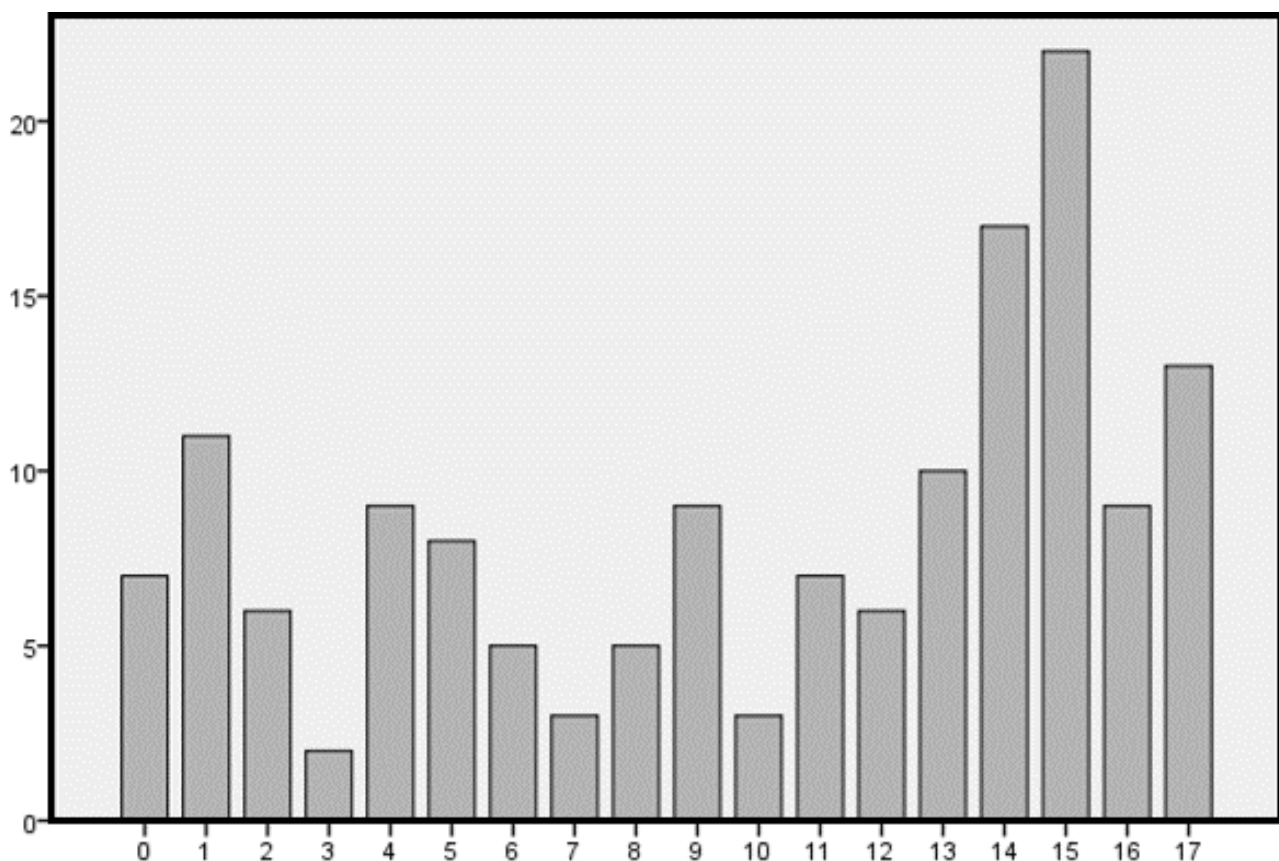
	N	%
Viranhaltijapäätökset	100	66 %
Hakemukset hallinto-oikeudelle	52	34 %
Yhteensä	152	100 %

Taulukko 2. Huostaanottojen päätöksenteko

Tarkasteltaessa huostaanottoja päätöksenteon näkökulmasta (Taulukko 2) nähdään, että 152 huostaanotosta 100 on viranhaltijapäätöksenä tehtyjä ja loput 52 ovat hakemuksia hallinto-oikeudelle. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että 66 prosenttia huostaanotoista on tehty niin, ettei kukaan asianosaisista ole vastustanut päätöstä ja loput 34 prosenttia huostaanotoista taas on mennyt jonkun asianosaisen vastustaessa hallinto-oikeuksien päätettäväksi. Tutkimuksen määrällisestä aineistosta ei ilmene, ovatko huostaanottoa edeltäneet sijoitukset olleet ajallisesti juuri ennen huostaanottoa, joten aineisto ei anna vastausta siihen, missä lapsi on hallinto-oikeuskäsittelyn aikana ollut. Tämän yksityiskohdan takia on tutkimuksen muissa analyysivaiheissa jätetty erittelemättä erot viranhaltijapäätösten ja hallinto-oikeushakemusten välillä. Koska tässä tutkimuksessa on tarkoituksena tarkastella huostaanottojen institutionaalista rajaa eli sitä, mistä syistä ja millaisen sijoitushistorian jälkeen sosiaalityöntekijät lähtevät valmistelemaan huostaanottoa, eivät erot päätöksentekoprosessien välillä eivät ole oleellisia. Jatkossa käytän tutkimustuloksia esitellessäni ilmaisua huostaanotto tai huostaanotetut lapset tulosten luottavuuden takia, vaikka ilmaisu ei ole yksiselitteinen. Oleellisinta on se, että sosiaalityöntekijöiden huoli lapsesta on ollut niin suuri, että huostaanoton valmisteluun eli institutionaalisen rajan ylittämiseen on ryhdytty.

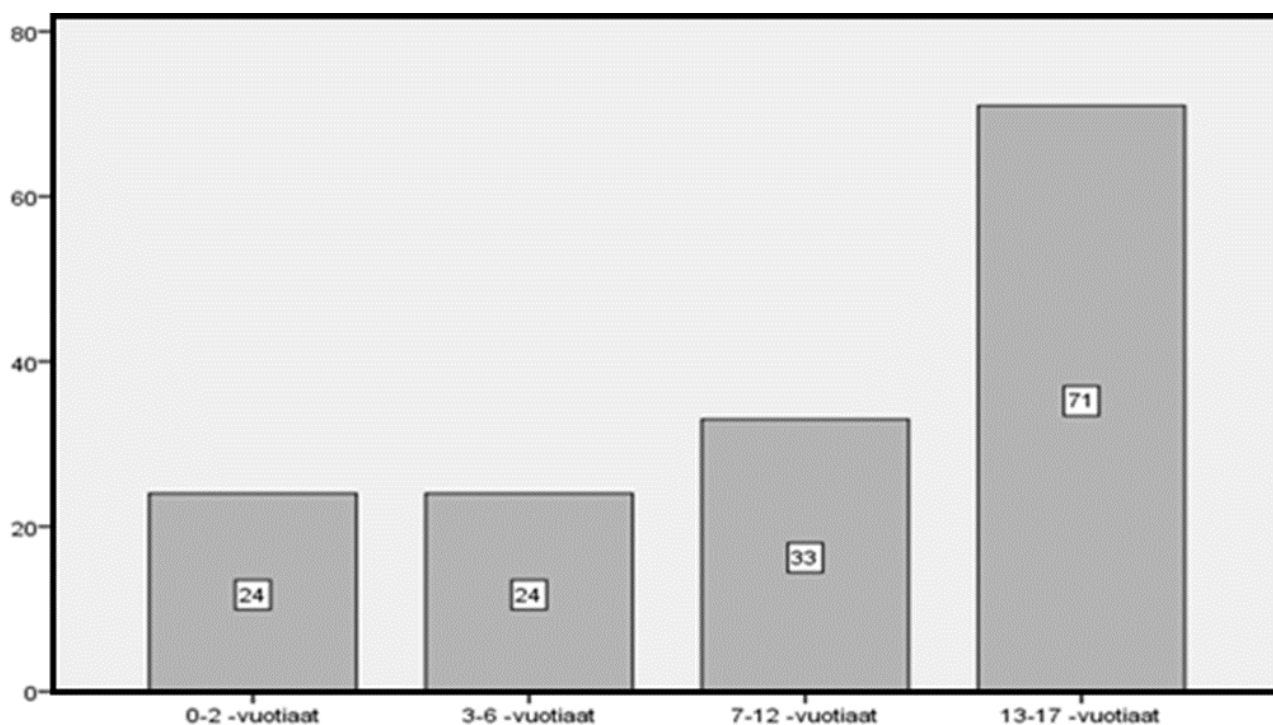
5.2 Huostaanotettujen lasten iät

Aineiston alkuperäinen ikäjakauma on kuvattuna Kuvio 2. Kuvio havainnollistaa sen, että lasten ikäjakauma on ollut hyvin epätasainen yksittäisinä ikävuosina tarkasteltuna. Suurin ikäluokka (eli tyyppiarvo) oli 15-vuotiaat, joita kyseisten vuosien aikana huostaanotetuista lapsista oli 22. Toiseksi suurimpana ryhmänä olivat neljätoistavuotiaat. Pienin ikäryhmä puolestaan oli kolmevuotiaat, joita oli vain kaksi koko aineistossa. Ikään liittyvä mediaani oli tutkimuksessa kaksitoista vuotta. Tämä tarkoittaa sitä, että puolet aineiston lapsista oli alle kaksitoistavuotiaita ja puolet yli kaksitoistavuotiaita. On siis huomattavaa, että huostaanotot painottuvat yli kaksitoistavuotiaisiin. Tätä tietoa vasten on huomattavaa, miten yksivuotiaat näyttäytyvät ikävuosia kuvaavassa kuviossa neljänneksi suurimpana ryhmänä.

Kuvio 2. Huostaanotot ikäluokittain

Koska yksittäisten ikävuosien tarkastelu ei ole tutkimuksen edetessä enää tarkoituksenmukaista, muodostin suurempia ikäryhmiä, minkä jo aineiston käsittelyä koskevassa alaluvussa toin esille. Ikäryhmäjako noudatti Myllärniemen (2006) jaottelua. Kyseisessä jaottelussa ryhmät eivät ole ikävuosien mukaan tasaiset, sillä ensimmäinen ja toinen ryhmä koostuvat vain kolmesta ikävuodesta, mutta kolmas ja neljäs luokka ovat molemmat lähes kaksi kertaa edellisiä laajemmat. Tulosten esittämisen kannalta jaottelu on kuitenkin mielestäni perusteltua, koska sen avulla vertailu Myllärniemen (2006) tutkimukseen on tämän tutkimuksen tavoitteisiin nähden tarkoituksenmukaisin.

Kuvio 3. Huostaanotot ikäryhmittäin

Ikäryhmittäin tarkasteltuna (kuvio 3) vanhimmat eli 13–17 –vuotiaat (jatkossa yläkouluikäiset) nousivat suurimmaksi ikäryhmäksi, mikä oli ennakoitavissa jo edellä kuvatun iän mukaisen mediaanin mukaan. Yläkouluikäisiä oli aineistossa yhteensä 71 eli lähes puolet kaikista huostaanotetuista lapsista. Toiseksi suurimmaksi ryhmäksi nousivat 7–12 -vuotiaat (jatkossa alakouluikäiset), sillä heitä oli yhteensä 33 eli noin viidesosa kaikista huostaanotetuista lapsista. Sekä 0–2 -vuotiaita (jatkossa vauvat) että 3–6 -vuotiaita (jatkossa päiväkotikäiset) oli molempia 24 henkeä, mikä puolestaan tarkoittaa ryhmää kohden 16 prosenttia kaikista lapsista. Huomionarvioista todella on, miten suuren osan yläkouluikäiset muodostavat huostaanotetuista. Lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota pienten lasten osuuteen, sillä pienten lasten tarpeet ovat erilaisia kuin isompien ja pienten kohdalla erityisesti kiintymyssuhteeseen on kiinnitettävä huomiota.

Yläkouluikäisten osuus huostaanotettujen lasten määrässä ei kuitenkaan ollut yllätys, sillä murrosikäisten lasten huostaanotot ovat viimeisten vuosien aikana lisääntyneet suhteellisesti eniten ja huostaanotot kohdistuvat erityisesti murrosikäisiin (Heino 2013, 89, 94). Myllärniemen (2006, 68) tutkimustuloksiin pääkaupunkiseudulla 2000-luvun alkupuolella huostaanotetuista lapsista verrattaessa tämän tutkimuksen tulos on hyvin samansuuntainen, sillä myös Myllärniemen tutkimuksessa nuoret (13–17 –vuotiaat) olivat suurin ikäryhmä. Samansuuntainen tulos oli myös

Hiitolan (2008) vuonna 2006 Tampereen seudulla huostaanotetuista lapsista tekemä tutkimus, jossa suurin ikäryhmä oli yli 13-vuotiaat.

5.3 Huostaanottojen syyt

Huostaanottopäätösten tarkasteluajanjaksona vuosien 2009–2014 aikana tutkimuskaupungissa tehtiin siis yhteensä 152 huostaanottoa tai hakemusta hallinto-oikeudelle. Näistä huostaanotoista useimmat perustuivat useampaan kuin yhteen kriteeriin, sillä sosiaalityöntekijät olivat perustelleet huostaanottopäätöksiä jopa neljällä syyllä. Myös Mirja Kajava (1997) on todennut pakkohuostaanottoja tutkittuaan, ettei huostaanottoja ole selittänyt mikään yksittäinen syy.

Yleisesti ottaen syinä lastensuojelun asiakkuuteen pidetään vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmia, erilaisia vuorovaikutus- ja tunne-elämän ongelmia sekä nuorten päihdeiden käyttöä (Kananoja & Lähteinen & Marjamäki 2011, 173). Tämän tutkimuksen aineistossa huostaanottoihin johtaneet syyt oli valmiiksi luokiteltu yhdeksään eri syykoodiin, jotka olivat ”vanhemmuuden ongelma”, ”puutteet lapsen perushoidossa/elämänhallinta”, ”vanhemman päihdeongelma”, ”vanhemman mielenterveysongelma”, ”perheväkivalta/kaltointenkohtelu”, ”jääminen vaille huoltajaa/hylkääminen”, ”nuoren rajaton käytös”, ”nuoren päihdeongelma” ja ”nuoren mielenterveysongelma”. On oleellista huomata, että edellä mainitut syyt on nimetty jo etukäteen kaupungin lastensuojelun johtavien sosiaalityöntekijöiden toimesta ja lasten käyttäytymiseen liittyvät syyt oli valmiiksi nimetty etuliitteellä nuoren.

Taulukko 3 on esiteltyä huostaanottojen syiden esiintyvyyttä. On oleellista huomata, että taulukon syiden määrät ja prosenttiluvut kuvastavat sitä osuutta kaikista huostaanotetuista lapsista, joilla kyseinen syy esiintyy yhtenä huostaanoton syynä.

Yleisin huostaanoton syy on ollut vanhemmuuden ongelma, sillä se oli 94 lapsella eli noin kahdella kolmasosalla kaikista huostaanotetuista lapsista vähintään yhtenä perusteena huostaanottoon. Toiseksi yleisempänä syynä on ollut nuoren rajaton käytös, sillä se oli 39 prosentilla tapauksista yhtenä huostaanoton perusteena. Näiden kahden yleisimmän huostaanoton syyn määrien erot ovat kuitenkin hyvin selkeät. Tästä on suoraan nähtävissä, että vanhemmuuden ongelma on huostaanottojen perusteena kiistatta selvästi yleisin.

Kolmanneksi yleisin syy huostaanottoihin oli vanhemman päihdeongelma, sillä 36 prosentissa tapauksista huostaanottoa perusteltiin vanhempien päihteidenkäytöllä. Vanhempien mielenterveysongelmat esiintyivät yhtenä huostaanoton tarvetta aiheuttavana tekijänä 26 prosentilla tapauksista. Nuorten päihdeongelmiin vedottiin huostaanoton perusteena noin joka neljännessä tapauksessa, mutta nuorten mielenterveysongelmiin vain yhdeksässä prosentissa tapauksista. Selvästi harvinaisin syy on ollut jääminen vaille huoltajaa/hylkääminen, jolla on perusteltu vain kuuden lapsen huostaanottoa. Vaikka tapauksia on muihin verrattuna pieni määrä, on kuitenkin surullista huomata, että yhdessä kaupungissa on jäänyt keskimäärin yksi lapsi vuodessa vaille huoltajaa.

		N	%
Syy	Vanhemmuuden ongelma	94	62 %
	Puutteet perushoidossa/elämänhallinta	28	18 %
	Vanhemman päihdeongelma	55	36 %
	Vanhemman mielenterveysongelma	39	26 %
	Perheväkivalta/kaltoinkohtelu	27	18 %
	Jääminen vaille huoltajaa/hylkääminen	6	4 %
	Nuoren rajaton käytös	60	39 %
	Nuoren päihdeongelma	37	24 %
	Nuoren mielenterveysongelma	14	9 %
Yhteensä		360	

Taulukko 3. Huostaanottojen syyt

Vertailua valtakunnallisiin tietoihin ei huostaanoton syiden tilastotietojen puuttuessa voida tehdä. Myllärniemen (2006) tutkimuksessa tämän tutkimuksen syykoodia ”vanhemmuuden ongelma” vastaa mielestäni kaksi erillistä huostaanoton tarvetta kuvaavaa tekijää eli vaikeudet perheen vuorovaikutuksessa/kaoottinen perhe-elämä sekä vaikeudet/kyvyttömyys vanhemmuudessa. Kun nämä edellä mainitut kaksi erillistä tekijää yhdistetään, tulee yhdistelmästä prosentuaalisesti suurin huostaanoton tarvetta aiheuttanut tekijä ja tulos on hyvin samansuuntainen tämän tutkimuksen kanssa.

Myös Hiitolan (2008, 25) tutkimuksen mukaan suurin yksittäinen syy huostaanottoihin on riittämätön vanhemmuus ja toiseksi yleisimpänä syynä on vanhempien päihteidenkäyttö. Muiden huostaanottojen syiden osalta tulosten suora vertaaminen ei onnistu syiden erilaisten luokitteluiden takia.

Lasten tarpeet ja sen myötä vaatimukset vanhemmuudesta ovat sidoksissa aina lasten ikään, minkä takia tarkastelen seuraavaksi huostaanottojen syitä eri ikäluokissa. Pienillä lapsilla painottuu erityinen tarve perushoivaan, sillä he ovat täysin riippuvaisia hoitajistaan. Alle kouluikäiset puolestaan tarvitsevat jo erilaista tukea ja virikettä kasvuun ja kehitykseensä, mutta edelleen ovat täysin aikuisen huolenpidon varassa. Yksilöllinen kasvun ja kehityksen tukeminen korostuu erityisesti kouluiässä ja yläkouluiässä kohdalla murrosiän mukanaan tuomat rajojen asettamisen haasteet. Lisäksi on huomioitava kiintymyssuhdeteoreettiset näkökulmat erityisesti pienten lasten kohdalla pohdittaessa vanhemmuutta, vanhemmuuden ongelmaa ja erityisesti kodin ulkopuolisia sijoituksia (ks. Payne 2005; Howe 2012.)

		Ikäryhmät				Yht.
		0–2-vuotiaat	3–6-vuotiaat	7–12-vuotiaat	13–17-vuotiaat	
Syy	Vanhemmuuden ongelma	11 46 %	11 46 %	17 52 %	55 77 %	94 62 %
	Puutteet perushoidossa/elämänhallinta	4 17 %	8 33 %	12 36 %	4 6 %	28 18 %
	Vanhemman päihdeongelma	16 67 %	16 67 %	15 45 %	8 11 %	55 36 %
	Vanhemman mielenterveysongelma	7 29 %	10 42 %	13 39 %	9 13 %	39 26 %
	Perheväkivalta/kaltoinkohtelu	5 21 %	9 38 %	10 30 %	3 4 %	27 18 %
	Jääminen vaille huoltajaa/hylkääminen	2 8 %	2 8 %	0 0 %	2 3 %	6 4 %
	Nuoren rajaton käytös	0 0 %	0 0 %	6 18 %	54 76 %	60 39 %
	Nuoren päihdeongelma	0 0 %	0 0 %	2 6 %	35 49 %	37 24 %
	Nuoren mielenterveysongelma	0 0 %	0 0 %	5 15 %	9 13 %	14 9 %
Yhteensä		24	24	33	71	152

Taulukko 4. Huostaanottojen syyt ikäryhmittäin

Taulukko 4 kuvastaa huostaanottojen syiden esiintymistä ikäryhmittäin. Lukumäärät kuvastavat ikäryhmittäin niitä lapsia, joilla kyseinen huostaanoton syy esiintyy ja prosenttiluvut vastaavasti kuvaavat sitä prosenttiosuutta ikäryhmän lapsista, jolla kyseinen syy esiintyi yhtenä huostaanoton

perusteena. Koska huostaanottoja oli perusteltu enemmän kuin yhdellä syyllä, on tärkeää huomata, ettei prosenttien yhteenlaskettu summa ole sata.

Tarkasteltaessa huostaanottojen syitä ikäryhmittäin huomataan, miten vanhimmassa ikäryhmässä eli 13–17-vuotiaissa yläkouluikäisissä painottuu koko tutkimusaineiston tavoin huostaanottojen yleisimpänä syynä vanhemmuuden ongelma. Toiseksi yleisin huostaanoton peruste yläkouluikäisillä oli nuoren rajaton käytös, sillä se oli lähes yhtä monella nuorista syynä huostaanottoon. Yläkouluikäisten ikäryhmässä vanhemmuuden ongelman ja nuoren rajattoman käytöksen lisäksi yhdeksi oleellisimmaksi huostaanoton perusteeksi nousi myös nuorten päihteidenkäyttö, joka oli lähes puolessa (49 %) tapauksissa vähintään yhtenä syynä. Syyt painottuivat selvästi näihin kolmeen tärkeimpään, sillä neljänneksi yleisimpinä syinä yläkouluikäisten kohdalla olleet joko nuoren tai vanhemman mielenterveysongelma ilmenivät molemmat huostaanoton perusteena vain 13 prosentissa tapauksia. Vielä niitä hieman harvemmin perusteltiin yläkouluikäisen huostaanottoa vanhemman päihdeongelmalla. Puutteet perushoidossa tai elämänhallinnan ongelmat sekä perheväkivalta tai kaltoinkohtelu ilmenivät vain yksittäisissä tapauksissa kriteereinä yläkouluikäisten huostaanottoihin. Kaksi yläkouluikäisistä jäi kyseisten vuosien aikana vaille huoltajaa.

Pohdittaessa tarkemmin syiden merkitystä yläkouluikäisten kohdalla on todettava, että yhtenä syykoodina vanhemmuuden ongelma on hyvin laaja pitäen sisällään niin kiintymyssuhde- kuin vuorovaikutusongelmat kuin myös vanhempien keinottomuudet. Luultavaa on, että vanhempien keinottomuus korostuu juuri nuorten huostaanottojen syissä. Lisäksi ongelmat vanhemmuudessa ja nuoren rajaton käytös kuulostavat lopulta hyvin saman sisältöisiltä pohjimmiltaan ja voidaankin miettiä, onko nuoren rajaton käytös kenties seurausta vanhemmuuden ongelmasta. Myös nuoren rajaton käytös oli syykoodina laaja pitäen sisällään muun muassa niin rikokset kuin koulunkäyntiongelmat.

Myllärniemen (2006) tutkimuksessa puolestaan saman ikäryhmän yleisin huostaanoton peruste oli nuoren rajaton käytös. Tämän tutkimuksen aineistossa nuoren rajaton käytös oli nuorten keskuudessa lähes yhtä yleinen kuin vanhemmuuden ongelma, sillä se oli toiseksi yleisin syy ja perusteena 76 prosentissa nuorten huostaanottoja, kun yleisin syy eli vanhemmuuden ongelma ilmeni 77 prosentissa tapauksia.

Alakouluikäisten eli 7–12 – vuotiaiden keskuudessa painottui myös vanhemmuuden ongelma oli yleisimpänä huostaanoton perusteena, sillä se oli vähintään yhtenä huostaanoton perusteena hieman

yli puolessa (52%) ikäryhmästä. Lähes yhtä yleisenä syynä oli alakouluikäisillä vanhemman päihdeongelma, sillä siihen vedottiin 45 prosentissa tapauksista. Liki yhtä monta huostaanottoa perusteltiin myös vanhemman mielenterveysongelmalla ja huomionarvoista onkin, että vanhempien mielenterveysongelma esiintyi juuri alakouluikäisten keskuudessa eniten huostaanoton syynä. Alakouluikäisten seuraavaksi yleisin huostaanoton peruste eli puutteet perushoidossa tai elämänhallinnan ongelma esiintyi myös yksittäisenä syynä eniten tässä ryhmässä, vaikka yläkouluikäisten ryhmässä sen merkitys ei painottunut lainkaan. Perheväkivaltaan tai kaltoinkohteluun vedottiin lähes kolmasosassa (30 %) alakouluikäisten huostaanottoja, mikä myös on erisuuntainen tulos kuin yläkouluikäisten ryhmässä.

Alakouluikäisten osalta vähiten huostaanottoja perusteltiin nuoreen itseensä liittyvillä syillä kuten nuoren rajaton käytös, mielenterveysongelma tai päihdeongelma. Yhtään huostaanottoa puolestaan ei saanut tässä ikäryhmässä perusteekseen vaille huoltajaa jäämistä. Huomionarvioista tässä ikäluokassa on pienestä määrästä huolimatta se, että huostaanottojen perusteena on jo kuudella lapsella ollut nuoren rajaton käytös, viidellä nuoren mielenterveysongelma ja kahdella nuoren päihdeongelma. Tarkasteltaessa tämä ikäryhmän syitä on muistettava, että huostaanottojen syyt oli valmiiksi koodattuna etuliitteillä ”nuoren”, vaikka niitä esiintyykin alakouluikäisiksi nimettyjen 7-12-vuotiaiden joukossa. Tilanne kuvastaa mielestäni koodiluokitukset tehneiden työntekijöiden käsityksiä siitä, että kyseiset syyt ilmenisivät ennen kaikkea nuorisoikäisten keskuudessa.

Vertailtaessa alakouluikäisten huostaanottojen syitä Myllärniemen (2006, 68) tutkimuksen tuloksiin voidaan todeta niiden olevan samansuuntaisia. Myllärniemen tulosten mukaan yleisin huostaanoton syy 7-12-vuotiailla oli vanhemman päihdeongelma, sillä se esiintyi jopa 63 prosentilla alakouluikäisistä huostaanoton perusteena, kun tässä tutkimuksessa vastaava prosentti oli 45 ja syy oli toiseksi yleisin. Vanhemmuuden ongelma ei sellaisenaan ollut Myllärniemen yhtenä yksittäisenä kriteerinä vanhempien tilannetta kuvaavina syinä. Yleisimmiksi huostaanoton perusteiksi nousi kyseisessä tutkimuksessa päihdeongelman jälkeen vaikeudet perheen vuorovaikutuksessa/ kaoottinen perhe-elämä ja vaikeudet/kyvyttömyys vanhemmuudessa, jotka puolestaan ovat hyvin samankaltaisia tämän tutkimuksen vanhemmuuden ongelman yksittäisten selitteiden kanssa. Suurimpana erona Myllärniemen tutkimukseen on se, että Myllärniemen tutkimuksessa lähes puolella (47 %) alakouluikäisistä lapsista yhtenä huostaanoton tarvetta kuvaavana tekijänä oli lapsen psyykkinen, sosiaalinen tai psykosomaattinen oireilu. Tämän tutkimuksen huostaanoton syynä ei kuitenkaan ole ilmaistu lainkaan vastaavanlaisia kriteereitä huostaanottoon, sillä Myllärniemen tutkimuksessa on erikseen kuvattu sekä nuoren psyykkinen oireilu että muu asosiaalinen oireilu/syrjäytymisriski, joita

tässä tutkimuksessa vastannee syy ”nuoren mielenterveysongelma”. Myllärniemen tutkimuksessa asosiaalinen ongelma/syrjäytymisriski oli syynä 16 prosentilla alakouluikäisistä.

Seuraavassa ikäryhmässä eli 3-6 – vuotiaissa lapsissa huostaanottojen yleisimmät syyt olivat myös vanhempien päihdeongelma ja vanhemmuuden ongelma, mutta tässä ikäryhmässä vanhemman päihdeongelma oli kuitenkin yleisin syy huostaanottoon. Kahdella kolmasosalla lapsista vanhemman päihdeongelma oli vähintään yhtenä huostaanoton kriteerinä, kun taas hieman vajaalla puolella lapsista huostaanottoa perusteltiin vanhemmuuden ongelmalla. Lähes yhtä usealla lapsella huostaanoton yhtenä kriteerinä oli vanhemman mielenterveysongelma, joka esiintyikin eniten tässä ryhmässä huostaanoton kriteerinä. Perheväkivaltaan/kaltointkohteluun vedottiin 38 prosentissa päiväkotikäisten lasten huostaanotoista ja myös se esiintyi yleisimmin tässä ikäluokassa yhtenä syynä. Puutteet perushoidossa tai elämänhallinnan ongelmat nousivat esiin noin kolmasosalla päiväkotikäisistä lapsista huostaanottojen perusteluissa. Kaksi lapsista oli kyseisten vuosien aikana jäänyt ilman huoltajaa syystä tai toisesta. Tässä ikäryhmässä jäivät nuorten omaan käytökseen liittyvät syyt täysin esiintymättä.

Verrattaessa tämän 3-6 – vuotiaiden eli päiväkotikäisten ikäryhmän tuloksia Myllärniemen (2006) tuloksiin huomataan, että molempien tutkimusten yleisin syy on vanhempien päihdeongelma. Myllärniemen tutkimustuloksissa painottuu tässä ikäryhmässä päihdeongelman rinnalla myös puutteet lapsen perushoidossa, joka taas ei tässä tutkimuksessa ole yhtä suuressa roolissa huostaanoton perusteena. Tulokset ovat muilta osin keskenään samankaltaisia, sillä Myllärniemen tuloksissa tämän ikäryhmän osalta oleellisimmiksi syiksi edellä mainittujen lisäksi nousevat vaikeudet perheen vuorovaikutuksessa/kaottilainen perhe-elämä ja vanhemman uupumus, mielenterveysongelmat ja sairaus. Pienten lasten käytökseen liittyvän kategorian puuttuminen tämän tutkimuksen syykoodeista estää muilta osin vertailun Myllärniemen tutkimukseen.

Nuorimman ikäryhmän eli 0–2-vuotiaiden huostaanottojen syitä tarkasteltaessa yleisimmäksi syyksi nousee vanhemman päihdeongelma ja sen rinnalla vanhemmuuden ongelma samoin kuin edellisessä ikäryhmässä. Vanhemman päihdeongelma oli huostaanoton syynä 67 prosentilla 0–2-vuotiasta huostaanotetuista lapsista, mikä on täsmälleen sama prosenttiluku kuin edellisessä ryhmässä. Vanhemmuuden ongelmaan vedottiin huostaanoton syynä puolestaan 46 prosentissa tapauksista, kuten 3–6-vuotiaittenkin osalta. Huostaanottojen syiden esiintyvyys tässä ryhmässä noudatteli edellisen ryhmän järjestystä myös muiden syiden osalta, sillä kolmanneksi yleisin syy oli vanhemman mielenterveysongelma, joka esiintyi lähes kolmasosalla huostaanotetuista. Neljänneksi yleisimpänä

syynä oli perheväkivalta/kaltoinkohtelu ja viidentenä puutteet perushoidossa/elämänhallinnan ongelmat. Nuoren omaan käytökseen liittyvät syyt eivät luonnollisesti esiintyneet tämän ikäryhmän päätöksissä. Harvinaisin syy, joka kuitenkin ikäryhmässä esiintyi, oli jääminen vaille huoltajaa. Kuitenkin kaksi kaikista 24 tämän ikäryhmän lapsista oli jäänyt vuosien 2009–2014 aikana ilman huoltajaa jostain syystä, mikä on tärkeää huomata.

Yhteenvedona voidaan todeta vanhemmuuden ongelman olleen yleisin peruste niin ala- kuin yläkouluikäistenkin keskuudessa, kun taas pienempien lasten eli vauvojen ja päiväkotikäisten huostaanottoja perusteltiin eniten vanhempien päihdeongelmilla. Kun tarkastellaan vielä huostaanottojen syitä tarkemmin, on erityisen tärkeää kiinnittää huomio vanhemman päihdeongelman esiintyvyyteen eri ikäryhmissä. Kahden nuorimman ikäryhmän kohdalla vanhemman päihdeongelma oli yleisin huostaanoton peruste, alakouluikäisillä toiseksi yleisin ja yläkouluikäisten huostaanotoista vain 11 prosentissa oli vedottu vanhemman päihdeongelmaan. Ikäryhmien väliset erot ovat siis erittäin selvät. Myös vanhemman mielenterveysongelman kohdalla erot olivat samansuuntaiset, mutta eivät lainkaan niin selvät kuin edellä.

6 Huostaanotettujen lasten sijoitushistoria

Tässä luvussa esittelen lasten sijoitushistoriaa tarkastelemalla lasten aikaisempia sijoituksia. Aloitan tarkastelun käymällä ensin läpi lyhyesti avohuollon sijoitusten, kiireellisten sijoitusten ja aikaisempien huostaanottojen kokonaismääriä ja lapsikohtaisia määriä liittyen avohuollon sijoituksiin ja kiireellisiin sijoituksiin. Sen jälkeen syvennyn laajempaan aikaisempien sijoitusten tarkasteluun ottamalla tarkastelun näkökulmaksi lasten iän. Aineiston rajoitukset estävät sijoitushistorian ajallisen tarkastelun, minkä takia tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan aikaisempien sijoitusten määriä.

	N	%
Ei sijoituksia	10	7 %
Avohuollon sijoitus	20	13 %
Kiireellinen sijoitus	83	55 %
Avohuollon sijoitus + kiireellinen	33	22 %
Huostaanotto	2	1 %
Kiireellinen sijoitus + huostaanotto	4	3 %
Yhteensä	152	100 %

Taulukko 5. Aikaisemmat sijoitukset

Vuosien 2009–2014 aikana tutkimuskaupungissa huostaanotetuista 152 lapsesta vain 10 lasta ei ollut aikaisemmin sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Toisin sanoen 142 lasta kaikista 152 lapsesta eli 93 prosenttia lapsista oli aikaisemmin sijoitettu kodin ulkopuolelle joko avohuollon tukitoimena, kiireellisenä sijoituksena, aikaisemman huostaanoton perusteella tai useammalla edellä mainitulla päätöksellä. Jo tämän tuloksen valossa näyttää kiistatta siltä, ettei huostaanottoihin ryhdytä vähäisin perustein. Huostaanotetuilla lapsilla on ollut aikaisempia avohuollon asiakkuuden aikaisia kodin ulkopuolisia sijoituksia lähes jokaisella.

Selvästi yleisin aikaisempi kodin ulkopuolinen sijoitus oli ollut kiireellinen sijoitus, sillä yli puolet lapsista oli ollut sijoitettuna kiireellisesti. Reilulla kahdellakymmenellä prosentilla lapsista oli puolestaan ollut sekä kiireellinen sijoitus että avohuollon sijoitus (tai useampia) takanaan ennen heidän huostaanottamista. Pelkästään avohuollon tukitoimena oli kodin ulkopuolelle ollut sijoitettuna 13 prosenttia lapsista. Aikaisemmin huostaanotettuna oli ollut kaksi lapsista ja neljällä lapsista oli takanaan sekä aikaisempi huostaanotto että sen jälkeinen kiireellinen sijoitus ennen uutta huostaanottoa.

Myllärniemen (2006, 92) tutkimuksessa aikaisempia sijoituksia oli ollut 80 prosentilla huostanotetuista lapsista eli hieman pienemmällä osalla kuin tämän tutkimuksen lapsista. Myllärniemen tutkimuksessa aikaisempia sijoituksina on ollut avohuollon sijoitus, kiireellinen huostaanotto tai molemmat edellisistä, joten siinä aineistossa ei ole ollut aikaisemmin huostassaolleita. Koska tässä tutkimuksessa aikaisemmin huostaanotettuja lapsia oli vain kaksi, jätän tarkemman tarkastelun heidän osaltaan tekemättä.

Myllärniemen (2006, 119) tutkimuksen lapsista 40 prosentilla lapsista oli ollut takanaan avohuollon sijoitus ennen huostaanottoa. Sekä kiireellisesti että avohuollon sijoituksena oli kodin ulkopuolelle ollut sijoitettuna ennen huostaanottoa 25 prosenttia lapsista ja 15 prosentilla oli ollut vain avohuollon sijoitus (tai sijoituksia) ennen huostaanottoa. Hiitolan (2008) aineisto ei pitänyt sisällään tietoa aikaisemmista avohuollon sijoituksista. Näyttääkin siltä, että tämän tutkimuksen tulokset liittyen aiempiin avohuollon sijoituksiin ovat Myllärniemen tutkimuksen kanssa hyvin samansuuntaiset.

Edellä esitetyssä taulukossa (taulukko 5) esitellyssä analyysissä ei ole eriteltynä aikaisempien sijoitusten määriä (vrt. Myllärniemi 2006, 92; 119), vaan ainoastaan sijoitustavat. Aikaisempia sijoitushistorioita analysoitaessa ilmeni, että aikaisempien sijoitusten erilaisia kombinaatioita oli lapsille kertynyt yhteensä 19 (Liite 1). Aineisto ei antanut tietoja sijoitusten aikamääreistä tai järjestyksestä, joten tosiasiaa erilaisia sijoitushistorioita on todennäköisesti ollut huomattavasti enemmän. Koska erilaisia sijoitusyhdistelmiä on niin paljon, ei niiden esittäminen taulukkomuodossa ole tarkoituksenmukaista. Sijoitushistorioiden graafinen esittäminen oli myös hankalaa, koska sijoitusten ajallinen järjestys ei ilmennyt aineistosta. Liitteessä yksi sijoituskombinaatiot on esitetty sattumanvaraisessa järjestyksessä niin, että mahdollinen kiireellinen sijoitus olisi viimeisenä ennen huostaanottoa. Se on kuitenkin vain tutkijan tekemä graafiseen ilmaisuun liittyvä välttämätön ratkaisu. Liitteessä esitetyt luvut kuvaavat niiden lasten / huostaanottojen määrää, joissa kyseiset aiemmat sijoitukset esiintyvät.

Enimmillään aikaisempia sijoituksia ennen huostaanottoa saattoi olla kuitenkin jopa kuusi. Lapsi, jolla oli ollut kuusi aikaisempaa sijoitusta, oli ollut viidesti avohuollon sijoituksella kodin ulkopuolella ja kerran sijoitettuna kiireellisesti. Seuraavaksi esittelen eriteltynä kiireellisten sijoitusten ja avohuollon sijoitusten määriä. Vaikka esitetyt määrät eivät kuvasta kokonaisuutta aikaisemmista sijoituksista, auttaa se mielestäni ymmärtämään yksittäisten sijoitusmuotojen esiintyvyyttä yksittäisillä lapsilla. Mikäli tulokset esitettäisiin erittelemättä sijoitusmuodot toisistaan, ei todellisuus esimerkiksi kiireellisten sijoitusten määristä avautuisi kokonaisuudessaan. Kuten

teoriaosuudessa olen tuonut esiin, on avohuollon sijoitusten ja kiireellisten sijoitusten perusteet erilaiset ja niiden vaikutukset lasten elämään mahdollisesti hyvin erilaiset.

6.1 Sijoitukset avohuollon tukitoimena

Edellä taulukossa viisi tarkasteltiin huostaanotettujen lasten aikaisempia sijoituksia kokonaisuudessaan. Osa lapsista (n=20) oli ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle aikaisemmin vain avohuollon sijoituksella ja jotkut (n=33) sekä kiireellisesti että avohuollon sijoituksella. Avohuollon tukitoimena kodin ulkopuolella jossain vaiheessa asiakkuutta ennen huostaanottoa oli siis tämän tutkimuksen lapsista ollut sijoitettuna yhteensä 35 prosenttia lapsista eli 53 lasta. Tämä tarkoittaa sitä, että noin reilulla kolmasosalla lapsista oli ollut aikaisempi avohuollon sijoitus ennen huostaanottoa. Seuraavaksi tarkastelun kohteena ovat avohuollon sijoitusten määrät.

	N	%
Sijoituksia kpl		
1	29	19 %
2	10	7 %
3	6	4 %
4	7	5 %
6	1	1 %
Yhteensä	53	35 %
Ei aikaisempia avohuollon sijoituksia	99	65 %
Kaikki yhteensä	152	100 %

Taulukko 6. Avohuollon sijoitukset

Tarkasteltaessa tarkemmin ennen huostaanottoa avohuollon tukitoimena kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia (53 lasta) käy ilmi, että kyseisiä sijoituspäätöksiä on monella lapsella ollut useampia. Yksi lapsista oli ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena jopa kuusi kertaa, useimmat kuitenkin vain kerran. Aineiston koon ja pidempiä sijoitushistorioita omaavien tapausten vähäisen lukumäärän vuoksi en tarkastele niitä yksityiskohtaisemmin esimerkiksi syihin ja ikään nähden tutkimuseettisten näkökulmien takia. Koska kyse on yksittäistapauksista, niiden tilastollinen arvo on lisäksi vähäinen. Lisäksi on muistettava, ettei aineisto anna vastauksia siihen, missä vaiheessa asiakkuutta sijoitukset olivat olleet tai miten ne sijoittuivat toisiinsa tai

huostaanottoon nähden, joten johtopäätöksiä siitä, ovatko aikaisemmat sijoitukset tapahtuneet samoista syistä kuin huostaanotto on tehty, ei voida mitenkään tehdä.

6.2 Kiireelliset sijoitukset

Taulukossa viisi oli eriteltynä aiemmat sijoitukset ennen huostaanottoa. Kaikista huostaanotetuista lapsista (n=152) kaikkiaan 120 lasta oli sijoitettuna kiireellisesti kodin ulkopuolelle ennen huostaanottoa niin, että osa oli ollut pelkästään kiireellisesti sijoitettuna (n=83), osa sekä avohuollon sijoituksella että kiireellisellä sijoituksella (n=33) sekä muutama (n=4) aikaisemmin huostaanotettuna ja sen jälkeen kiireellisesti sijoitettuna vielä. Kaikkiaan kiireellinen sijoitus oli tehty ennen huostaanottoa yhteensä 79 prosentille lapsista. Tuloksissa ei ollut eritelty kiireellisten sijoitusten määriä, joita seuraavaksi tarkastellaan erikseen.

	N	%
Sijoituksia kpl		
1	74	49 %
2	38	25 %
3	4	3 %
4	3	2 %
5	1	1 %
Yhteensä	120	79 %
Ei aikaisempia kiireellisiä sijoituksia	32	21 %
Kaikki yhteensä	152	100 %

Taulukko 7. Kiireelliset sijoitukset

Lähes puolet lapsista oli sijoitettu kiireellisesti vähintään kerran ja neljäs osa lapsista oli ollut kiireellisesti sijoitettuna kahdesti. Kiireellisen sijoituksen päätöksiä oli voinut ennen huostaanottoa olla jopa viisi kappaletta, mutta on huomattavaa, että kolmen tai useamman kiireellisen sijoituksen määrät ovat hyvin harvinaisia, sillä vain muutamalla prosentilla lapsista sijoituksia on enemmän kuin kaksi.

Myllärniemen (2006, 119) tutkimuksessa pelkästään kiireellinen sijoitus (kiireellinen huostaanotto silloisen lastensuojelulain mukaisesti) oli ollut 40 prosentilla lapsista, kun taas yksi neljäsosa lapsista

oli ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle sekä avohuollon sijoituksella että kiireellisellä sijoituksella (kiireellinen huostaanotto).

Aineistojen erot aikaisempien sijoitusten osalta olivat siinä, ettei Myllärniemen aineistosta noussut esiin yhtään aiemmin huostassa ollutta lasta, mutta tässä tutkimuksessa jopa kuusi lasta oli ollut aikaisemmin huostassa. Vaikka luku on määrällisesti pieni, edustaa se mielestäni tärkeää näkökulmaa lastensuojelun tämän hetkiseen tilanteeseen. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi, mutta huostassapidon jatkamisen edellytykset on arvioitava aina asiakassuunnitelman yhteydessä, vanhempien hakiessa huostassapidon lopettamista tai silloin kun se on muuten tarpeellista (Lastensuojelulaki 417/2007 47§). Vuoden 1983 lastensuojelulaissa puolestaan määrättiin huostassapidon lakkaamisesta vain, että mikäli huostassapidolle ei ole enää tarvetta, on huostassapito lopetettava (Lastensuojelulaki 683/1983, 20§). Myllärniemen tutkimus on toteutettu vuoden 1983 lastensuojelulain voimassaolon aikaan, mikä varmasti voi olla yhtenä syynä sille, ettei aiempia huostaanottoja ole tutkimuksessa mukana olleilla lapsilla ollut. Lastensuojelun ja huostaanoton ilmapiiri on lakimuutosten myötä muuttumassa avoimemmaksi eikä huostaanotto ole enää niin usein ”lopullinen” toimenpide, mitä mielestäni aineistojen erotkin henkivät. Nykyisessä lastensuojelulaissa (417/2007, 4§) määrätään myös perheen jälleenyhdistämisen tavoitteesta sijaishuollossa, mikäli se on lapsen edun mukaista.

6.3 Aikaisemmat sijoitukset ikäryhmittäin

Seuraavaksi tarkastelen aiempien sijoituksia ikäryhmittäin. Tästä taulukosta on jätetty pois sijoitusten määrät, koska sijoitusten ajallista yhteyttä ei ilmennyt valmiista aineistosta. Sijoitusten määrä ei näin ollen kuvaa lasten asuinpaikkojen muutoksia. Lapsi on joissain tapauksissa voinut olla useammasta eri päätöksestä huolimatta tauotta samassa paikassa tai vaihtoehtoisesti lapsi on voitu kotiuttaa jokaisen erillisen päätöksen välissä ja sijoituspaikkakin on voinut pahimmassa tapauksessa vaihtua joka kerta. Lisäksi aineiston käsittely on tältä osin tehty samankaltaisesti Myllärniemen (2006) kanssa, jotta vertailu tutkimusten välillä olisi tarkoituksenmukaisempaa.

	Ikäryhmät				Yht.
	0–2- vuotiaat	3–6- vuotiaat	7–12- vuotiaat	13–17- vuotiaat	
Ei sijoituksia	1 4 %	2 8 %	3 9 %	4 6 %	10 7 %
Avohuollon sijoitus	4 17 %	3 13 %	3 9 %	10 14 %	20 13 %
Kiireellinen sijoitus	13 54 %	15 63 %	14 42 %	41 58 %	83 55 %
Avohuollon sijoitus + kiireellinen	6 25 %	3 13 %	11 33 %	13 18 %	33 22 %
Huostaanotto	0 0 %	0 0 %	0 0 %	2 3 %	2 1 %
Kiireellinen + huostaanotto	0 0 %	1 4 %	2 6 %	1 1 %	4 3 %
Yhteensä	24 100 %	24 100 %	33 100 %	71 100 %	152 100 %

Taulukko 8. Aikaisemmat sijoitukset ikäryhmittäin

Huostaanotettujen lasten aikaisempia sijoituksia ikäryhmittäin tarkasteltaessa nähdään, että vauvojen kohdalla yleisin kodin ulkopuolelle sijoittamisen muoto on ollut kiireellinen sijoitus, sillä yli puolet 0–2 – vuotiaista oli ollut kiireellisen sijoituksen päätöksellä sijoitettuna ennen huostaanottoa. Sekä avohuollon sijoituksella että kiireellisellä sijoituksella oli neljäs osa vauvoista ollut ennen huostaanottoa, vajaa viides osa pelkästään avohuollon sijoituksena ja vain yhdellä eli neljällä prosentilla vauvoista ei ollut aikaisempaa kodin ulkopuolista sijoitusta ennen huostaanottoa.

Päiväkoti-ikäisillä eli 3–6 –vuotiailla tulokset olivat hyvin samansuuntaiset vauvojen ryhmään verrattuna. Pieniä eroja on kuitenkin nähtävissä siinä, että päiväkotikäisiä on muuten ollut aikaisemmin vähemmän sijoitettuna lukuunottamatta kiireellisiä sijoituksia, joita heidän kohdallaan on ollut hieman enemmän kuin vauvojen kohdalla. Tässä ryhmässä huomio kiinnittyy erityisesti siihen, että yksi tämän ikäisistä lapsista oli jo aikaisemmin ollut huostaanotettuna ja sen jälkeen kiireellisesti sijoitettuna.

Siirryttäessä tarkastelemaan alakouluikäisten ryhmää huomio kiinnittyy erityisesti siihen, että niiden lasten, jotka eivät ole olleet aiemmin sijoitettuna, lisääntyy hieman. Tulokset ovat pääpiirteittäin edellisten ryhmien kaltaisia, tosin näyttäisi siltä, että iän myötä erillisten avohuollon ja kiireellisten sijoitusten määrä laskee, mutta sekä avohuollon että kiireellisten sijoitusten määrä lisääntyy. Toisin

sanoen tässä ikäryhmässä on lapsilla ollut jo enemmän useampia sijoitusmuotoja. Myös tässä ryhmässä erityinen huomio kiinnittyy siihen, että kahdella lapsella on ehtinyt olla jo aikaisempi huostaanotto.

Yläkouluikäistenkään kohdalla tuloksissa ei ole merkittäviä poikkeamia, vaan aikaisempien sijoitusten prosentit ovat samoilla tasoilla aikaisempien ryhmien kanssa. Selvää sijoitusten ja iän välistä yhteyttä ei ole nähtävissä, kun verrataan ikäryhmien ääripäitä toisiinsa. Huomionarvioista nuorten kohdalla on kuitenkin se, että kaksi nuorista on ollut aikaisemminkin sijoitettuna ja uusi huostaanotto on tehty sen jälkeen ilman muita kodin ulkopuolisia sijoituksia.

Yhteenvedona voidaankin todeta, että kaikissa ikäryhmissä korostui kiireellisten sijoitusten osuus aikaisemmista sijoituksista. Kaikissa muissa ikäryhmissä paitsi alakouluikäisissä oli yli puolet lapsista sijoitettu kiireellisesti kodin ulkopuolelle ennen huostaanottoa. Alakouluikäisistäkin kuitenkin 42 prosenttia kuului tähän joukkoon. Lisäksi erityinen huomio kiinnittyy vauvoihin, joista neljännes on ollut sekä avohuollon sijoituksella että kiireellisellä sijoituksella kodin ulkopuolella ennen huostaanottoa, mikä alle kaksivuotiaan lapsen kohdalla on merkittävä seikka.

Verrattaessa tuloksia Myllärniemen (2006, 92;118) tutkimuksen tuloksiin nähdään pieniä eroja tuloksissa. Vaikka samankaltaisuutena molemmille aineistoille oli se, että valtaosa lapsista oli ollut jossain vaiheessa ennen huostaanottoa aiemmin sijoitettuna, poikkesi tulokset iän ja aiemman sijoituksen suhteen. Myllärniemen tutkimuksen tuloksena oli, että kaikilla vauvoilla ja lähes kaikilla 3-6 – vuotiailla oli ollut aiempi sijoitus ennen huostaanottoa, kun taas tämän tutkimuksen tulokset eivät antaneet niin suoraviivaista yhteyttä. Vauvoista yhdellä ei ollut kodin ulkopuolisia sijoituksia lainkaan, päiväkotikäisten kohdalla vastaava luku oli kaksi.

Tarkasteltaessa lasten sijoitushistorioita kokonaisuudessaan voidaan todeta, että lapsilla oli hyvin erilaisia aikaisempia sijoitushistorioita. Vaikka sijoitusten todellista pituutta ei tämän tutkimuksen aineistosta käynyt ilmi, voitiin sijoitushistorioita käsitellä pitkinä ja lyhyinä sijoituspäätösten määristä puhuttaessa. Lähes kaikilla lapsilla oli huostaanottoa edeltävä vähintään lyhyt sijoitushistoria. Pitkät sijoitushistoriat keskittyivät ainoastaan yksittäisiin lapsiin. Erot etenkin avohuollon sijoitusten ja kiireellisten sijoitusten määrissä oli huomattavat, aikaisempi sijoitus oli huomattavasti todennäköisemmin ollut kiireellinen sijoitus kuin avohuollon tukitoimena tehty sijoitus. Sijoitushistoriaan ei aineiston perusteella ollut lapsen iällä niin paljon vaikutusta kuin edelliset aiheesta tehdyt tutkimukset ovat tuottaneet (esim. Myllärniemi 2006).

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkimuksessa on tarkasteltu huostaanottojen institutionaalista rajaa, huostaanottojen syitä ja lasten sijoitushistoriaa. Tarkastelun kohteena olivat erään eteläsuomalaisen keskisuuren kaupungin vuosien 2009–2014 aikana tehdyt huostaanottopäätökset ja hakemukset hallinto-oikeudelle.

Tutkimuksessa kysyttiin, minkä ikäisiä lapsia on vuosien 2009–2014 aikana otettu huostaan ja mistä syistä sekä vaikuttaako lapsen ikä huostaanottojen syitä. Lisäksi haettiin vastauksia kysymyksiin, millaisia sijoitushistorioita lapsille on muodostunut ennen huostaanottoa ja vaikuttaako lapsen ikä aikaisempiin sijoituksiin. Tutkimuksessa hypoteesinä oli, että lapsen iällä on vaikutusta niin huostaanottojen syihin kuin sijoitushistoriaankin. Kysymyksiä tarkasteltiin valmiin määrällisen aineiston avulla käyttäen menetelminä lähinnä frekvenssejä ja ristiintaulukointia.

Huostaanottojen institutionaalisella rajalla on viitattu tässä tutkimuksessa niihin tilanteisiin, joissa lastensuojelu julkisena järjestelmänä puuttuu vanhempien ja lasten välisiin yksityisiin suhteisiin ja asiakkuus siirtyy avohuollon sijaishuoltoon lastensuojelulain mukaisten päätösten ja ratkaisujen myötä. (ks. Pösö 2010.) Näitä tilanteita on tässä tutkimuksessa tulkittu erityisesti huostaanottojen syiden ja sijoitushistorioiden kautta.

Huostaanottojen erityispiirteitä tarkasteltaessa korostui huostaanottojen määrän lisääntyminen tasaisesti ensimmäisten vuosien aikana, mutta huomion arvoista oli kasvun taantuminen ja sen jälkeen laskuun kääntyminen vuoden 2012 jälkeen. Koska huostaanottopäätökset tehdään yleensä pidemmän ajanjakson tapahtumien ja dokumentoinnin perusteella, päätökset eivät perustu välttämättä ainoastaan senhetkisiin ja akuutteihin tilanteisiin. Sama näkökulma on pidettävä mielessä myös silloin, kun huostaanottomäärien avulla kuvataan lasten ja perheiden pahoinvointia. Huostaanotoilla korjataan joskus jopa vuosien takaisia ongelmia ja uhkia. Näin ollen aineiston perusteella ei voida todeta, että erityisesti vuonna 2013 olisi esiintynyt lasten ja nuorten huostaanottoihin johtanutta pahoinvointia, vaan tulokset kuvastavat pikemminkin jo muutamien vuosien takaisia olosuhteita.

Huostaanotettujen lasten ikää tarkasteltaessa suurimmaksi ikäluokaksi nousi 15-vuotiaat nuoret. Kun yksittäiset iät yhdistettiin laajempiin ikäryhmiin, muodostivat yläkouluikäiset eli 13–17-vuotiaat suurimman ryhmän huostaanotetuista lapsista. Huostaanottoja perusteltiin usealla syyllä. Suurimmassa osassa huostaanottoja vedottiin vanhemmuuden ongelmaan. Toiseksi yleisin syy huostaanotoille oli nuoren rajaton käytös. Lisäksi yli puolessa tehdyistä huostaanotoista oli

perusteena vanhemman päihdeongelma. Vaikka tässä tutkimuksessa huostaanottojen syitä tutkittiin vain ristiintaulukoinnin avulla, voitiin jo sen perusteella todeta, että yläkouluikäisten huostaanottoja perusteltiin eniten sekä vanhemmuuden ongelmalla että nuoren rajattomalla käytöksellä. Alakouluikäisille yleisin syy huostaanotolle puolestaan oli vanhemmuuden ongelma tai vanhemman päihdeongelma, kuten myös pienempienkin kohdalla, tosin hieman eri tavoin painottuen. Lapsen ikä vaikuttaa huostaanottojen perusteisiin, mutta yhteistä kaikille ikäryhmille on se, että vanhemmuuden ongelmat näyttäytyvät merkittävinä kaikissa ryhmissä.

Huostaanottojen perusteleminen useammalla kuin yhdellä syyllä puoltaa sitä näkökulmaa, ettei huostaanottoihin ryhdytä kovin helposti. Myös luvut huostaanotettujen lasten aikaisemmista sijoituksista puolsivat tätä näkökulmaa. Lähes kaikilla lapsilla oli ollut aikaisempia kodin ulkopuolisia sijoituksia, joten huostaanotoilla ei ollut lähdetty puuttumaan kovin akuutteihin tilanteisiin.

Etenkin huostaanottojen syitä tulkittaessa on kuitenkin muistettava, että tiedonmuodostuksen prosessi yksittäisten lasten huostaanottoihin johtaneista elämäntilanteista lähtien tämän tutkimuksen tuloslukuun päätyen on pitänyt sisällään niin monta tietoa pelkistävää ja tulkintaa sisältävää vaihetta, että epävarmuus on huomioitava. (Ks. Alastalo & Pösö 2011.)

Huostaanottojen syyt ovat olleet ajankohtaisena aiheena mediassa viime aikoina ja etenkin huostaanottojen oikea-aikaisuutta on kyseenalaistettu. Tämän tutkimuksen tulosten valossa näyttää kuitenkin siltä, ettei huostaanottoihin ryhdytä vähäisin perustein. Huostaanotetuilla lapsilla on ollut aikaisempia avohuollon asiakkuuden aikaisempia kodin ulkopuolisia sijoituksia lähestulkoon aina ja huostaanottoja on perusteltu useammalla syyllä. Huostaanottojen taustalla olevat ongelmat näyttävät painottuvan vanhemmuuteen. Huostaanoton tarvetta aiheuttavana tekijä vanhemmuuden ongelma on kuitenkin niin laaja käsite, ettei kovin tarkkoja johtopäätöksiä siitä voida tehdä. On kuitenkin selvää, että perusteltaessa huostaanottoja vanhemmuuteen liittyvillä ongelmilla, arvostellaan samalla lapsen vanhempien henkilökohtaisia kykyjä vastata lapsensa tarpeisiin. Tilanteet voidaan helposti kokea syytöksinä, jolloin myös puolustautuminen ja asioiden kieltäminen ovat inhimillisiä reaktioita.

Huostaanottojen painottuessa nuoriin on kuntatasolla erityisen tärkeää pohtia nuorille ja heidän perheilleen suunnattavien lastensuojelun avohuollon tukitoimien ja uuden sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tarjontaa. Kotipalvelu ja perhetyö mielletään ensisijaisesti pienien lasten perheiden palveluiksi ja työntekijöiden erityisosaaminen voi olla pikkulapsiperheiden auttamiseen

suunnattua. On oleellista panostaa murrosikäisten perheille suunnattujen palveluiden kehittämiseen ja pyrkiä ehkäisemään huostaanottoja oikea-aikaisten palveluiden tarjoamisella. Tuki ja apu tulisi olla saatavilla helposti ja sen tulisi olla myös nuorille mielekästä. Nuorille on tarjolla paljon muiden instituutioiden tarjoamia palveluita kuten nuorisotyö ja koulussa tehtävä työ, mutta tärkeää olisi kehittää myös lastensuojelun avohuollon tukitoimia vastaamaan erityisesti nuorten tarpeita.

Puhuttaessa vanhemmuuden ongelmista huostaanottojen perusteena nousee esiin kaksi oleellista tarkastelun kohdetta liittyen tämän tutkimuksen näkökulmiin. Ensimmäisenä kiinnostus kohdistuu avohuollon tukitoimien tarkoituksenmukaisuuteen ja jälkimmäisenä, huostaanoton jälkeisenä asiana tulisi miettiä myös vanhempien saamaa tukea huostaanottoprosessin aikana. Lapsille ja perheille avohuollon asiakkuuden aikana tarjotut tukitoimet pitäisi olla kohdennettu oikein, jotta niillä todella olisi tuettu lapsen kasvua ja kehitystä sekä vanhempien kasvatuskykyä. Lastensuojelulaissa (2007/417) käytetään ilmaisua avohuollon tukitoimien riittävydestä. Sen ei tulisi tarkoittaa vain sitä, etteivät tarjotut tukitoimet kohenna riittävästi lapsen tilannetta, vaan olisi huomioitava myös se, onko perheelle tarjottu riittäviä, oikeasti kohdennettuja, tarkoituksenmukaisia tukitoimia. Kuvainnollisesti voidaan kysyä, onko vaivaan ollut tarjolla oikeaa lääkettä eli onko diagnosointi tehty varmasti oikein. On selvää, että vanhemmuuden tukeminen vaatii suuria panostuksia niin sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden tarjonnassa kuin lastensuojelun avohuollon tukitoimina myönnetyn tuen tarjonnassa. Huonosti toimivat peruspalvelut lisäävät huostaanoton tarvetta (Heino 2013, 19). Avainasemassa on kuitenkin hyvin tehty palvelutarpeen arviointi.

Arviointiin on jo vuoden 2007 lastensuojelulain myötä panostettu säätämällä siitä erikseen pykälässä lastensuojelutarpeen arvioinnista. Uuden sosiaalihuoltolain myötä myös muiden palveluiden arviointiin panostetaan. Kun puhutaan huostaanotoista, niiden syistä ja lasten aikaisemmista sijoitushistorioista sekä tarkastellaan niihin liittyviä tutkimustuloksia, kuten tässä tutkimuksessa on tehty, herää kysymys huostaanoton tarpeen arvioinnista. Huostaanoton tarpeen arviointia ei ole valtakunnallisesti, etenkin laissa, mitenkään ohjeistettu, vaikka huostaanotoilla puututaan lasten ja perheiden elämään hyvin ratkaisevasti. Huostaanoton tarvetta arvioitaessa ei ole enää kyse palvelutarpeen arvioinnista vaan siitä, erotetaanko lapset vanhemmistaan. Sijoituksista tulee lapsen elämänpolulle aivan erityinen taival (Kätkänen 2013, 264), joten sosiaalityöntekijän tulisi saada edustamaltaan instituutiolta erityiset ohjeet ja säännöt siitä, millä perustein hän kyseisen polun lapselle valitsee.

Mainitsin aikaisemmin kaksi oleellista seikkaa liittyvien vanhemmuuden ongelmiin huostaanottojen syinä. Ensimmäisenä tuli oikein kohdennetut avohuollon tukitoimet ja toisena vanhempien saama tuki huostaanotto-prosessin aikana. Vaikka lapset erotettaisiin vanhemmistaan huostaanotolla syystä tai toisesta, etenkin vanhemmuuden ongelman perusteella, ei se poista tarvetta tukea vanhemmuutta myös huostaanoton jälkeen. Myös tästä näkökulmasta nousee esiin huostaanoton tarpeen arviointi, jolla muutostarpeet vanhemmuudesta voitaisiin nostaa selkeämmin esiin. Lasten sijaishuoltopaikkaan kiinnittymisen kannalta olisi erityisen tärkeää työstää sijoitusvaihetta vanhempien kanssa laadukkaasti. Huostaanottojen syiden tarkastelun ei kuuluisi päättyä varsinaiseen huostaanottoon. Vanhemmuutta tulisi tukea myös huostaanoton jälkeen ja tuen tulisi olla oikeanlaista. Kun huostaanotot ovat johtuneet vanhemmuuden ongelmista, on selvää, että tuen tarve, niin lapsille kuin vanhemmillekin, on hyvin erilaista, mitä esimerkiksi nuorten päihteidenkäytön takia tehdyissä huostaanotoissa vanhemmat tarvitsevat.

Tulokset lasten sijoitushistoriasta ovat ristiriitaisia lainsäädännön kanssa, sillä sekä avohuollon tukitoimena tehtyä sijoitusta että kiireellistä sijoitusta ei tulisi tehdä toistuvasti. Tämän aineiston valossa näyttää kuitenkin siltä, että monella lapsista on sekä useita kiireellisiä sijoituksia että useita avohuollon sijoituksia. Aineisto ei tosin kerro sijoitusten ajallista yhteyttä, eikä sijoituspaikkojen vaihtuvuutta. Onko kyse siitä, ettei lakia noudateta avohuollon sijoitusten ja kiireellisten sijoitusten pykälän suhteen vai siitä, ettei huostaanottoihin ryhdytä ainakaan liian helposti? Sosiaalityöntekijät ovat paitsi monimutkaisten ja vaikeiden arjen tilanteiden keskellä myös lakipykälän välisessä viidakossa tekemässä ratkaisuja usein akuuteissa ja moraalisesti herkissä tilanteissa.

Kun lapsi on ollut sijoitettuna useampaan kertaan kodin ulkopuolelle, on hänen pysyvyyden ja kuuluvuuden tunteensa horjunut. Toistuvien sijoitusten takia hänen voi olla vaikea kiinnittyä kunnolla minnekään. (Känkänen 2013, 266.) Tästä johtuen on vaikea arvioida sijoitushistorian vaikutusta huostaanottoihin tai pohtia huostaanottojen syiden ja sijoitushistorian yhteyttä. Pitkät sijoitushistoriat voivatkin aiheuttaa lopulta huostaanoton eivätkä ne syyt, joiden perusteella alun perin on kodin ulkopuolisiin sijoituksiin ennen huostaanottoa ryhdytty.

Niin koko lastensuojelun kuin huostaanottojen institutionaalinen raja on jo sosiaalityön historiallisen kehityksen valossa jatkuvien neuvottelujen ja lakimuutosten kohteena. Lisäksi raja on riippuvainen paitsi yksittäisten sosiaalityöntekijöiden lain tulkinnoista myös organisaatioiden sopimista käytännöistä ja laajemmista lakimuutoksista. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että huostaanoton institutionaalinen raja tutkimuskunnassa oli vaikea ylittää, sillä huostaanottoja on paitsi

perusteltu usealla syyllä, lapsilla on ollut myös aikaisempaa sijoitushistoriaa. Aineiston valossa herää jopa kysymys, onko huostaanottoja pitkitetty liikaa ja samalla horjutettu lasten pysyvyyden tunnetta monilla kodin ulkopuolisilla sijoituksilla. Retrospektiivisen tutkimuksen ongelma erityisesti lastensuojelussa näyttäytyy kuitenkin myös tässä tutkimuksessa, sillä me tiedämme, miten lasten tilanteet ovat johtaneet huostaanottoihin, mutta lasten arkea tarkastelleet sosiaalityöntekijät ovat kenties uskoneet parempaan tulevaisuuteen ja muutokseen. Työntekijät ovat nähneet mahdollisesti tilanteissa myös positiivisia muutoksia, joita tämä aineisto ei tuo esille.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista seurata huostaanottojen taustoja uuden sosiaalihuoltolain ja sen tuomien lastensuojelulain muutosten myötä. Vähentääkö kiireellisen sijoituksen määritelmästä poistuva ilmaisu ”muuten kiireellisen sijoituksen ja sijaishuollon tarpeessa” kiireellisten sijoitusten määrää ja mitä tapahtuu, kun sijoituksia tehdään kiireellisinä avohuollon tukitoimina, jolloin vanhemmilla on oikeus päättää sijoitusten loppumisesta?

Tälle tutkimukselle olisi lisäarvoa tuonut tarjottujen ja toteutuneiden avohuollon tukitoimien kartoittaminen ja tutkiminen. Kuten edellä on useasti todettu, eivät huostaanotot perustu pelkästään sen hetkiseen tilanteeseen, vaan ratkaisuihin vaikuttavat aikaisemmat tilanteet, jotka usein heijastuvat päätöksentekijälle aikaisemman dokumentoinnin kautta. Tulokset toteutuneista avohuollon tukitoimista auttaisivat peilaamaan huostaanottojen syitä erityisistä siitä näkökulmasta, onko riittäviä avohuollon tukitoimia todella käytetty ja mitä tukea olisi vanhemmille jatkossa järjestettävä. Lisäksi olisi erityisen tärkeää nähdä aikaisempi sijoitushistoria ajallisesti eriteltynä. Mikäli sijoitukset ovat olleet yksittäisiä ja irrallisia toisistaan, näyttäytyvät huostaanotot itsessään ja niiden syyt erilaisessa valossa kuin siinä tapauksessa, että esimerkiksi avohuollon sijoitukset ovat seuranneet katkeamatta toisiaan.

Valmis, alun perin päättäjiä varten kerätty, aineisto asetti analyyysivaiheessa rajoituksia. Aineistosta ei ilmennyt mitään ajallisia yhteyksiä aikaisemmista sijoituksista tai niiden yhteydestä huostaanottoon eikä tietoja sijoituspaikoista. Sijoitushistoriaa kuvaavia institutionaalisia polkuja ei voitu ajallisten tietojen puuttuessa rakentaa. Lisäksi aikaisempien sijoitusten yhteyttä huostaanottojen syihin ei voitu tutkia, koska aikaisempien sijoitusten perusteita ei aineistosta ilmennyt. Tutkimuksen tekeminen ja tulosten käsittely toi erityisesti esiin sen, ettei alun perin päättäjiä varten, ja ilmeisesti taloudellisia näkökulmia silmällä pitäen, kerätty aineisto kykene tuottamaan tietoa huostaanotoista ja niihin johtaneista tilanteista lasten näkökulmasta. Huostaanotot maksavat paljon ja niitä varmasti halutaan ehkäistä tai ainakin pitkittää muilla kodin ulkopuolisilla sijoituksilla viimeiseen asti.

Huostaanotto on viimesijainen ja äärimmäinen toimenpide lastensuojelussa, mutta onko monilla aikaisemmilla kodin ulkopuolisilla sijoituksilla lapsille aiheutettava irtaantuminen kotoa tai aikaisemmasta sijoituspaikasta ja pysyvyyden ja kuuluvuuden tunteen horjumisen lapsen edun mukaista? Aineiston valossa näytti toisaalta siltä, ettei huostaanottoihin ryhdytty syyttä suotta, mutta aikaisempien sijoitusten määrä herätti pohdinnan kuitenkin siitä, tehtiinkö huostaanotot liian myöhään. Vastausta kysymyksiin ei tällaisella määrällisellä aineistolla voida saada. Kysymys kuuluisi esittää huostassa olleille lapsille ja kuulla heidän tietoa ja kokemuksiaan huostaanotoista.

Lähteet

- Alastalo, Marja & Pösö, Tarja (2011) Indikaattorin epävarmuus ja tulkinta: lastensuojelun viranomaistoiminnan ja tiedontuotannon yhteenkietoutuminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (2011): 6, 633-643.
- Alasuutari, Pertti (2001) Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, Pertti (2005) Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa Pekka Räsänen & Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-kustannus, 15-28
- Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (2002) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.
- Bardy, Marjatta (2004) Lasten auttaminen lastensuojelussa Teoksessa Annamaija Puonti, Tuula Saarnio, Hujala Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 192-201.
- Bardy, Marjatta (2013) (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. painos. Helsinki: Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Cocozza, Madeleine (2007) The parenting on society. A study of child protection in Sweden - from report to support. Linköping University Medial Dissertations No. 1027. Linköping: Linköping University.
- Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013.
- Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritälä-Koskinen & Marita Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 21-44.
- Fook, Jan (2002) Social work. Critical theory and practice. London: Sage.
- Forsberg, Hannele (1998) Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Forsberg, Hannele (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 7-21.

Gilbert, Neil & Parton Nigel & Skivenes Marit (2011) Child Protection Systems. International Trends and Orientations. New York: Oxford University Press.

de Godzinsky, Virve-Maria (2012) Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260. Helsinki: Hakapaino.

de Godzinsky, Virve-Maria (2014) Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 267. Helsinki: Hakapaino.

Harrikari, Timo (2004) Tahdon vahvistamisesta tarpeen tyydytykseen. Suomalaisen koulukodin lainsäädäntöhistoriaa 1860-1980. Teoksessa Markku Jahnukainen & Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 43. Helsinki: Hakapaino Oy, 21-60.

Haverinen, Riitta & Kuronen, Marja & Pösö, Tarja (2014) (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.

Heino, Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määritys lastensuojelun asiakkaaksi. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, tutkimuksia 77.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 198-212.

Heino, Tarja (2013) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimessä. 4. painos. Helsinki : Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 84-107.

Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266-293.

Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2003) Tilastot ja tarinat lastensuojelun tiedonlähteinä. Yhteiskuntapolitiikka 68 (6): 584-596.

- Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 121-132.
- Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Työpapereita 1/2008. Helsinki: Stakes.
- Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos, raportti 46/2009.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2004) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Howe, David (2012) Attachment theory. Teoksessa Gray, Mel & Webb, Stephen A. (toim.) Social Work Theories and Methods. Los Angeles: Sage, 75-86.
- Huuskonen, Salla & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Vakkari, Pertti (2010) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. Yhteiskuntapolitiikka 75:6, 650-658.
- Huuskonen, Salla & Korpinen, Johanna & Ritala-Koskinen, Aino (2010) Lastensuojelun avohuolto ja seurannan selonteot. Teoksessa Anneli Pohjola, Aino Kääriäinen & Sirpa Kuusisto-Niemi (toim.) Sosiaalityö, tieto ja teknologia. Jyväskylä: PS-kustannus, 319-347.
- Hämäläinen, Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 47-92.
- Ihalainen, Jarmo & Kettunen, Terttu (2011) Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: SanomaPro.
- Jahnukainen Markku & Kekoni Taru & Pösö, Tarja toim.(2004) Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 43. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanottoprosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Oulu: Oulun yliopisto.

Kalland, Mirjam (2004) Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 119-140.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2011) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietoasema.

Karjalainen, Leila (2010) Tilastotieteen perusteet. Pii-kirjat.

Karttunen, Teija & Hietämäki, Johanna (2014) Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 320-336.

Kataja, Kati (2012) Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 78.

Kemppainen, Tarja & Ojaniemi, Pekka (2012) Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen & Sanna Väyrynen (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 43-64.

Kivinen, Tarja (1992) Lastensuojelun moninaisuus. Pitkittäisselvitys lasten asiakkuuksista. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 59.

Kivinen, Tarja (1994) Valikoituminen lastensuojelun asiakkaaksi. Näkökulmia asiakkuuden määrittämiseen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 45.

Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla: lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 1322.

Känkänen, Päivi (2013) Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina – Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 45–67.

Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset. Etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis.

Laakso, Riitta (2012) Vanhempien kanssa tehtävä työ ja moraalikysymykset lastenkodissa. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 25-44.

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011). Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, raportti 54/2011. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Laitinen, Merja & Kemppainen, Tarja (2010) Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. s. 138-177.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (2010) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus

Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna (2011) Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 163-187.

Lammi-Taskula, Johanna & Karvola, Sakari & Ahlström, Salme (2009) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti 2014. THL.

Lastensuojelun käsikirja 2015a. Sijoitus avohuollon tukitoimena. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/sijoitus-avohuollon-tukitoimena>. Viitattu 20.4.2015.

Lastensuojelun käsikirja 2015b. Huostanotto. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostanotto> Viitattu 15.2.2015.

Mahkonen, Sami (2010) Lastensuojelu ja laki. Helsinki:Edita.

Munro, Eileen (2002) Effective child protection. Sage.

Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004). Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä, 1, 2004.

Myllärniemi, Annina (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Selvitys pääkaupunkiseudun lastensuojelun sijoituksista. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 7 (2006).

Mäntysaari, Mikko (2006) Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: Unipress, 137-162.

Möller, Sointu (2005) Lastensuojelun asiakasarviointi kaipaa selkiyttämistä. Sosiaaliturva.

Möller, Sointu (2004) Sattumista suunnitelmallisuuteen. Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu.

Niinielä, Ilkka (2006) Kriittinen tieteellinen realismi. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: Unipress, 23-44.

Nummenmaa, Lauri & Holopainen, Martti & Pulkkinen, Pekka (2014) Tilastollisten menetelmien perusteet. Helsinki: SanomaPro.

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16-38.

Ojaniemi, Pekka & Rantajarvi, Kaisa-Maria (2010). Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus, 219-244.

Oranen, Mikko (2006). Tutkimista ja tunnustelua–Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti.

Paavilainen, Marko (2012) Ristiaallokosta lapsen oikeuksiin. Lastensuojelun yhteistoiminnan historia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Payne, Malcolm (2005) Modern social work theory. 3rd Edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus–Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 51/2011.
- Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 183-205.
- Pekkarinen, Elina & Vehkalahti, Kaisa (2012) Instituutiot lapsuutta ja nuoruutta rakentamassa – lapset ja nuoret instituutioita uudistamassa. Teoksessa Elina Pekkarinen, Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (toim.) Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot – vuosikirja 2012. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 9-21.
- Pietarinen, Juhani (2002) Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari Karjalainen, Veikko Launis, Risto Pelkonen, Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 58-69.
- Pohjola, Anneli, Kemppainen Tarja & Väyrynen, Sanna. Sosiaalityön vaikuttavuus (2012) (toim.) Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Poutanen, Seppo (2005) Kriittisen realismin metodologisesta otteesta yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila & Harri Melin (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-kustannus. s. 181-197.
- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Panu Pulma & Oiva Turpeinen (toim.) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 18 (4), 324-336. .
- Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaranieniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75-97.
- Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rousu, Sirkka (2007) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Kuntaliitto.

Räty, Tapio (2010) Lastensuojelulaki ja sen soveltaminen. Helsinki: Edita.

Saarikallio-Torp, Miia & Heino, Tarja & Hiilamo, Heikki & Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta (2010) Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Schütze, Fritz (1996) Organisationszwänge und hoheitsstaatliche Rahmenbedingungen im Sozialwesen. Ihre Auswirkungen auf die Paradoxien des professionellen Handelns. Teoksessa Arno Combe & Werner Helsper (Hg.): Pädagogische Professionalität. Untersuchungen zum Typus pädagogischen Handelns. Frankfurt am Main: Suhrkamp. 183–275. Lyhentäen suomentanut Ilmari Rostila (2012)

Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2015) Uuteen sosiaalihuoltolakiin liittyvät muutokset sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kuntainfo 4/2015.

Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki (417/2007) Soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 65.

Taskinen, Sirpa (2010) Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro.

Tulensalo, Hanna & Muukkonen, Tiina (2005) Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski Synnöve & Nylund Marianne & Hoikkala Susanna. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia-kustannus,

Töttö, Pertti (2004) Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista.

LAIT JA ASETUKSET

Hallituksen esitys 252/2006 Eduskunnalle lastensuojelulaista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621.

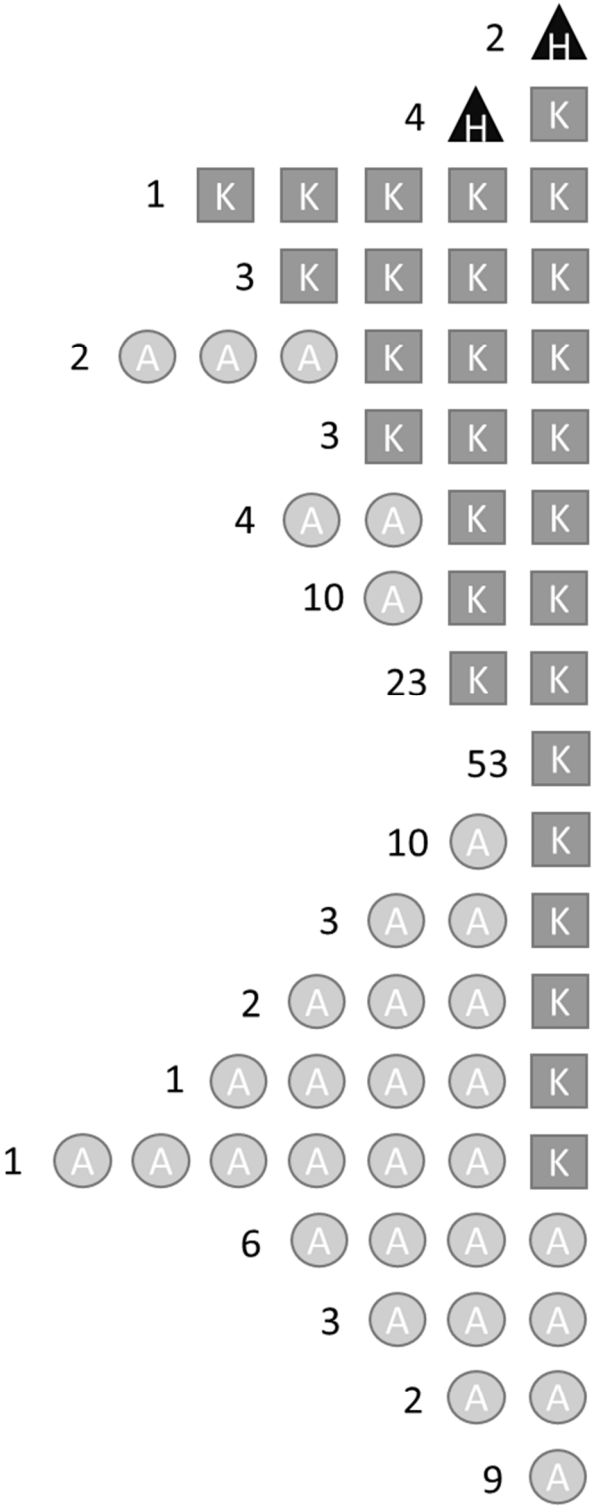
Lastensuojelulaki 1936/52.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Liite 1

H
U
O
S
T
A
A
N
O
T
T
O

- H** = Aikaisempi huostaanotto
- K** = Kiireellinen sijoitus
- A** = Avohuollon sijoitus